

2013
10.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

FENYVESI CSABA: A kriminalisztika XXI. századi világtendenciái

PETRÉTEI DÁVID: Gondolatok a helyszíni krimináltechnika egyes elméleti és gyakorlati kérdéseiről

GÁRDONYI GERGELY: A gondolati rekonstrukció korlátai

FEDOR ANETT: A poligráf ítélkezési jelentőségének dilemmái

KOLLÁR BALÁZS: A felismerésre bemutatás elmélete és gyakorlata Amerikában

URI LÁSZLÓ: Béketeremtő magyar rendőrök

61.
évfolyam

TARTALOM 2013/10.

FENYVESI CSABA A kriminalisztika XXI. századi világtendenciái
(7–33)

PETRÉTEI DÁVID Gondolatok a helyszíni krimináltechnika
egy elméleti és gyakorlati kérdéséről (34–64)

GÁRDONYI GERGELY A gondolati rekonstrukció korlátai (65–71)

FEDOR ANETT A poligráf itélkezési jelentőségének dilemmái
(72–93)

KOLLÁR BALÁZS A felismerésre bemutatás elmélete és gyakorlata
Amerikában (94–109)

URI LÁSZLÓ Béketeremtő magyar rendőrök (110–126)

• HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

ANGYAL MIKLÓS A bűnügyi helyszín
kognitív kriminalisztikai szakértői elemzése
az iskolai lövöldözések
problémaorientált rendőrségi megközelítésének
elősegítésére (127–143)

• EURÓPAI UNIÓ

A hónap eseményei
az EU belügyi együttműködése terén (144–147)

SZERZŐK 2013/10.

DR. ANGYAL MIKLÓS rendőr orvos alezredes,
ORFK Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet
Bűnügyi Technikai Főosztály
Bűnügyi Orvosi Osztály

DR. FEDOR ANETT bírósági titkár, Nyíregyházi Törvényszék,
PhD-hallgató, Debreceni Egyetem
Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

DR. HABIL. FENYVESI CSABA egyetemi docens,
Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Büntető Eljárásjogi és Kriminológiai Tanszék

DR. GÁRDONYI GERGELY rendőr alezredes, igazgató bűnügyi helyettese,
Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet

KOLLÁR BALÁZS ötödéves joghallgató, Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

PETRETEI DÁVID rendőr százados,
ORFK Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet
Bűnügyi Technikai Főosztály
Központi Technikai Osztály

DR. SZABÓ ADRIENN tanácsos, Európai Együttműködési Főosztály,
osztályvezető, BM EU Együttműködési Főosztály

URI LÁSZLÓ rendőr alezredes,
Budapesti Rendőr-főkapitányság
Felderítő Főosztály

Csaba, Fenyvesi

Global trends in forensic science in the 21st century [7–33]

The author provides an overview of the character and development of the relatively young, 120-170 years old forensic science.

Petrétei, Dávid

Theoretical and practical notes on crime scene technology [34–64]

The author provides an overview of technical and theoretical dilemmas, mostly concerning indirect proof, probability calculations and the use of modern technology within crime scene investigation, and in general, in the field of forensic sciences.

Gárdonyi, Gergely

The limits of theoretical reconstruction [65–71]

Besides providing recommendations and a set of good practices, the author questions the universality of theoretical reconstruction in crime scene investigation.

Fedor, Anett

Dilemmas concerning the use of polygraph-technology in the judicial process [72–93]

The author provides an overview of the debate that concerns the judicial acceptance of evidence extracted by polygraph technology during the investigation process.

Kollár, Balázs

Theoretical and practical questions concerning eyewitness identification in the United States [94–109]

The author provides an overview of the debate concerning eyewitness identification in the light of DNA based exonerations and police lineup practices in the US.

Uri, László

Hungarian peace-keeping police officers [110–126]

Pointing to the transformation of the boundaries between policing and military operations, the author presents the story of Hungarian UN police peace-keeping missionaries and crisis management operation-veterans.

Angyal, Miklós

Systematic crime scene investigation-triggered lessons for problem oriented policing: the case study of shootings in a Hungarian university [127–143]

Focusing on systematic crime scene investigation, in a recent, highly publicized shooting in a Hungarian university, the author highlights the benefits of problem oriented policing.

Dr. Lontainé dr. Santora Zsófia

(1941–2013)

A Belügyminisztérium, az Országos Rendőr-főkapitányság és az igazságügyi szakértők szakmai közössége gyászolja a *dr. Lontainé dr. Santora Zsófia* aszszonyt, a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet igazgatóját, aki nyugállományba vonulásáig, 2012-ig, huszonnégy éven át állt a bűnügyi technika legjelentősebb hazai intézményének élén.

Santora Zsófia 1966-ban szerzett diplomát az ELTE Természettudományi Karán, biológia–kémia szakon. A diploma megszerzése után az Országos Vértranszfúziós Intézet Immunológiai Osztály szerológiai laboratóriumában kezdett dolgozni, 1969-ben a laboratórium vezetésével bízták meg. E munkája mellett – felkérésre – 1968-tól részt vett a budapesti Semmelweis Orvostudományi Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézetben folyó személyazonosításra (atyasági) szolgáló vércsoport-meghatározási vizsgálatokban.

A Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet elődjéhez 1972-ben került, amikor elvállalta a BM ORFK Bűnügyi Technikai Intézet Szerológiai Laboratóriumában felkínált tudományos főmunkatársi állást. 1972-től szerológusként, 1976-tól igazságügyi szerológus szakértőként, majd 1984 és 1990 között az orvos szakértői alosztály megbízott vezetőjeként dolgozott. 1983-ban a Magyar Tudományos Akadémián a biológiai tudományok kandidátusa tudományos minősítést szerzett, a *Poliform tulajdonságok vérfoltokban* című disszertációjának sikeres védésével. Olyan időkből szerzett szakértői gyakorlatot

és folytatta tudományos kutatásait, amikor a szerológia kiemelkedő szerepet játszott a személyazonosításban, különösen az élet- és testi épség elleni bűncselekmények elkövetőinek leleplezésében.

Tudományos tevékenységét számtalan közlemény, előadás jelzi. Intézetvezetőként a nevéhez fűződik a szerves kémiai analitikai vizsgálatok és a humán-genetikai igazságügyi szakértői szakterületek megszervezése Magyarországon. Széles körű oktatói tevékenységet végzett, kiemelkedően a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Deák Ferenc Továbbképző Intézetében a kriminalisztikaiszakjogász-képzésben. E munkája elismeréseként 2009-ben címzetes docensi címet kapott.

A Belügyminisztérium Tudományos Tanácsa és a Magyar Rendészettudományi Társaság alapító tagját vesztítette el. Búcsúzik szerzőjétől a Belügyi Szemle szerkesztősége is. A bűnüldözés és a büntető igazságszolgáltatás munkásai emlékeznek dr. Lontainé dr. Santora Zsófiára, a tudós rendőrré, a felelős vezetőre, akinek szakmai elkötelezettsége, műveltsége és humanista hite példa lehet egy jobb világban.

Kedves Zsófia asszony, Isten nyugosztalja!

FENYVESI CSABA

A kriminalisztika XXI. századi világtendenciái

A kriminalisztika, mint a bűnüldözés egyetemes tudománya az elmúlt száz-húsz–százhetven évben alakította ki a saját módszertanát, eszköztárát. Jelen tanulmányunk azt vizsgálja, ragadja meg és értelmezi, hogy milyen jelenségek figyelhetők meg szerte a világban a kriminalisztika körében, melyek a legfontosabb folyamatai, tendenciái. Úgy véljük, ezek bemutatása és részletezése nem haszontalan a magyar jogalkalmazók, a hazai kriminalisták számára sem – a bűn elleni mindennapos küzdelemben.¹

Nézetünk szerint a következő fő kriminalisztikai tendenciákat jelölhetjük meg:

1. A krimináltechnika elsődlegessége (primátusa).
2. Minőségi specializálódás.
3. Minúcializálódás (mikroszkopizálódás, miniatürizálódás).
4. A múlt közeledése – a képek élesedése.
5. Expertizálódás.
6. Valószínűségiszint-erősödések.
7. Csapatmunka-dominancia.
8. Komputerezálódás (számítógépesítés).
9. Kiberfelderítés („digitkommandó”) előretérése.
10. Titkos eszközök és módszerek felértékelődése.
11. Nemzetköziesedés (internacionalizálódás).
12. Veszélyhelyzetek szaporodása.
13. Privatizálódás (magánosítás).

A krimináltechnika elsődlegessége (primátusa)

A tendenciák között is *első helyre* helyezzük a krimináltechnika primátusát, mivel úgy véljük, hogy még a kriminalisztika különös részébe tartozó, egyes

---

¹ Korábbi kutatásunkban utaltunk már néhány tendenciára ezek közül, a mostani jóval mélyebb és szélesebb kutatásunk nyomán azonban lényegesen bővítjük, tovább részletezzük, illetve újrafogalmazzuk a jelenlegi tendenciákat. Lásd a korábbirol Fenyvesi Csaba: A XXI. századi bűnüldözés-tudomány nemzetközi tendenciái. Magyar Tudomány, 2004/6., 757–765. o.

bűncselekmények speciális felderítési ajánlásairól szóló kriminálmetodikánál is a krimináltechnikai irányvonal erősödik, semmint a krimináltaktikai. Lévévén hogy maguk a bűncselekmény-elkövetési formák is sokszor technikai jellegűvé váltak és válnak (például bankkártyacsalások, gépmanipulációk, foglalkozási szabályszegések). A bűnüldözés-tudomány a bűnügyi tudományok rendszerében már gyökereitől, vagyis a XX. század elejétől különleges helyzetet foglal el. Egyfelől nagyon gyakorlatias, alkalmazásorientált tudomány, amelynek pontos terjedelme és tartalma az eltelt majd százhusz év alatt is folyamatosan vitatott, másfelől a tudományággal kapcsolatos tudásanyag növekvő mértékben és egyre nagyobb sebességgel változik. Ez a változás legfőképpen a természettudományi ismeretekre alapozódó krimináltechnika esetében szembetűnő és szinte mindennapos. Ilyen mérvű haladást, „forradalmat” és paradigmaváltás(oka)t – a főleg a társadalomtudomány eredményeire épülő krimináltaktikánál – nem érzékelhetünk, és az alaptudományok jellege miatt ez a jövőben sem várható. Mindamelllett itt kell megjegyeznünk azt a nemzetközileg is egyre inkább elfogadott jelenséget, hogy a krimináltaktikai módszerek segítségével produkált adatok bizonytalanabbá válnak, forrásuk, megszerzésük módja és valóságtartalmuk egyre inkább megkérdőjeleződik a büntetőeljárások során. Gondoljunk csak itt a legtöbb ajánlást tartalmazó kihallgatási módszertanra, illetve az ebből keletkező, erre épülő (ám kiváló) helyszíni kihallgatásra, netán a szembesítésre. Az Egyesült Államokból indult tendencia, hogy eleve megkérdőjelezhető a fogva tartott terhelt vallomásának értékelhetősége, tisztességes felhasználhatósága a büntetőeljárársban. Hasonló aggályokat vet fel a szabadlábban védekező, de különböző pszichikai (alkalmanként testi) befolyásolásnak kitett terhelt vallomása, akinek még (általában a világban) igazmondási kötelezettsége sincs. Számos felmérés, illetve a gyakorlati tapasztalat bizonyítja, hogy a – szintén krimináltaktikai módszerekkel – kihallgatott, később felismerést végző, esetleg bizonyítási kísérletben, szembesítéseken is aktívan részt vevő tanúk (alkalmanként terhelték), jó szándékuk ellenére tévednek, objektíve valótlanságokat állítanak. És akkor még nem beszéltünk az akaratlagosan hamisan vallók (tanúk és terhelték egyaránt) nem elhanyagolható csoportjáról.

Ha folytatjuk a krimináltaktikai felhasználási ajánlások és alkalmazások áttekintését, akkor a teljes kör láttán egy újabb tendenciális jelenséget is felfedezhetünk. Nevezetesen, hogy java részük napjainkban már krimináltechnikai, de legalább technikai alapokra épül.

Elsőként kiemelhető, mint ahogyan az életben is általában elsőként történik meg, az alapos, szakmailag igényes, XXI. századi helyszíni szemle,

amelynek során a nyomok és (sokszor szabad szemmel nem látható, latens) anyagmaradványok felkutatása, rögzítése, biztosítása és vizsgálata széles körű technikai bázisra, eszközrendszerre és metódusra épül. Csakúgy, mint egy modern házkutatás, amelynek lefolytatásakor a legkorszerűbb keresőeszközök, technikai berendezések (detektorok, falon átlátó készülék, UV-lámpa, a virtuálishoz pedig számítógépek, kémprogramok stb.) állnak a gyakorta speciális tárgyat (aranyat, fémes elkövetési eszközt, kábítószer, uránt, hamis pénzt, digitális adatot stb.) vagy (szökésben levő, rejtőző) embert kereső bűnüldözők rendelkezésére. De ide sorolhatjuk a bizonyítási kísérleteket is; ezeknél a legfőbb kérdés mindig az eredeti, bűncselekménykori állapothoz legközelebb álló, optimális esetben azonos körülmények megteremtése. Ez alapvetően szintén technikai kérdés és csak erre épülhet valamiféle krimináltaktika. Még a napjainkban újdonságnak ható profilalkotási módszer (*crime profiling*) vagy a bűnelemzés (*crime-analysis*) mögött is hallatlan technikai apparátus rejlik az adatok rendszerezése, a komputerizált feldolgozás következtében.

Majdhogynem az marad igazán krimináltaktikai módszertan, ami – feltehetően – sohasem lesz felcserélhető technikával, legfeljebb segíthető (például számítógéppel), a nyomozás tervezése, szervezése, irányítása, az adatok rendszerezése, analízise és szintézise, végső soron a gondolkodás. Valamint, ami széppé, izgalmassá teszi a tudományág művelését, az intuíció, a bele- és megézés, a megsejtés misztikuma, a szenvedéllyel és emberi érzelmekkel, egyszerűen racionalitással is teli, sokszor a véletlent is kihasználó bűnüldözés.

A jelen századra egyértelművé vált, hogy a szervezett bűnözés a legnagyobb feladat a bűnüldözés számára. Területei szinte felölelik a mindennapi élet összes szektorát. Kiemelkedő helyet tölt be a kábítószer-, műkincs-, fegyver-, prostitúciós emberkereskedelemben, pénzmosásban, kalózkodásban, valamint a kiber- és terrorista (bűn)tettek végrehajtásában.² Megfigyelhető jelenség, hogy ezzel párhuzamosan a sértetti kör mintegy elszemélytelenedik, elmosódik az egész bolygóra kiterjedő hatalmas tömegben, ez csökkenti a krimináltaktikai elemek bevetésének lehetőségét. A szervezett elkövetés, mint ahogyan megnevezéséből is látható, jól szervezett, kimunkált, technikailag is erőteljesen támogatott, magas szintű. Ezzel szemben hatékony megelőzést, illetve felderítést is ugyancsak magas szintű technikai apparátus-

---

² Egyesek „krízissituációnak” és egyúttal kihívásoknak nevezik a terrorista cselekedeteket a bűnüldözés szempontjából. Nedžad Korajlić – Nebojša Teofilović – Želimir Kešetović: Terrorist act as crisis situation – challenge for investigators. NBP Journal of Criminalistics and Law, Kriminalisticko-Policijska Akademia, Beograd, 2009, pp.123–133.

sal lehet folytatni, amelynek domináns része titkos eszközöket jelent. A műholdas követőrendszeren keresztül, az egész világot lehallgatni képes, épületeket, személyeket átvilágító és rögzítő készülékek mind technikai csúcsteljesítmények, amelyek nélkül nem lehet sikeres korunk bűnüldözése.

A bűnüldözés-tudomány eredményessége a tárgyalótermekben dől el, ott a végső „eredményhirdetés”. A tapasztalatok azt mutatják a civilizált világ minden pontján a „megvásárolható tanúk”, a tárgyi bizonyítékok, a nyomok és anyagmaradványok tudományos megalapozottságú hitelt érdemlősége a legfontosabb bizonyíték, a bűnüldözés „aduja”. (Jóval kisebb a hibaforrás aránya, mint a személyi bizonyítékú felismerésre bemutatásnak és vele szimbiózisban a tanúvallomásnak.) A tárgyi bizonyítékok pedig természettudományi ismeretekre, hallatlanul elmélyült és sebesen fejlődő tudásra, kutatási tapasztalatra, tudományos ismérvszisztemre épülnek. Amilyen mértékben fejlődnek a természettudományi „anyatudományok” (biológia, fizika, kémia, matematika, informatika, kibernetikai stb. és ezek alágai), olyan mértékben – némi, néhány éves, de mindenképpen egyre rövidülő késéssel átvéve – fejlődik (a legfőképpen) adaptáló tudományok körébe tartozó kriminalisztika is. Az is tapasztalati tény, hogy ilyen fejlődésre a természettudományok esetében számíthatunk, a társadalomtudomány terén vajmi kevésé.

Úgy tünik, a terheltek is érzékelik az igazságszolgáltatás „szeizmográfját”, a nemzetközi tendenciát, mivel egyre inkább csak olyat ismernek el, illetve be, ami természettudományi tényekre épül, és amit krimináltechnikai szakértők közreműködésével tárnak eléjük, minden más (szubjektív) adat megkérdőjelezhető, vitatható, aggályos. A kutatási és tapasztalati tények azt sugallják, hogy nem is tévednek alapvetően.

Minőségi specializálódás

A bűnüldözés-tudomány elmúlt százhusz éve alatt annyi ismeret halmozódott fel, hogy egyáltalán nem túlzó állítás, hogy nincs olyan személy, aki ma minden alkalmazott krimináltechnikai és -taktikai metódust ismerne, vagy akár birtokolna. Ahogyan a szintén rohamosan fejlődő alkalmazott tudományban, az orvostudományban is fikció az „orvos” kifejezése, úgy a bűnüldözés-tudományban sincs polihisztor („allround”) szintű „kriminalista”. Legfeljebb egy-egy területre, egy-egy tudományos mezőre (sávra) rálátó, abban szakértőként részt vevő személyekről beszélhetünk. Ilyen „mezők” lehetnek a bűnüldözés-tudományban:

- a) *traszológián belül*: ujj-, tenyér-, tenyérél-, láb-, lábbeli-, ajak-, homlok-, fül-, fog-, fém-, fémbeütés-, közlekedésszköz-, egyéb eszköz-, keréknyom;
- b) *anyagmaradványok körében*: szag-, haj-, szőr-, textil-, vér- (szerológia), víz-elet-, ondó-, izzadság-, nyál-, csont-, egyéb emberi anyagmaradványok, állati és növényi anyagmaradványok, festék, üveg, talaj, műanyag, fém, gyertya, por, kábítószer (már azon belül is alcsoportok – kábítószer-kémia), ásvány (*forensic geology*), egyéb szerves és szervesetlen anyagok, bogár-rovar (*forensic entomology*), DNS-azonosítás;
- c) *egyéb krimináltechnikai metódus körében*: okmány-, (*questioned document*), pecsét-, bélyegző-, hologram-, írás-, gépírás-, aláírás-, nyomtatóírás-, festmény-, fegyver-, lőszer-, robbanószer-, tűzvizsgálat, hangazonosítás, személyazonosítás, poligráf, számítógép-azonosítás, számítógépnymatató-azonosítás, számítógépfeltörés-elhárítás, számítógépvírus-elhárítás, virtuális- és digitálisadat-gyűjtés, daktiloszkópia, fénykép- és videoazonosítás, tervezési-építési balesetek vizsgálata (*engineering failure*);
- d) *krimináltaktika körében*: nyomozás tervezés-szervezés-logisztika-menedzsment, helyszíni szemlézés, (földrajzi) bűnözés-elemzés (*crime analysis*), bűnelkövetői profilalkotás, (*criminal profiling*), viselkedéstudomány (*Behavioral Science Unit USA*), sértettgondozás (*forensic nursing*), kihallgatási taktika, köztük a kognitív interjú vagy az angol SAI-modell (*Self Administered Interview*).

A felsorolásból is kitűnik, hogy a megváltozott tudásmennyiség által kikényszerített specializálódás megy végbe, amelynek keretében a bűnüldözés-tudomány képviselői vagy a vizsgálat tárgya és/vagy módszere alapján néhány területen mozognak, kutatnak, adnak szakvéleményt. Minél magasabb szintűvé, minél elmélyültebbé válnak az adott részterület tudományos ismeretei, módszerei, annál inkább szűkül az egy személy által a század követelményeinek megfelelően, megbízhatóan művelhető egységek (sávok és mezők) száma, egyúttal annál magasabb szintűvé is válik egy-egy képviselő produktuma. A folyamat megállíthatatlanul a minimális egységsszám, az egy felé közelít. Egyre inkább csak igen szűk területen, azon belül azonban széles skálán és nagy precizitással képesek és alkalmasak a bűnüldözés-tudomány szakemberei biztos válaszokat nyújtani a kriminalisztikai fő kérdésekre.

Folyamatos minőségi képzésüket a világ legfejlettebb államaiban alapoktatásokat végző egyetemek (igazságügyi tudományos felsőoktatás), kutatólaboratóriumok, tudományos programok segítik. A bűnüldözés-tudományban

is jelentős eredményeket felmutató Amerikai Egyesült Államokban³ például több mint hatszáz igazságügyi intézet kínál forenzikus tudományos képzést, és több mint húsz egyetem, illetve főiskola pedig doktori (bachelor- vagy master- vagy PhD-) képzést.⁴ A tendenciát jól mutatja, hogy az 1980-as évektől kezdve – helyi egyetemi támogatottsággal – már amerikai középiskolákban is beindítottak forenzikus kurzusokat. Itt az első két évben általános biológiát, kémiát, fizikát, szerves kémiát, biokémiát, fizikai kémiát és matematikát, a második két évben bírósági eljárásjogot, műszaki tudományokat és kriminalisztikai ismereteket tanulnak. Az utolsó két félévben pedig szerológiát, ballisztikát, fényképzést, toxikológiát, fénymikroszkópos vizsgálatokat, üvegvizsgálatokat. A már végzetek posztgraduális képzésében szerepel az analitikai kémia, genetika, immunológia, igazságügyi orvostan, okmányvizsgálat, ujjnyomanalízis, a fénymikroszkópok több fajtájának kezelése, elektronmikroszkópia, eszköznyom-összehasonlítás, lövedékazonosítás, elemi szájak összehasonlító elemzése, optikai krisztallográfia (optikai ásványtan), fúziós (kvantitatív) mikroszkópia, gyűjtőanyagok vizsgálatának módszerei, fizikai bizonyítékok gyűjtése és elemzése, különböző anyagok (papír, festék, tinta, fa, pollen, föld stb.) azonosítása, igazságügyi elmeorvostan, poligráf technikák, hangazonosítás. Ezeket a tanulmányokat kiegészíti némi egyéni kutatómunka is, amelynek eredményeit gyakran szakdolgozatba foglalják. Ezek után következhetnek a felsőfokú képzések, majd a tudományos fokozatokhoz vezető kutatások.

Szinte bizonyossággal állíthatjuk, hogy az ilyen tematikájú, szerkezetű rendszeren nevelődött, és később szinte csak egy „mezőre” képzett szakemberek⁵ egyedi véleményei megbízhatóbbak, mint a korábbi „polihistoroké”.

³ Minden valószínűség szerint a következő évtizedben is a Amerikai Egyesült Államok marad a világ kutatás-fejlesztési (K+F), forenzikus nagyhatalma, miután 2010-ben is a GDP-je 2,8 százalékát, 343 milliárd dollárt fordított kutatásra, ami a globális összeg 33 százalékát tette ki. Egymaga közel annyit költött, mint a dinamikusan fejlődő ázsiai országok együttesen (37 százalék).

⁴ Kristen L. Treagar – Gloria Proni: A review of forensic science education programs in the United States: bachelor's and master's degrees. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 55, no. 6, 2010, pp. 1488–1493.

⁵ Az amerikai kriminalisztikai felsőoktatási programban a következő új keletű egyetemi szintű kutatási munkák és eredmények születtek már 1988-ig – nem kimerítő jelleggel: a Michigani Állami Egyetemen a d-kokain, l-kokaintól való megkülönböztetése, talajminták magas teljesítményű folyadékkromatográfiája (HPLC) és petróleumtermékek háromdimenziós fluoreszkálás vizsgálata. A Northwestern Egyetemen feltalálták a nagy sebességű lepárlási technikát a gyorsítószerekhez, amit az égéstermékben használnak. A New Haven-i Egyetemen az igazságügyi szerológia keretében a vércsoport-meghatározó antiszérumok értékelése, enzimvizsgálatok a gastric fluidok meghatározására, és egy preceptingáló teszt a denaturált vérfehérjéknek az emberi származás meghatározására. A John Jay College of Criminal Justice (New York Egyetem) intézményben a vércsepp-dinamika, a hajszál-meghatározás, az égésmaradvány- és robbanáselemzés, valamint az elektroforézis területein jeleskedtek.

Minúcializálódás (mikroszkopizálódás, miniatűrízálódás)

Az előző két pontban foglaltakkal van összhangban, hogy a szélesebb értelemben vett bűnüldözés számára egyre nagyobb jelentőséggel bírnak a bűncselekményhez, illetve az elkövetőhöz kötődő nyomok és anyagmaradványok. Világtendencia – véleményünk szerint –, hogy miközben egyre fejlettebb a bűnfelderítési technika, ezzel ellentétes irányban mozog a bűnelkövetők által hagyott, ejtett nyomok, anyagmaradványok mennyisége és minősége. Vagyis a minél fejlettebb krimináltechnikával szemben egy egyre inkább kvalifikációt mutató bűnelkövetési módszertan is kialakult. A bűnüldözés szomorú ténye, hogy valóban, mint ahogyan az elnevezése is mutatja: „üldözés”. Ez szükségszerűen egy követő magatartást feltételez, így a bűnüldözés-tudomány képviselői mindig a bűnelkövetők mögött járnak. A krimináltechnikai módszerek sem előzik meg a bűnelkövetési módokat, kivéve a proaktív eszközök kis csoportját. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a bűnelkövetési módszertan ez idáig fejlettebb, gazdagabb volt, mint a bűnfelderítési.

Ebből adódóan a világ krimináltechnikai eszköztárának bővülésével, jelentős fejlődésével egyidejűleg, ellentétes tendenciaként a bűncselekményekkel kapcsolatos nyomok-anyagmaradványok csökkenését, szűkülését tapasztaljuk. Az igazságszolgáltatás (mint szélesebb körben értelmezett bűnüldözés) szemszögéből vizsgálva úgy is megfogalmazhatjuk, *Tremmel Flórián* szavaival, hogy „bizonyítékiség” van az eszközbőséggel szemben.⁶ A bizonyítékiségben felerősödnek a nem látható, miniatűrízált nyomok és anyagmaradványok, amelyek jelentősége egy-egy ügy felderítésében, megítélésében perdöntő lehet. Ilyen nem látható, csak mikroszkóppal vagy ehhez hasonló „feltáró”, a külvilág számára értékelhetővé tevő eszközzel nyilvánosságra hozott, a büntetőeljárásba bekapcsolt, felkutatott, rögzített, majd

---

A George Washington Egyetemen a gázkromatográf mennyiségi használatát illetően a hővezető képesség észlelésre vonatkozóan és a vékony réteges immunpróba folyamatokban történtek jelentős fejlesztések. A Birmingham-i Alabama Állami Egyetem (oktatói és diák) tudósai az igazságügyi tudomány következő területein tudtak eredményeket felmutatni: gázkromatográf, tömegspektrométer, nyombizonyítás, kábítószer-elemzés, valamint a hajszálemzéses kokainhasználatban. A Berkeley Kaliforniai Állami Egyetem kutatói (Paul Kirk nyomán) ondóvizsgálatot, vérfolt-száritási eljárásokat, ujjnyomanalizist, üveganyagfajsúly-rekonstrukciót, kiemelt vérfolt-meghatározást (bloodstain drying processes), és önműködő festékanalizist végeztek. F. P. Smith – R. H. Liu – C. A. Lindquist: Research Experience and Future Criminalists. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 33, no. 4, 1988, pp. 1074–1080.

6 Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001, 207–224. o.

azonosított minúciáknak (apróságoknak) felértékelődött és még inkább felértékelődik a szerepük. (Példaként említjük csak meg a DNS-sejtmagot tartalmazó, helyszínen hagyott nyál- vagy verejtékcseppet.)

A múlt közeledése – a képek élesedése

Szoros összefüggés van az előző ponttal, mivel éppen a miniatűr nyomok⁷, anyagmaradványok alapján nézünk a múltba. Mivel szükségszerűen múltbéli eseményeket vizsgál a kriminalisztika, ezért a „távolba látás” képessége, a távoli képek „élesítése” állandó kíváncsi és követelmény. Ennek a követelménynek, úgy tűnik, egyre inkább, mondhatjuk, tendenciózusan megfelel a kriminalisztika módszertana, eszköztára. Mondhatjuk, hogy minél közelebbi a múltbéli kép, annál távolabbi lesz a nyom nélküli (tökéletes) elkövetés tettesi álma. A következő esettanulmányokkal és módszerekkel erre a jelenségre kívánunk rávilágítani.

1991-ben az osztrák–olasz Alpok egyik gleccserében, kellő hűtéssel konzerváltan és relatíve épségben megtalálták a felbukkanási helyéről elnevezett *Ötzi* maradványait, csontvázát⁸, ruházatát, használati tárgyait. Éppen a kriminalisztika módszertanában használt eszközökkel, ténykutatási szakértői módszerekkel vizsgálták meg az elmúlt húsz évben több alkalommal különböző expertológus csapatok. Mindannyiszor egyre többet tudtunk meg róla. Mindenekelőtt, hogy a negyvenöt-negyvenhat évesen meghalt férfi ötezer-háromszáz évig feküdt természetes sírjában, vadászó életmódot folytatott, 159 centiméterre nőtt, 40 kilós (epéköves, ízületes, jó fogazatú), testét gabonamagvakkal és szarvas-, illetve kecskehússal táplálta. És végül, hogy kriminális esetről beszélhetünk vele kapcsolatban is: az anyagmaradványok üzenete szerint megölték, hátulról lenyilagták. A második nagy vizsgálatnál megtalálták a „kiirthatatlan” (végzetes) nyílhegydarabkát a hátrészen, szilárdan és mélyen beékelődve a csontozatba.

⁷ Az is a képélesítéshez tartozik, hogy kísérletek folynak napjainkban az ujjnyomból a nyomképző személy termetére (magasságára) való becslésre. Nasir Ahemad – Ruma Purkait: Estimation of Stature from Hand Impression: A Nonconventional Approach. *Journal of Forensic Science*, vol. 56, no. 3, 2011, pp. 706–709. Speciális új technikákkal egyre inkább láthatóvá válnak a latens ujjnyomok is: Norimitsu Akiba – Naoki Saitoh – Kenro Kuroki – Naoaki Igarashi – Kenji Kurosawa: Visualizing Latent Fingerprints on Color-Printed Papers Using Ultraviolet Fluorescence. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 56, no. 3, 2011, pp. 754–759.

⁸ Egyre pontosabb a csontalapú kormeghatározás. Heather M. Garvin – Nicholas V. Passalacqua: Current Practices by Forensic Anthropologists in Adult Skeletal Age Estimation. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 57, no. 2, 2012, pp. 427–433.

Az ötezer-háromszáz évre visszatekintő okkutatás, kriminalisztikai kérdésekre való válaszadás után már kifejezetten közelinek tűnik az angol Hasfelmetsző Jack esete, aki 1883 és 1886 között minimum hat prostituáltat ölt meg. Az akkori felületes helyszíni szemlék és hiányos adatgyűjtések következtében tettest nem találtak. 2000 és 2002 között egy amerikai forenzikus laborvezető vizsgálódott munkatársai segítségével, és a kétéves adatgyűjtése nyomán több adatot, bizonyítékot tudott begyűjteni, ami a XXI. századi technikák alkalmazásával személyazonosítást is lehetővé tett. Az állítólagos Hasfelmetsző által írt leveleket összegyűjtve megvizsgálta a rajtuk lévő bélyegek nyáltartalmát. Mindezt tette százhusz évvel az események után⁹. A „partizán” jellegű anyagmaradvány-töredékek még mindig mutattak, kínáltak mitokondriális azonosítási tartalmat. Hat esetben sikerült megállapítani, hogy egy akkor élt angol festőművész nyálának DNS-tartalmával megegyezők. A híres művész levelezését szintén megőrizte a művészettörténet, így volt összehasonlítható bélyegnyál bőven. Mindezek mellett a kutatás több indíciót tárt még fel, illetve csoportazonosítási eredményeket, köztük például a kétféle levelezés papírjainak vízjele is megegyezett, csakúgy, mint az írásjegyek.¹⁰ A húsz évvel ezelőtt elkövetett emberölések felderítési sikerei már nem is mennek ritkaságszámba sehol a világon. Számtalan példát lehetne sorolni bárhol¹¹, ehelyett inkább csak azt emeljük ki, hogy megnöttek a távlatok, egyre messzebb, egyre élesebben lát a kriminalisztika eszköztára.

Feltehető a kérdés: minek köszönhető a képélesedés, a múltba nézés képességének növekedése?

Álláspontunk szerint a tanulmány elején, az 1–11. pontok között felsorolt tendenciózus jelenségek okozzák, mindenekelőtt a krimináltechnikai eszközök szinte napról napra észlelhető hatékonyabbá válása. Olyan eszközöket, technikákat¹² fejlesztenek ki a természettudományi alaptudományok és maga

⁹ Hasonló korból származó ügyben szintén utólagos kriminalisztikai vizsgálatokról szól: David R. Foran – Beth E. Wills – Brianna M. Kiley – Carrie B. Jackson – John H. Trestrail: *The Conviction of Dr. Crippen: New Forensic Findings in a Century-Old Murder*. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 56, no. 1, 2011, pp. 233–240.

¹⁰ Lásd minderről: Patricia Cornwell: *Portrait of a Killer. Jack the Ripper case closed*. Berkley Books, New York, 2002

¹¹ 2013. július végén jelentette be Franciaországban a rendőrség, hogy több mint húsz évvel két kislány elrablása és megölése után – DNS-minták alapján – azonosították és elfogták a tettest, a 37 éves G.-t.

¹² Csak néhány példa a korszerű (múltba látó) eszközökből és módszerek közül: pásztázó elektronmikroszkóp, kromatográf TLC (kábitószerek, színezőanyagok, tinták stb.) GC (véralkohol, ásványolaj-ipari termékek maradványai), HPLC (kábitószerek, színezőanyagok stb.) GC-MS (kábitószerek), spektrofotometria, azon belül FTIR, Raman, UV-VIS (mikro)spektrofotometria, izotóparány-mérő tömegspektrométer (kábitószér), fluoreszcens kapilláris elektroforézis (DNS, lövedéktorkolatlatissebség-mérő).

a kriminalisztika, hogy egyre precízebb, pontosabb kép alakul ki¹³, egyre távolabb nézve is. Minden irányban jobban látunk. Az ég, (az űr) a föld és víz egyre inkább átláthatóvá, egyre inkább ismertté válik. Az eget, az űrt teleszkóppal, műholdakkal, repülőgépekkel, helikopterekkel vizsgáljuk, a földet légi képekkel, (műholdakkal)¹⁴, illetve talajradarral, magnetométerrel¹⁵, a vizet búvárokkal és vízszondákkal. Ezekkel és ezekhez hasonló eszközökkel egyre változatosabb és finomabb formáival gyűjti össze, kutatja fel a kriminalista a releváns adatokat, tárgyakat, mikro- és szubmikro- (nano-) anyagmaradványokat, nyomokat.

Noha hirdetjük a krimináltechnika elsődlegességét és intenzív fejlődését, a múltba látást, az emlékképek élesztését két, nemrégem kifejlesztett és használt krimináltaktikai metódus is segíti. Első helyen a kihallgatások körében kidolgozott kognitív interjú emeljük ki. Ezzel kapcsolatban elmondjuk, hogy számtalan pszichológiai kutatás mutatott rá az emberi mentális képzelet, az emlékképmegőrzés gyengeségeire, és az ezekből adódó bűnügyi kihallgatások torzulásaira. A gyengeségek szinte kikényszerítették a tudományból,

13 A helyszíni szemlék pontos adatainak rögzítésére alkalmas legújabb lézertechnológiai (metrikus) készülék kicsi és könnyen hordozható. Egy állványra helyezik és egy megfelelő programmal dolgozó laptopkal kötik össze. A szkennelbe egy digitális kamerát építenek, amely a jelenet képét a laptopra rögzíti. Majd a szakember rögzíti a laptopra a képet és megkezdi a szkennelést. A szkennelben az erősen fókuszáló és lüktető lézersugarat két tükör segítségével a kiválasztott területre irányítják. Meghatározott időközönként a pontok távolságát az ehhez tartozó szoftverrel bemérik. Ezek a mérések rögtön a laptopon meg is jelennek. Hogy nagyobb területet lássunk át, a szkennert forgatni és dönteni kell, illetve a terepen különböző helyeken kell figyelőműszert felállítani. Az ezzel a technológiával elérhető pontosság meggyőző. A rendszer másodpercenként ezer pontot rögzít. Hat millimétertől ötven méterig megbízható, miközben képes egy mm alatti felbontásra is és a százötven méteren túli felvételek is a valóságot tükrözik. Egy másik szoftverrel a rendelkezésre álló adatokat két- vagy háromdimenziós képekbe lehet áttenni.

14 A képésítés, a távolságok űrbéli legyőzésének egyik kriminalisztikai példája az O. J. Simpson-ügyben beszerzett orosz műholdfelvétel, amely az 1994-es Los-Angeles-i emberölési ügyben mutatta a terhelt gépjárművének fótóját a sértett háza előtt a bűncselekmény feltételezett idején.

15 A talajradar rövid elektromágneses impulzust küld a talajba, és ha ott egy tárgy található, jellegzetes visszaverődést ad, a műszer pedig érzékeli és egy monitoron jeleníti meg, amelyen látható az impulzusok keltette mintázat. [Létezik már az úgynevezett lidar (Light Detection and Ranging; fényérzékelés és távmérés) technika is, amely lézertényimpulzusokat bocsát ki egy célterületre, és az onnan visszaverődő impulzusok beérkezési idejét méri.] A magnetométert a talaj felszínétől meghatározott távolságra tartják, ezáltal rögzítik a vastartalmú talaj mágneses eltéréseit. Ha a talaj egy adott pontján például eltemetett holttest fekszik, ott kevesebb vasrészecske fordul elő, mint a környezetében. A talajellenállás-mérőnél két szondával a talajba hatol a használó, majd közöttük elektromos áramot enged át, így mérve az ellenállást. A nedves talajban ez alacsonyabb, mint a száraz, kőves részben, tekintettel arra, hogy a víz kiváló áramvezető. A sírok felkutatásában hasznos, a sír körüli talaj ellenállása ugyanis kisebb, mivel ott több a nedvesség. Ez lehet azonban éppen az ellenkezője is, vagyis túl magas, ha a sírt kövekkel töltötték meg a tettesek, vagy ha a testet valamilyen szorosan záró anyagba, például műanyag zsákokba rejtették.

hogyan az eddigiéknél hatékonyabb kihallgatási módszert dolgozzon ki. Ami meg is történt, és – az emlékezés hatékonyságát elősegítő kognitív technikák használata miatt – kognitív interjúknak nevezték el, ennek ez idáig nem született magyar, ettől eltérő megnevezésű fordítása, jelzőhasználata.¹⁶

A 1990-es évek elejére kialakult a hét szakasz¹⁷ magába foglaló interjú ma is eredményesen használt felépítése, mégpedig a zárt kérdések minimumra szorításával, a nyitott kérdések preferenciájával, a hosszabb elbeszélések lehetőségével, a szünetek beiktatásával és az emlékezést elősegítő speciális technikák¹⁸ alkalmazásával.

A kognitív interjúzás technika kifejlesztésének az volt a célja, hogy mennyiségileg és minőségileg javítsa a sértettektől, tanúktól és a terheltektől származó információkat az érzékelt (elkövetett) bűncselekményekről, ami az ellenőrző kutatók szerint sikerült is.¹⁹ Megítélésünk szerint halványabb a múltba nézés képessége és eredménye a másik új krimináltaktikai eszköznél, az amerikai eredetű²⁰, ma már világszerte elterjedt²¹ bűnelkövetői profilalko-

---

16 Az alapszöveg kidolgozója két amerikai kognitív pszichológus, Ronald Fisher és Edward Geiselman volt. Ők adták a nevet is monográfiájukban, amelyben részletesen taglalták a metódust és a gyakorlati tapasztalataikat. Ronald P. Fisher – Edward R. Geiselman: *Memory-enhancing Techniques for Investigative Interviewing. The Cognitive Interview*. Charles C. Thomas Publisher, Springfield, 1992

17 Antoni T. Centofanti – John Reece: *The cognitive interview and its effect on misleading postevent information*. Royal Melbourne Institute of Technology University, Victoria, 2006, p. 671.

18 Ezek az emlékeztetserkentő technikák a következők: 1. Számoljon be mindenről. 2. A kontextus újra felépítése az emlékezés folyamán. 3. Az események változatos sorrendben történő felidézése. 4. A perspektívaváltás technikája.

19 Két egymástól független ellenőrző kutatást végeztek a módszer hatékonyságának mérésére. Az egyik vizsgálat az amerikai Metro-Dade (Miami) rendőrkapitányságon zajlott 1989-ben, a másik az Egyesült Királyságban több rendőrkapitányság nyomozóinak bevonásával 1991-ben. Az amerikai tanulmány szerint a tapasztalt nyomozók a kognitív interjú képzés után negyvenhét százalékkal több információt szereztek meg egy normál interjú alatt, mint a képzés előtt. A brit tanulmány szerint pedig a kihallgatók ötvenöt százalékkal több információt szereztek, mint a képzés előtt. Ronald P. Fisher – Edward R. Geiselman: i. m. 5–6. o.

20 James Brussel és David Canter mellett Brent Turvey az egyik legtöbbet idézett szerző. Brent E. Turvey (ed.): *Criminal profiling. An introduction to behavioral evidence analysis*. Fourth edition. Elsevier, Amsterdam, 2012

21 Hazánkban is széles körű irodalma van már, csak néhányat említünk példaként: Bendszák Katalin – Benke Miklós: *Profilalkotás mint nyomozási módszer*. Rendészeti Szemle, 1994/5., 21–37. o.; Boros János: *A bűnözői profilalkotástól a tanúkihallgatásig: törekvések a mai kriminálpszichológiában*. Magyar Pszichológiai Szemle, 2003/2.; Fülöp Gyula: *Bűnözői profilalkotás a hazai bűnüldözésben*. Belügyi Szemle, 1997/12., 5–11. o.; Kemény Gábor: *A profilalkotás adaptálásáról*. Belügyi Szemle, 1999/3., 3–20. o.; Kiss Anna: *Profilalkotás mint új kriminalisztikai módszer?* In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok, XXXII. OKRI*, Budapest, 1995, 217–232. o.; Nagy Enikő – Elekesné Lenhardt Zsuzsa: *A specifikus elkövetői profilalkotás elmélete és gyakorlata*. Belügyi Szemle, 2004/6., 51–65. o.

tásnál (*profiling*), ám folyamatos fejlesztése miatt érdemes néhány szóban rámutatni a „képelesítő” hatására. Itt ugyanis éppen arról van szó, hogy a képalkotó „látni véli” a múltat, maga előtt látja a tettest (annak portréját), mégpedig a – főleg erőszakos²² sorozatcselekmények helyszínein hagyott nyomokból, jelekből, adatokból. Egy személyiség „ujjlenyomat” („kézjegy” netán „aláírás-signature”) minden elkövetés. Általános tapasztalataim túlmenően abból olvassa ki és (induktív és/vagy deduktív módszerrel) alkotja meg az elkövető fizikai tulajdonságait, jellemrajzát, pszichés állapotát, motívumait, személyi körülményeit, társas kapcsolatait, iskolai végzettségét, esetleges bűnügyi előéletét, viselkedési szokásait (például öltözködését, káros szenvedélyeit) az erre képzett szakember. Múltba látásával úgy „élesíti” a képet, hogy szűkíti a számba jöhető személycsoportokat. Különösen hasznos a képalkotása egy holtponos nyomozásnál. Előrelendítő hatása lehet „látomásának”, hiszen – ahogy mondani szokták a rutinos kriminalisták – már benne van az aktában a tettes, csak elsiklottak felette, vagy olyan új orientáló támpontokat ad, amelyek elősegítik az irányváltást, egy új verzió felállítását. A verziók felállításán túlmenően a megrajzolt kép segíthet a későbbi konkrét tettesi elfogásnál, házkutatásoknál, kihallgatásoknál, bizonyítási kísérletek és egyéb nyomozási cselekmények végrehajtása során is.

Anélkül, hogy további részletezést tennénk, még megjelöljük a profilalkotás leggyakoribb irányzatait, az élesítési módusokat. Diagnosztikai értékelés (*diagnostic evaluation*), bűnügyi nyomozati elemzés (*criminal investigative analysis*), nyomozati pszichológia (*investigative psychology*), viselkedéses bizonyítékelemzés, deduktív-induktív profilalkotás (*behavioral evidence analysis, deductive-inductive profiling*), kriminális működés profilozása (*crime action profiling*), földrajzi profilalkotás (*geographic profiling*), klinikai deduktív irányzat (*clinical deductive profiling*).²³

Expertizálódás (szakértősödés)

A krimináltechnika szédületes tempójú fejlődése mögött az „éleslátással” felszínre hozott nyomok és anyagmaradványok vizsgálata áll, márpedig ezt már

²² A nemi bűncselekményekkel kapcsolatban e körben megjelent alapmonográfia: Robert K. Ressler – Ann W. Burgess – John E. Douglas: *Sexual homicide: patterns and motives*. Lexington Books, New York, 1988.

²³ Az irányzatok további részletezését lásd: Lehoczki Ágnes: *Irányzatok a bűnügyiprofil-alkotásban*. Belügyi Szemle, 2011/6., 62–81. o.

laikus, egyszerű nyomozói képességekkel és tudással nem lehet szakszerűen elvégezni. Specialistára van szükség, hogy a „néma tanúk” megszólaljanak, hogy laboratóriumi körülmények között mindent elmondjanak. Egyre szaporodnak az olyan ügyek, amelyeknél elengedhetetlen a minőségi szaktudás, például a tárgyi bizonyítékok felkutatásához és különösen a „vallatásukhoz”.²⁴ Tendenciózan egyre több eset van, amelynél mindenképpen ott kell lennie, részt kell vennie valamilyen szakértőnek, „expertnek” (*expert witness*). A helyszíni szemlék sokasága sem folytatható le a jelenlétük nélkül. Napjainkban már szinte „mobil laboratóriumok” vannak a legfejlettebb államokban a helyszíni szemléken. Ezeket a mély fizikai, biológiai, kémiai (ballisztikai, genetikai-daktiloszkópiái) ismeretekre épülő minilaborokat már csak speciálisan arra kiképzett személyek, szakértők kezelhetik és hozhatnak velük megbízható eredményeket.

Ugyanakkor azt is láthatjuk napjaink bűnüldözésében, hogy nem csak az „első csapásos” szemlék ügyek (élet, testi épség elleni, nemi bűncselekmények, betörések, közlekedési és munkahelyi balesetek stb.) kívánják meg a szakértői bekapcsolódást. Az úgynevezett fehérgalléros, gazdasági vagy kibercselekmények is könyv-, pénzügyi, bank-, deviza-, írás-, kiberszakértőként kiáltanak, már nem elégségesek az általános nyomozói kriminálmetodikai ismeretek. Fogynak azok az egyszerű ügyek (főleg a verbálisan elkövetettek maradnak), amelyekben nincs szükség valamilyen különleges szakértelmet igénylő kérdés megválaszolására.

Lassan elfogynak azok a hagyományos krimináltaktikai cselekmények is, ahol nem hív a gyakorlat segítségül valamilyen szakértőt. Már a bizonyítási kísérleteknél (ház-, gépjármű-, kamion-) kutatásoknál, lefoglalásoknál is sokszor ott vannak (és ott kell lenniük). Gondoljunk csak a fegyvert, robbanószert kereső eseményekre, vagy a számítógéppel (hardverrel, szoftverrel, nyomtatóval, szkennelrel, másolóval, faxszal) kapcsolatos elkövetésekre. Mindkét csoportnál minőségi specializációra van szükség pusztán a (digitális) nyomok, anyag-

---

24 Katona Géza megfogalmazásában: „A tudományos tanácskozások megerősítették azokat a nézeteket, amelyek szerint a kriminalisztikai szakértés a büntetőeljárásbeli felderítés és bizonyítás szerves része, egyben híd a tudományok és a bűnüldözés között.” Illetve, hogy 2010-ben a magyar büntügyi technikusok „83 000 büntügyi szemlén mintegy 510 000 nyomot rögzítettek”. Katona Géza: A kriminalisztikai szakértés új szakasza a huszonegyedik század kezdeti éveiben. *Belügyi Szemle*, 2011/6., 18. o.

25 Steinke szerint is fontos kérdéstről van szó, hiszen: „Az igazságügyi szakértői gyakorlat egyik legfontosabb kérdése a büntügyi technikai szakvélemény bizonyító értéke, mert a jogalkalmazónak tudnia kell, hogy milyen valószínűséggel helyesek a szakértő megállapításai, egyáltalán mennyit ér a szakvélemény.” Wolfgang Steinke: A büntügyi technikai szakvélemények bizonyító értéke. In: Katona Géza (szerk.): *A kriminalisztika aktuális kérdései*. BM Kiadó, Budapest, 2001, 94. o.

maradványok szakszerű felismerése, rögzítése, elszállítása körében, nem is beszélve a további vizsgálatokról, beltartalmuk, jellemzőik megismeréséről.

Valószínűségi szint-emelkedések

Összhangban az eddig felsorolt tendenciákkal, nem meglepő, ha azt állítjuk, hogy a minőségi specializálódás, a mikro-, nanoméretű szemlélődés és egyre fejlődő eszközigényű vizsgálat, amelynek egyre erősebb élessége azt az eredményt hozza a sokasodó és egyre szélesebb spektrumot felölelő szakértői vélemények körében, hogy a megállapítások, konklúziók is tendenciózusan magasabb minőség irányába haladnak. Úgy is fogalmazhatunk, hogy folyamatos közeledés van az „1”²⁶, azaz a bizonyosság irányába már egy-egy szakértői vélemény kapcsán is, nem csak a bizonyítékok összessége tükrében.²⁵ Ahogyan napról napra élesebben és mélyebben lát, ismer meg a tudományos eszköztár, annál inkább elképzelhető a valószínűségi arány növekedése is.²⁶ A modern kriminalisztika kezdetén, a XX. század elején például nem volt biztos az anyagmaradvány vér eredete. Miután bizonyossá vált a kémiai-biológiai módszerek által, utána jött annak kategorizálása, hogy kié a vér, a vércsoportok alapján. Napjainkban pedig, az egyre bővülő alfaktorok tudása alapján már az a kérdés, hogy kié bizonyosan („1-es” értékkel) a vér. A paradigmaváltásként jelentkezett DNS-azonosítás esetében is folyamatosan nő a megismerés (tudás) valószínűségi szintje, ahogyan finomodik, cizellálódik a szakmabeli tudás, a vizsgálati módszer technikája, a végrehajtási eszközparkja és segédanyagai. Azt is tényként állíthatjuk, hogy egyre kisebb mintamennyiségre van szükség egyre magasabb szintű megismeréshez. Tendenciájában lehet számítani talán még arra is a jövőben, hogy a *mikor keletkezett?* kérdésére is pontos választ kapunk, amikor egy anyagmaradványt vizsgálunk a DNS tükrén keresztül. Hasonló folyamat zajlik napjainkban a digitális adatok körében, amelyek mögött a tettes azonosítása még

²⁶ Egyébként bizonyításelméleti aspektusban meglehetősen termékeny, figyelemre méltó analógia bontható ki általában a büntetőben a közvetett bizonyítékokkal történő bizonyítás mint „makrobizonyítás” és a kriminalisztikai szakértői vizsgálat során az egyező és az eltérő sajátosságok összehasonlításánál megmutatózó valószínűség-szorozódás mint „mikrobizonyítás” között. Utóbbi körben az egyes sajátosságok (ismérvek) önmagukban csak egy-egy indíciumként (mikroindíciumként) foghatók fel, amelyekből azonban olyan „azonosítási komplexum” alakulhat ki, amely szerkezetét és jellegét tekintve nem más, mint a közvetett bizonyítékok útján is elérhető bizonyosság, azaz a szóban forgó makro- vagy mikroindíciumok véletlen egybeesésének teljes lehetetlensége. Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004, 231. o.

számtalan buktatót rejt magában, a krimináltechnikai módszerek fejlesztésével párhuzamosan azonban itt is valószínűség-növekedést érzékelünk.²⁷

A DNS-minták bűnügyi elemzésében már bizonyítottan elfogadott Bayes-analízis segítséget nyújthat a szakvélemények valószínűségi szintjének értékelésében is.²⁸ Ha a még most is megjelenő módszertani hibákra a kutatók felhívják a figyelmet és azokat az alkalmazók elkerülik, jó eséllyel számolhatunk a további értéknövekedésre.²⁹ A bayesi megközelítés egyébként a kriminalisztikán túlmutató előnyökkel szolgálhat a büntetőeljárásban, a büntetés-végrehajtásban, a kriminológiai előrejelzésekben, a polgári perbeli bizonyításban és a bűnmegelőzés szélsőséges esetében, a terrorelhárításban is.

Csapatmunka-dominancia

A sokarcú, szerteágazó és egyre kiterjedtebb szervezett bűnözéssel még az egyes bűncselekmények szintjén sem veheti fel a versenyt egy-egy kriminalista. Miután elengedhetetlenül szükséges a csapat, éppen ezért nincs is igazán (vagy alig akad) egyéni siker már napjainkban. A team, amely eredményeket produkálhat, olyannyira csapat, hogy az már nem állhat meg – nemhogy az épületen belül, hanem – az országhatárnál sem. Számtalan esetben – ahogyan a *Nemzetköziesedés* című részben rámutatunk, nemzetközi csapatmunkára³⁰, összefogásra van szükség.

27 Eoghan Casey: *Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers and the Internet*. Academic Press, New York, 2000

28 Orbán József: A kriminalisztikai kivizsgálástan műszaki és eljárásjogi aspektusai. *Belügyi Szemle*, 2012/10., 38–55. o.

29 Itt jegyezzük meg, hogy az egységes (e tekintetben egységessülő) Európában harmonizáció folyik a szakértői vélemények területén is. E folyamat érvényesítésére már a kilencvenes évek közepén létrehozták a Büntügyi Tudományos Intézetek Európai Hálózatát (ENFSI) és ennek keretében valamennyi krimináltechnikai vizsgálati területen (például DNS, lőfegyver, nyom, elemi szálak stb.) munkacsoportok alakultak. Az ENFSI által létrehozott munkacsoportok (ezek sorában a nyom munkacsoport; Marks Working Group) neves német, angol, holland és skandináv kriminalisták közreműködésével már évek óta tevékenykednek a büntetőügyekben készített szakértői vélemények harmonizációjáért. A harmonizáció érdemi feltétele olyan minőségbiztosítási rendszer és akkreditációs fórum megszervezése, amely szavatolja, hogy a krimináltechnikai, (bűnügyi tudományos) vizsgálatok hiteles módszerekkel, megfelelően képzett személyi állománnyal, ellenőrzött minőségi színvonalon folynak. Ennek érdekében kidolgozták a minőségbiztosítási rendszer kritériumait, és rendszeresen végeztek (például Daubert-kritériumok) tesztekkel, tudományos alaposággal előállított vizsgálati anyagokkal, mintákkal készített próbákkal (vakpróbákat is beleértve) ellenőrzik a tagországok laboratóriumaiban folyó vizsgálatok megbízhatóságát, hatékonyságát.

30 Joint Investigation Teams, JIT. Erről és az összefogásról részletesen lásd Nagy Judit: *Közös nyomozócsoportok az Európai Unió tagállamai közötti bűnügyi együttműködésben*. PhD-értekezés. Karoli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2010.

A kriminalisztikai alapelvek körében ismerjük „a minden kriminalista annyit ér, amennyi adata van” princípiumot. Ennek szellemében azt mondhatjuk napjaink tendenciájaként, hogy egy magányos, szóló kriminalista igen szűk és egyszerű ügycsoportban lehet csak sikeres. A kellő súllyal bírő, különösen szervezett jellegű, többszereplős ügyben folytatott „mononyomozás” azonban nem bír átütő erővel. Oly sok adat van már a világ minden pontján, oly sok forrásból meríthet a kriminalista, hogy ezt egymagában nem tudja áttekinteni, megszerezni. Szüksége van segítőkre, társakra. Az egyes ügyekhez kapcsolódó sokféle verzióból eredő még több feladat sem engedi meg, hogy egy ember elvégezze és átlássa. Ahogyan a szervezett bűnelkövetésben, úgy a szervezett bűnüldözésben is munkamegosztásra van szükség, és ez is jellemzi a XXI. század bűnüldözését. Azt is megkockáztatjuk, hogy visszavonhatatlanul.

Az előző pontban utaltunk arra, hogy alig van már szakértői szaktudást nem igénylő ügy, tehát javarészt már eleve többszereplős a felderítés. Ám már az ügyek kezdetén a helyszíni szemlék során sem képzelhető el egyszemélyes akció.³¹ Napjainkban már külön szemlélő csoport van, és mellette előleges kihallgatásokat, adatgyűjtéseket végző, továbbá elemző alegységek dolgoznak. Amilyen szélessé vált és válik a krimináltaktika, -technika, -metodika spektruma, olyan szélessé válik a végrehajtói állomány is.

Nézetünk szerint nemcsak a kriminalisztikai adatgyűjtés sikere érdekében van napjainkban szükség a rivalizálás, féltékenység, bürokratizmus nélküli együttműködésre, az együtt dolgozásra és gondolkodásra, hanem azért is, mert együtt, csapatban könnyebb a védelem, a – *Veszélyhelyzetek szerepe* részben kiemelt – kriminalista elleni támadás kivédése, az élet, testi épség elleni veszélyhelyzetek csökkentése. A magányos harcos (*crime-fighter*) mindig védtelenebb, kiszolgáltatottabb, mint a csapatjátékos. És ez alkalmanként, különösen a szervezett bűnözés elleni harcban és a kiszámíthatatlan egyének körében fontos, szó szerint életmentő szempont lehet.

Komputerizálódás (számítógépesítés)

A számítógép megjelenése és térhódítása kétirányú. Egyrésztől megjelent és fokozottan megjelenik a bűnelkövetések körében mint elkövetési eszköz, il-

---

³¹ Alkalmanként a bűnelkövetők fehér porokat küldözgetnek célszemélyeknek, áruháznak, üzleteknek, ami akár halálos vírust is tartalmazhat. Az ilyen „bioterrorista” cselekedetekkel szemben „biokriminalisztikát” kell folytatni, vagyis a kriminalistának már az első pillanatban szakértőt kell igénybe vennie a szer szemléjére, vizsgálatára.

letve mint az elkövetés tárgya.³² Számítógépekkel követnek el valóban „háttartalan” csalásokat, terrorcselekményeket, személyiséglopásokat, illetve számítógépeket (programokat, chipeket) „térítenek el” eredeti parancsaiktól, rendeltetésüktől. Továbbá a számítógép vált a fejlett országokban és válik az egész világon az egyetlen íróeszközzé, miután – az írógép után – az író kéz is a múlt század muzeális jellegzetességévé válik. E század jellemzője a nyomtatott és az elektronikus írás.

Másrésről a számítógép bűnüldözés-tudományi és felderítési eszköz. Eszköz az alapkutatásokban és eszköz a krimináltechnikai módszerek alkalmazásában is (például AFIS, nyom- és anyagmaradványok azonosítása, személyazonosítás, hangazonosítás, a kézírás-azonosításban [Forensiches Identifizierungssystem Handschriften; FISH] stb.). A komputer egyúttal adattároló, -rendszerező és -elemző is, miután óriási kiterjedésű adathalmaz jön létre mind a hazai, mind a nemzetközi bűnüldözés terén.³³ Ezekből a minőségi, a releváns adat az értékes, vagyis a számítógépben lévő adatot elemezni, szűrni, összefüggéseiben kell használhatóvá tenni (raszterezni). Itt is megjelenik egy paradoxon: a nagy általános (generális) adathalmaz mögött az egyedi (speciális) esetekben gyakran (minőségi) adatinség van.

Egyúttal itt is tendenciózan folyik a nemzetköziesedés, a globalizált bűnüldözés, amelynek keretében folyamatosan kapcsolják össze az egyes nemzetek adatállományát. Ezt folyamatosan bővítik és intenzifikálják. Ennek konkrét megvalósulását láthatjuk például az Interpol, Europol³⁴, Eurojust, Eurodac és Schengen keretében. A legutóbbihoz tartozik a nyomozást segítő úgynevezett Schengeni Információs Rendszerrel (SIS I–II.), amely lehetővé teszi a keresett személyekkel, tárgyakkal (például gépjárművekkel) kapcsolatos adatok gyors cseréjét.

Az adatoknak összehasonlíthatóknak kell lenniük, ami a legsúlyosabb probléma az eltérő jog-, statisztika- és informatikaalapú nemzetek között. Tekintve az egymástól nagymértékben eltérő nemzeti büntetőjogi rendszereket, a közeljövőben nem várható átfogó egységesítés (homogenizáció), ugyanakkor az egyes bűncselekmények (tényállásaik) kapcsán – különösen, ami a szervezett bűnözést illeti –, már most is tapasztalható és a jövőben nagy va-

---

32 Nagy Zoltán: Bűncselekmények számítógépes környezetben. Ad Librum, Budapest, 2009

33 Magyar részleteket közül erről: Bozó Csaba – Déri Attila: A számítástechnikai alkalmazások térhódítása a bünyügyi technikában. Belügyi Szemle, 2011/4., 98–128. o.

34 Az Europolnak külön kiberbűnözés elleni központja is van: European Cybercrime Centre, EC3.

lószerűséggel még erősödni fog a törekvés egy legalább európai szintű egységesítésre.

A komputerizálódás tette és teszi lehetővé – az Egyesült Államokból kiinduló – értékes, úgynevezett bűnözési térképek (*crime-mapping*) készítését is, amelyet GIS (*Geological Information System; Geographisches Informationssysteme*) néven ismerhettünk meg.³⁵ Ez különböző adatbankokból származó információkat dolgoz fel és kapcsol össze egymással. Az eredmény egy optikai képes ábrázolás arról, mikor, hol és milyen típusú bűnözés lépett fel. Lehetővé teszi a *hot spotok*, a forróhelyek, vagyis a magas koncentrációjú bűnözéssel bíró kis területi egységek azonosítását, az egyes megjelenési formák modellezését, valamint a hatásait. A rendszer előnye, hogy nem utólag, „üldöző” módon, hanem szinte egy időben olvasható a bűnözési helyzetkép. Ennek alapján mind represszív, mind preventív intézkedések tehetők.

A bűnözési térképezés jövőbeni súlypontja a teljesen komputerizált, szinte önműködően lefuttatható adatelemzés és az erre épülő automatikus előrejelzés a várható fejleményekre. A hot spot megfigyelt változásából például levezethető, hol és milyen valószínűséggel számíthatunk új forróhely felbukkanására. Állíthatjuk, hogy minél nagyobb teljesítményűek lesznek a számítógépek, annál hatékonyabban vethetők be ezen a területen is.

Kiberfelderítés („digitkommandó”) előretörése

Az előző alpontban kiemelt számítógéppel van összefüggésben a kibercriminalitás kiemelése. Nem lehet nem észrevenni a 2000-es évekbeli felerősödését. Ahogyan a kibercriminalitások³⁶ szaporodtak és szaporodnak, úgy szaporodtak és kell szaporodniuk a kibercriminalitási módszereknek is.³⁷

A kibercriminalitás (a kibertér virtuális) alapja az internet, amely egy 1983-as intézkedésnek köszönheti a létét. Abban az évben ugyanis az addig szigorúan őrzött és kizárólag hadászati célra használt kommunikációs rendszert leválasztották és így jött létre az internet, ám akkoriban még csak szakértelemmel

35 Marc-Arno Hartwig: Geographische Informationssysteme (GIS). Kriminalistik, 5/2001., S. 435.

36 Robert Moore: Cybercrime. Investigating high-technology computer crime. Elsevier, Amsterdam, 2010; George Higgins: Cybercrime: An Introduction to an Emerging Phenomenon. McGraw-Hill, Boston, 2010

37 Valóságos kibercriminalitási folyók. Lásd erről: Nagy Zoltán András: A kibercriminalitás új dimenziói – a veszélyeztetett új állambiztonság. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok „A biztonság rendészettudományi dimenziói – változások és hatások” c. tudományos konferenciáról. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIII., Pécs, 2012, 221–233. o.

használható fájlcserelésre és kommunikációra adott lehetőséget. A világháló (World Wide Web) 1991-ben adták a felhasználók széles körének kezébe, és a bűnelkövetők elég gyorsan felismerték a benne rejlő lehetőségeket. Ez a felismerés ma is tart, és folyamatosan bővül. A világ 2013-as összlakosságának hét százalékát kitevő használói körében a leggyakoribb visszaélések: tiltott pornográf felvételek készítése, tárolása, továbbítása, pedofília, zaklatás (*cyberbullying*), „üldözés” (*stalking*), személyazonosság ellopása, bankkártya-, telefonkártya-visszaélés, fémcsíkkódlopás, csalás, pénzmosás, hamisított áruk és kábítószerek eladása, szerzői és szomszédos jogok megsértése, magánszemélyek, vállalatok, állami intézmények (például infrastrukturális) rendszere elleni (malware-es vagy túlterheléses) támadások, adathalászat (*phishing*), (informatikai) terrorizmus.³⁸

Külön forenzikus mező jött létre az ilyen (transznacionális)³⁹ jellegű bűncselekmények felderítésére⁴⁰ és az minden valószínűség szerint további, tendenciózus fejlődés előtt áll. Ez pedig konkrétan a bűnügyi informatika (*forensic computing, computer forensics*⁴¹, *digital forensics, cyber forensics*).

Bármelyik kifejezést nézzük, ugyanarról a célról és feladatról szólnak: a számítástechnikai eszközök, rendszerek, (vezeték nélküli) hálózatok körében elkövetett bűncselekmények felderítésének elősegítése az ehhez szükséges digitális adatok felkutatásával, rögzítésével, vizsgálatával, értékelésével.

A nézetünk szerint a (korábbi hagyományos, első generációsokon túlnövő) második generációs bizonyítékok körébe tartozó digitális adatok elmúlt két évtizedes megjelenéséből és felértékelődéséből indul ki a tendencia. Ma már külön digitegységeket (digitkommandó) találhatunk a legfejlettebb (leggazdagabb) államok felderítői között⁴², akik kellő, speciális szakértelemmel bírnak az ilyen jellegű bűncselekmények úgynevezett elektronikus helyszíni szemléjéhez, a bűnjel-megőrzési lánchoz (*chain of custody*), az online házkutatáshoz, felderítéshez. Nem lehet azonban pusztán a külön egységekre (*unit*) bízni az

---

38 Szabó Imre: Az informatikai terrorizmus veszélyei. *Belügyi Szemle*, 2011/2., 5–20. o.; Mezey Nándor Lajos: Kiberterrorizmus: valós veszély? *Belügyi Szemle*, 2011/2., 21–48. o.

39 ENSZ-szintű problémáról van szó. Lásd erről Stefano Betti: *United Nations Chronicle. International Review of Penal Law*, nos. 3–4, 2011, pp. 587–594. Továbbá bizonyító adat erre: 2013. február 7-én közzétették az Európai Unió átfogó kiberbiztonsági stratégiáját. Nem sokkal ez után ezt Magyarország is megtette nemzeti szinten.

40 John R. Vacca: *Computer Forensics: Computer Crime Scene Investigation*. Charles River Media, Hingham, 2002

41 Warren G. Kruse – Jay G. Heiser: *Computer Forensics: Incident Response Essentials*. Addison-Wesley, New York, 2002

42 Például az FBI speciális részlege: *Computer Intrusions Squad*.

ez irányú bűntüldözést, hiszen ma már egyre több „szokásos”, köznapi ismeretlen tetteses bűnügyben keletkeznek ilyen adatok. Gondoljunk csak a mobiltelefonok, (cellapozíciók, sms⁴³, mms), házi számítógépek, bennük az e-mailes levelezések (Skype-üzenetek, Facebook-lájkolások⁴⁴) netbookok, laptopok, táblagépek adataira, amelyek relevánsak lehetnek a detektálás során.

A digitális (állandó [*persistent*] és változó [*volatile*]) adatok burjánzása, mennyiségi nagy halmaza nem feltétlenül záloga a sikeres digitnyomozásnak sem. Ugyanis számtalan akadály nehezíti a kriminalista dolgát. Nem kimerítő jelleggel felsorolunk néhányat:

- a) mind az elkövetési hely, mind az elkövető, a konkrét számítógép-használó személye nehezen azonosítható, a hálózat jellege folytán anonimitásba burkolóznak;
- b) ha pedig sikerül azonosítani a jelszót, azonosítót, lehet, hogy álcázott, más-tól megszerzettek ezek;
- c) a világ minden pontjáról (ezeket még váltogatva is) bűncselekményt lehet elkövetni, és még az is előfordulhat, hogy a cselekmény a kiinduló helyen nem is kriminális;
- d) a kibertéri adatok csak virtuálisan léteznek, a szó fizikai értelmében nyomot, anyagmaradványt nem találhat a kriminalista az adatok között bányászva (miközben lehetséges a kiegészítő eszközökön, a hardver dobozán, vezetékeken, monitoron, klaviatúrán, egéren, kamerán, mikrofonon, hangszórón, lemezeken, pendrive-on stb.);
- e) alattomosan rejtve maradhatnak sokáig (vagy örökre) a tettek és következményeik, mivel a kvalifikált elkövetés és a sértetti kör átlagos vagy az alatti tudása, ismeretszintje, alkalmanként üzleti érdeke, például a bankoknál, nem teszi lehetővé a kellő idejű felismerést, illetve egyáltalán a feltárást.

A nehézségek áthidalására, az akadályok leküzdésére (például az adatok ki- és visszanyerésére) folyamatosan és tendenciózusan készülnek a világban a technikai, taktikai, metodikai, kriminálpolitikai⁴⁵ ajánlások (monográfiák, tan-

---

43 Kriminálisztika-történeti kutatásokból tudjuk, hogy egészen a XX. század elejéig álcás, saját szókészletű, rövidítésekkel is tarkított külön „tolvajnyelve” volt az alvilágnak, a bűnelkövetőknek. Nos, úgy tűnik „a ma tolvajnyelve SMS-ekben olvasható”.

44 Önmagában a „lájkolásos-tetszikes” adatokból következtethetnek a kriminalisták a felhasználó nemére, etnikai hovatartozására, szexuális irányultságára, politikai beállítottságára, intelligenciájára, nyelvtudására, vallásosságára, utazásaira, esetleges jövedelmeire. (A Facebook-üzenetekből, írásokból pedig szinte megtudható a magát kiadó, feltáró személyről.)

45 Például Európában az Európai Unió Tanácsa 2008. november 27-én fogadta el az internetes bűnözés elleni küzdelemről szóló stratégiát, e szerint a következő öt évben olyan operatív intézkedések végre

könyvek, jegyzetek, tanulmányok)⁴⁶ a digitális adatokkal kapcsolatos bűncselekmények speciális helyszíni szemléjéhez, nyílt vagy titkos módszerű, eszközű felderítéséhez. Itt ugyanis széles tere van a *Titkos eszközök és módszerek felértékelődése* alcím alatt részletezett titkos módszereknek, hiszen éppen az egyik hatékony eszköz a használó tudta nélküli „operatív”, egyúttal virtuális beavatkozás, titkos adatbányászat, memóriamásolás.

Titkos eszközök és módszerek felértékelődése

Figyelemmel a világ bűnözésében az elmúlt évtizedekben bekövetkezett változásokra, gondolunk itt elsősorban a (kábitószér-, fegyver-, prostitúció-, műkincs- és emberkereskedelmi, uzsora-, szerencsejáték-, védelmpénz-szedési, terrorista⁴⁷ ügyekben tanúsított) szervezettségre⁴⁸, a globalizáció erőteljes növekedésére⁴⁹, bizton állíthatjuk, hogy a hagyományos, nyílt nyomozási módszerek nem elegendők az eredményes bűnüldözés megvalósításához. Konspirált, széles körű munkamegosztással, jelentős emberi és anyagi (szindikátusi) erőforrásokkal dolgozó hálózatok (személyek) ellen csak titkos felderítési módszerekkel, kiterjedt spektrumú humán és technikai eszközökkel lehet hatékonyan fellépni. Ezt felismerték napjaink kriminalistái is, és szinte minden (fejlett, modern) állam bűnüldözési apparátusa él ezzel a lehetőséggel. Sőt a nagy horderejű, fajsúlyú ügyekben a eredményes felderítések mögött markánsan titkosszolgálati erők, (informátor, bizalmi személy, titkos munkatárs, rezidens, az „F” objektum kezelője, a felderítő szervvel titkosan együttműködő más személy, kihelyezett munkatárs), eszközök (fedőokirat, mutató-

---

hajtását tervezik, mint az internetes folyamatok megfigyelése, az elektronikus házkutatás lefolytatása, illetve közös nyomozó csoportok működtetése. Konkrét intézkedésként irányozták elő a kölcsönös együttműködés és információcsere továbbfejlesztését. A stratégia lehetséges eszközként említi a határon átnyúló online kutatásokat, amennyiben az adott tagállam jogi szabályozása azt lehetővé teszi. Mohácsi Barbara: Az online-házkutatás alkotmányosságának kérdése. In: A globalizáció kihívásai – kriminálpolitikai válaszok. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2010, 201–210. o. [Kriminológiai Közlemények 68.]

46 Laczi Beáta: A számítógépes környezetben elkövetett bűncselekmények nyomozásának és a nyomozás felügyeletének speciális kérdései. Magyar Jog, 2001/12., 726. o.; Mohácsi Barbara: i. m.

47 Korinek László: A terrorizmus. In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.): Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára. PTE ÁJK, Pécs, 2003, 169–181. o.

48 Köhalmi, László: Die organisierte Kriminalität in Ungarn. In: Gál István László – Hornyák Szabolcs (szerk.): Tanulmányok Dr. Földvári József professzor 80. születésnapja tiszteletére. PTE ÁJK, 2006, 165–182. o.

49 Irk Ferenc: Globalizáció, bűnözés, bűnözéskezelés. In: Gellér Balázs (szerk.): Békés Imre ünnepi kötet. ELTE ÁJK, Budapest, 2000, 213–229. o.

pénz, titkos együttműködési megállapodás, technikai adatgyűjtő eszközök, lehallgatások, hang-, képrögzítések, speciális akciógépjármű, módszerek (puhatolás, leplezett megtekintés és leplezett meghallgatás, megfigyelés, környezetanulmány, csapda, mintavásárlás, információvásárlás, operáció, játszma, akció, ürügy, legenda, dezinformálás, fedett nyomozó, bizalmi vásárlás, álvásárlás, ellenőrzött szállítás, bünszervezetbe történő beépülés) rejtőznek.

A tendenciózus jelenség csak erősödött a 2001. szeptember 11-i amerikai terrorista merényletek óta⁵⁰, mivel több tengerentúli és európai államban lazítottak a korábbi alkalmazási szabályokon és lehetőségeken. A titkos erők és főleg eszközök még szélesebb sávban mozoghatnak, fejthetik ki adatgyűjtő tevékenységüket az egyes bűncselekmények felderítésében és megelőzésében. Ez utóbbi területén is tendenciózusnak tűnik, hogy hatalmas energiát fordítanak a kriminalisták az egyes bűncselekmények (főleg terrorista támadások) megelőzésére, megszakítására.

A titkos nyomozási lehetőségek alkalmazásának az is előnye lehet, hogy segíthet már a büntetőeljárás előtti időszakban is az adatgyűjtésben, utána pedig a büntetőeljárás alatt is. Eközben körözött személyek elfogásában is támogatást adhat, és kimozdíthatja a holtponos nyomozásokat, releváns (átjutó erejű, nehezen cáfolható) adatokat szolgáltatva új verziók felállításához is. Továbbá eredményes lehet még a tárgyaláson „elbukott” ügyek feltámasztására, újrayomozására és újratárgyalására is. Végző soron a korábban felelősségre vonás alól kicsusszanó elkövető felelősségre vonására.⁵¹

Az előzőekben már részletezett digitális és ebben az alponban tárgyalt titkos eszközök tendenciájukban – az eredményes felderítéssel párhuzamosan – még egy jelenséget produkálnak. Nevezetesen a „követhetőséget”. Vagyis hogy az éppen a bűncselekményektől védendő polgár folyamatosan „megfigyelés” alatt van⁵², virtuális és valóságos látókörben mozog. Ezerféle helyen veszik fel a köztéri, beltéri kamerák, mobiltelefonja állandóan adja a jeleket a pontos hol-

⁵⁰ William E. Dyson: *Terrorism: An Investigator's Handbook*. Anderson Publishing Co., Cincinnati, 2001

⁵¹ Két ügyet is kiemelünk példaként e körben a magyar gyakorlatból. Az első R. A. pécsi rendőrtiszt ügye, akit emberölés vádjá alól először jogerősen felmentett a bíróság a 2000-es években, majd több évvel később titkoszolgálati eszközök (helyiség- és telefonlehallgatások) nyomán az új eljárásban jogerősen határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítélte a bíróság. Hasonló (2003-as) felmentési előzmények és későbbi (2006-os) titkos adatgyűjtések (helyiség- és telefonlehallgatás) következményeként született meg a (2009-es) jogerős szabadságvesztés-büntetés egy baranyai vállalkozó, H. R. által az üzlettársa sérelmére elkövetett (2001-es) emberölés ügyében is. Lásd utóbbiról Murai András: A Pflif Csaba sérelmére elkövetett emberölés. *Belügyi Szemle*, 2010/10., 95–119. o.

⁵² Korinek László megfogalmazása szerint: „Kezd kialakulni egy (ugyanesak a szorongásra visszavezethető) folyamat, a megóvottság egyúttal megfigyeltséget is jelent”. Korinek László: *Tendenciák*. *Belügyi Szemle*, 2003/1., 57. o.

létéről, csakúgy mint a kocsiában lévő GPS vagy jeladó készülék. Számítógépe (megcsapolható) e-mail üzenetei közvetítik a gondolatait, internetes vásárláskor a bankkártya- és személyes adatait. A ruházatát és a testét a reptéren átvilágíthatják, és sorolhatnánk még tovább azokat, amik folyamatosan láthatóvá és felügyeltté (ellenőrzötté) teszik a digitálisdszjungel-világban élő egyént.

Nemzetköziesedés (internacionalizálódás)

A XXI. században már nincs kétség afelől, hogy a bűnelkövetések régen átnyúltak az országhatárokon⁵³, de még a kontinenseken is. Globalizált a bűnözés is (pénzmosás⁵⁴, szerencsejáték, kábítószerüzlet, embercsempészás, nukleáris anyagok illegális kereskedelme, prostitúció stb.) mint a profitszerzés egyik módja, miért lenne másként, mint a gazdaság egészében. Ezzel szemben a bűnüldözésnek is globalizálnak kell lennie, ha sikert kíván elérni. Szükség van tehát az államok (kontinensek, nemzetközösségek) közötti együttműködésre. Ismét egy „mögöttes, üldöző” cselekvési kikényszerítettségről van szó. Előbb volt a bűnözés határátlépése, mint a bűnüldözése. Minden ország elemi érdeke a fokozottabb nemzetközi együttműködés mind a bűnüldözésben, mind a bűnüldözés-tudományban. Az előbbi adatáramoltatást, kölcsönös informálást jelent, utóbbi a komplex felderítési-vizsgálati eljárások, metódusok egységes standardjainak kidolgozását. Ez csak az államok széles körére kiterjedő kooperációval valósítható meg, erre vonatkozóan határozott a trend.⁵⁵ Gondoljunk itt a nap nap után bővülő nemzetközi szintű intézmények felállítására, működtetésére, a tagállamok összefogására (Interpol⁵⁶,

---

53 Ugyanerről ír Korinek László is. Korinek László: Újabb tendenciák. Belügyi Szemle, 2013/1., 19–24. o.
54 Gál István László: A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása az új magyar büntetőjogban. Belügyi Szemle, 2013/1., 26–56. o.

55 Lásd erről részletesebben Hegyaljai Mátyás: Nebek – új távlatok a nemzetközi bűnüldözésben. Belügyi Szemle, 2000/9., 113–121. o.; Bűnüldöző szervek a nemzetközi együttműködésben. In: Gál István László – Köhalmi László: Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára. PTE ÁJK, Pécs, 2005, 56–164. o.

56 Az Interpol a rendőri együttműködés egész világot behálózó szerve, alapvető feladata, hogy megteremtse és elősegítse a rendőri szervek közötti minél szélesebb körű együttműködést, valamint a köztörvényes bűncselekmények megelőzése és üldözése. Fő funkciója, hogy államok bűnüldöző szervei számára adatokat elemezzen, megkereséseket továbbítson, adatbázisokat (Automated Search Facility; ASF) működtessen, különböző jelentéseket készítsen.

Europol⁵⁷, OLAF⁵⁸, Eurojust, Cepol, Európai Menekültügyi Támogató Hivatal [*European Asylum Support Office; EASO*], Európai Nemek Közötti Egyenlőség [*European Institute for Gender Equality; EIGE*], Európai Unió Alapjogi Ügynöksége [*European Union Agency for Fundamental Rights; FRA*], Frontex).

Mind az alap kutatások, mind az alkalmazotti technikák kipróbálásában, mind az egyes mintagyűjtemények (fegyver-, lőszer-, cipőtalp-, autógumi-, gépkocsifesték- és -lakk-, kézírás-, gépirás-, hang-, dialektus-, DNS-gyűjtemény) összekapcsolása folyamatban van, ezek nemzetközi egységben való koordinálása reális cél Európán belül és kívül is. Tendenciózan élénkülnek az egyes szakterületek nemzetközi egyesülései is.

Veszélyhelyzetek szaporodása

A kriminalisták élete sosem volt veszélytelen, hiszen ahol a bűnelkövetők más embert megölnek, bántalmaznak, ott mindig megvolt a veszélye, hogy a felderítést végző, a menekülésben és rejtőzködésben érdekelt bűnelkövető ellenében dolgozó, harcoló is sebet kap, esetleg az életével is fizet. Napjainkra – meglátásunk szerint – ez a veszélyhelyzet élesedett, a kriminalisták tendenciózan fokozottabb veszélynek vannak kitéve, mint korábban (valaha) voltak.

Érvként hozzuk fel egyrésről, hogy a szervezett bűnözés megerősödésével és elterjedésével olyan kapitális erők, vagyonok jöttek létre, amelyek sa-

---

57 Az Europol elsősorban a tiltott kábítószer-kereskedelem, a nukleáris és radioaktív anyagok tiltott kereskedelme, az embercsempészet, az emberkereskedelem és a gépjárműekkel kapcsolatos bűncselekmények megelőzésével és lektüzdésével foglalkozik, továbbá az élet, testi épség, a személyi szabadság és a vagyon ellen irányuló bűncselekményekkel is, ha azokat terrorista cselekmények keretében követik el. Lásd erről részletesen: Holé Katalin: Europol és jogállam. Biztonságunk ára. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008; Hegyaljai Máttyás: Klubtagok lettünk – Europol. In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Tanulmányok Erdős Emil professzor tiszteletére. PTE ÁJK, Pécs, 2002, 200–216. o.

58 A EK 1988-ban alapított csalás elleni egysége (UCLAF). A szervezet feladata lett egyebek között, hogy ellenőrizze a pénzügyi támogatások felhasználását. (Ezen belül is kiemelt feladatot kapott a bűnös szabálytalanságok felderítése.) Az Európai Unió egyik legfontosabb feladata a közösségi pénzügyi érdekek védelme. Ennek a kiemelt problémakörnek a felügyeletét látja el az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF). Az OLAF széles hatásköre magában foglalja a pénzügyi érdekeket sértő csalási és korrupciós cselekményeket, a pénzügyi érdekeket sértő más jogellenes cselekmények, a közösség rendelkezéseinek bármilyen megsértése elleni fellépést, valamint az ezek elleni fellépések koncepcióinak kidolgozását. Lásd erről részletesen Farkas Ákos (szerk.): Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) az Európai Unió büntügyi együttműködési rendszerében. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005.

ját érdekeik érvényesítése céljából nem riadnak vissza a (nem korrumpálható) kriminalisták elleni támadásoktól sem. Másrészt a terrorista cselekedetek sem kímélik a bűnüldözőket⁵⁹, náluk sincs olyan szembenálló érték, amely visszatartaná őket az ellenállástól, illetve a felderítők elleni esetleges támadástól. Támadásaik veszélyességét mutatja, hogy már robbantásokat is végrehajtottak rendőri-nyomozói szolgálati helyek-épületek ellen szerte a világban.

Harmadrészt szaporodni látszanak a sorozatjellegű, nem feltétlenül tiszta agyi és mentális állapotban lévő egyének rendfenntartókat, kriminalistákat sem kímélő fegyveres vérengzései.⁶⁰

Negyedrészről a jogállamok körében észlelhető olyan jelenség is, hogy az emberi jogokkal körülbástyázott társadalmi egyének csökkent a tűrőképessége a rendfenntartók, a bűnüldözők irányába. Tevékenységük annyira zaklató számukra, hogy nem riadnak vissza felháborodásukban a tetlegességtől, a bántalmazástól, alkalmanként az élet kioltásától sem.⁶¹

Ötödrészről álláspontunk szerint egyre több úgynevezett „veszélyes” helyszínnel találkozhatnak a kriminalisták, mivel egyre több a robbantásos, (merényletes), kalóztámadásos, tűzgyújtásos, természeti katasztrófához is köthető (élő), az ember életére, testi épségére veszélyes helyszín.⁶²

Mіндеzen okok alapján szinte minden államban különleges bevetési, elhárítási-elfogási egységeket (kommandókat) állítottak fel a bűnüldözési, rendőrségi szervezeteken belül.

---

59 Ilyenről szól Gilles tanulmánya is Németországból: „Emlékeztetni akarok továbbá olyan esetekre, amelyekben különösen ügyvédek, akik az újságírók vagy egyház képviselői mellett gyakran az egyetlen taktikai potenciált jelentik, még mindig üldözéseknél és fenyegetéseknél vannak kitéve. Ezzék szó végül arról a legrosszabbról, ami mind a mai napig még mindig előfordul, vagyis a bírák, ügyvédek, államügyészek vagy igazságügy-miniszterek megsarolásáról, elrablásáról, sőt meggyilkolásáról. Peter Gilles: Időszervi igazságszolgáltatási problémák és igazságszolgáltatási reformok Németországban – transznacionális összefüggésben. Magyar Jog, 2001/10., 610. o.

60 A 2011-es norvég (Anders Breivik) lövöldözés idején a rendőrök szintén célpontok voltak. Ennek hatására egyébként az Európai Bizottság felállította az európai radikalizálódás-tudatossági hálózatot, amelynek célja, hogy a jövőben támogassa a tagállamoknak az erőszakos radikalizálódás és a terrorista tevékenységek céljából történő toborzás megelőzésére irányuló erőfeszítéseit.

61 2012-ben Magyarországon egy közlekedési ellenőrzés során egy osztrák állampolgár Hummer terepjárójával szándékosan halálra gázolta az intézkedő rendőrt, majd a járórtársra késekkel támadt.

62 2013. július végén Miami-ban ejtett tűzokat egy fegyveres férfi, majd kiszaladva az épületből, minden mozgó emberre, köztük a rendőrökre is tüzelt. A hat emberéletet követelő tűzharcban a beavatkozó egység (SWAT) lelőtte a bűnelkövetőt. ; 2013. első fél évében, január 1. és június 30. között világszerte 138 kalóztámadást regisztráltak.

Privatizálódás (magánosítás)

A tendenciák végére maradt a „kakukktojás” jellegű privatizálódás, amely nem szorosan a kriminalistákról, hanem azok segítőről szól. Kiindulópont az a tény, hogy korunk államai, még a legfejlettebbek sem tudják garantálni az állami, rendőrségi védelmet a polgáraiknak. Nincs elég erejük, apparátusuk, tőkájük mindehhez. E nyomatékos érv mellett a már jelzett minőségi specializálódás is szerepet játszik abban, hogy egy-egy szűk bűnüldözés-tudományi területen megjelentek a magánszektor mint a biztonsági partnerség képviselői – és a számuk csak növekszik. Ezek közé sorolható az elsősorban proaktív, bűnmegelőzést szolgáló (járőrözés, fegyveres szolgálat, videokamerás) rendszerek széles körű telepítése, de alkalmanként (reaktív) felderítést is elősegítő (magánnyomozó) biztonsági cégek megjelenése szinte az egész világon, valamint az egyes szakterületek privát specialistái.⁶³ Utóbbiak ügyfélmegbízások alapján járnak el a birtokukban lévő technikai eszközökkel és specializálódtak, kvalifikált tudásukkal. A felsorolt összes „mező”-n megtalálhatjuk őket.

A felkészült szakemberek által előállított „biztonság”, illetve vélemény piacgazdasági körülmények között (szolgáltatási) áruként (*product*) jelenik meg. Alkalmanként, és ez erősödni látszik, nagy marketingcsaták folynak piaci szegmensekért.⁶⁴ Minden államnak magának kell meghatároznia, mekkora teret ad az egyébként alapvetően állami feladatú bűnüldözésben a magánszektornak. Ám világosan látható, hogy szinte minden fejlett állam felismerte, szükség van segítségre a növekvő és egyre szervezettebb bűnözés ellen. Az állampolgárok megvédése mindenki számára közügy, és erre az állami apparátusok nem tudnak optimálisan reagálni. Tehát a magánszektor képviselői mintegy az állami akarat „meghosszabbított karjaként” megjelennek a mindennapi életben. És egyre inkább megjelennek. Ahogyan a közterületek rendjének fenntartásában is szerepet játszanak, úgy feltűnnek a bűnüldözés-tudomány egyes kérdéseinek kutatásában, de leginkább alkalmazásában. Legfőképpen a védelem (terhelt, védő) él azzal a sok helyen törvényileg szabályozott lehetőséggel, hogy saját költségére úgynevezett „felkért” vagy „védszakértőt” alkalmazzon, aki adott ügyben bűnüldözés-tudományi ismeretei alapján válaszol releváns kérdésekre. Ezzel mintegy „konkurenciájává” válik az állami szakembereknek, ez azonban egészséges versenyhelyezetet teremt. A

⁶³ Lásd erről a témáról még Jaap de Waard: *The Private Security Industry in International Perspective*. *European Journal on Criminal Policy and Research*, no. 7, 1999, pp. 143–174.

⁶⁴ Lásd erről részletesebben Fenyvesi Csaba: *Rendőrség és marketing*. Carobcomp Kft., Pécs, 1994.

több szempontúság csak segítheti a gyors és eredményes bűnüldözést, végső soron pedig a helyes igazságszolgáltatást. Ez pedig minden kriminalista érdeke is.

Sommázat

A felsorolt tendenciák nem kimerítő jellegűek, de mindenképpen alapvető irányvonalakat tartalmaznak századunkban. Közöttük is számtalan összekapcsolódás fedezhető fel. Mindenekelőtt, hogy javarészüket a kiindulópontot jelentő technikai előretörésen alapszik, miközben kölcsönhatásban is vannak. Hiszen maga a számítógép az egyik olyan vívmány, amely lehetőséget ad a technikai primátusra, a minőségi specializációra, az élesebb múltlátásra, az expertizáció, a digitális adatgyűjtés magasabb szintre emelésében, a nyílt és titkos eszközök, a kiberyomozás és a nemzetközi együttműködés fejlesztésében, és erőteljesen megjelenik a magánszektor munkájában is.

Az összekapcsolódás, a szoros kölcsönhatás mellett az is érzékelhető, hogy irányuk, a haladásuk fókusza ugyanaz: a bűnmegelőző és -felderítő eszközök mennyiségi és főleg minőségi növelésével egy biztonságosabb világ megteremtése. Ezt a törekvést csak támogatni lehet.

PETRÉTEI DÁVID

Gondolatok a helyszíni krimináltechnika egyes elméleti és gyakorlati kérdéseiről

A kriminalisztika a nyomozás tudománya; a nyomozás pedig definíciószerűen a tág értelemben vett nyomok és elváltozások felkutatását, összegyűjtését és elemzését jelenti. „*A bűncselekmény nyomokat hagy maga után mind az anyagi világban, mind az emberek tudatában. Ezeknek a nyomoknak a felkutatása teszi lehetővé a bűncselekményeknek, mint múltban lejátszódott eseményeknek a felderítését, körülményeinek feltárását.*”¹ A kriminalisztika fejlődéstörténete felfogható az előbbi tág értelemben vett elváltozások és nyomok felkutatási, rögzítési és elemzési módszereinek fejlődéseként is. A krimináltechnika, leegyszerűsítve, a szűkebb értelemben felfogott nyomok és anyagmaradványok, a „fogható”, tárgyiasult elváltozások tudománya. Az amerikai felfogás szerint a bizonyítás két eszköze a „vallomás” és a „tárgyasult” bizonyíték²; maga a krimináltechnika a nyomozás és a természettudományok kapcsolata³; és mint ilyen, helyszíni és laboratóriumi részterületre osztható.⁴ Jelen dolgozatban a helyszíni krimináltechnikai tevékenység egyes elméleti és aktuális gyakorlati kérdéseivel foglalkozom.

Alapvetés

A helyszíni krimináltechnikai tevékenységekkel kapcsolatos gondolatmenet bevezetőjének kívánkozik az a megállapítás, hogy a krimináltechnika természetesen nem csodaszor. Nem csodaszor önmagában, ahogy a felderítés, illetve a nyomozás egyetlen más szegmense sem. Amint lehetetlen valós ügyeket megoldani pusztán operatív eszközökkel vagy megfelelően felépített krimi-

¹ Kertész Imre (szerk.): A bűnügyi technikus kézikönyve. BM Tanulmányi és Képzési Csoportfőnökség, Budapest, 1964, 3. o. Megjegyezném, hogy a kriminalisztika modern tudománya nem szűkíti vizsgálati területét a „bűnügyi” nyomozás tanára; napjainkban a szabálysértési, fegyelmi, közigazgatási eljárásokban használt nyomozási módszereket is e tudomány körébe tartozónak tekintünk.

² Barry A. J. Fisher: *Techniques of Crime Scene Investigation*. CRC Press, 1993, pp. 4–9.

³ Thomas Buckles: *Crime Scene Investigation, Criminalistics, and the Law*. Delmar Learning, New York, 2007, p. 3.

⁴ Bócz Endre (szerk.): *Kriminalisztika I–II*. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, 65. o.

náltaktikával, pusztán forró nyomon üldözéssel vagy elemzőtevékenységgel, úgy nem lehetséges önmagában a legfelkészültebb krimináltechnikai módszerekkel sem. Ahogy például a viselkedéselemzés, az elkövetőprofilalkotás is rendkívül hasznos, és vitathatatlanul nagyon sok mindenre képes, de nem fog elkövetőt előrántani a kalapból.

Az ugrásszerű természettudományos fejlődés, a számítástechnika, a biotechnológia mindennapi valósággá válása félig-meddig jogosan indított el egyfajta csodavarást a bűnügyi, kriminalisztikai hasznosítás kapcsán is. Pikogram nagyságú biológiai anyag-maradványokból vált lehetségessé kétséget kizáró egyedi személyazonosítás⁵, évtizedekkel korábban hátrahagyott ujjnyomok váltak előhívhatóvá⁶, szoftverek képesek három dimenzióban modellezni a fröccsenő vér útját⁷ az ugyancsak három dimenzióban gépbe táplált szobamodellen.⁸

A Helyszínelők-hatás

A csodavarást azonban a népszerű szórakoztató műsorok (CSI-sorozatok) dömpingje is erősítette, amelyekben a valós technikák dramaturgiai okokból máshogy működnek, vagy éppen másra alkalmasak, mint a valóságban. Álszentség volna aprólékos korrektséget elvárni az alapvetően szórakoztató műsoroktól, de ugyanilyen súlyos hiba összekeverni őket a valósággal. A valóságban nincs olyan gépfegyveres elkövető, aki kommandós ruhát és maszkot hűz, de kesztyűt nem, és a terhelő technikai bizonyíték láttán beismerő vallomást tesz (amelyet természetesen nem szükséges rögzíteni, illetve védő távollétében kerül sor a felvételére). Érdekes látni mindenesetre, hogy tíz-tizenöt éve a filmek és sorozatok sztárja „a nyomozó” volt, aki „laza”, kérdeget és autózgat, verekszik és lövöldöz stb. Amikor „a nyomozó” betéved a gyilkosság helyszínére, akkor a háttér díszítőeleme a néhány szürke alak, akik fényképezőgépet kattintgatnak, illetve pocccsétel pamacsolnak. Napja-

5 http://www.biomatrica.com/media/strboost/ApplicationNote-STRboost_A_Novel_STR_Amplification_Enhance.pdf; http://www.snpforid.org/publications/Balogh_WGA_PFG11.pdf

6 <http://store.sirchie.com/Ninhydrin-Aerosol-Spray-16-oz-P98.aspx>;

<http://www.policensw.com/info/fingerprints/finger14.html>

7 <http://hemospat.com/#about>

8 http://www.laserscan.hu/i/_SourceImage/RendorsegiFelhasznalas.pdf

9 Crime Scene Investigation, azaz bűncselekmény-helyszíni nyomozó, magyarul *Helyszínelők* címmel futó sorozatok: *Helyszínelők*, New York-i helyszínelők, Miami helyszínelők; illetve több más hasonló sorozat: NCIS, Dr. Csont, Dexter stb.

inkra ez teljes fordulatot vett, a sorozatok és filmek sztárja már „a helyszínelő” vagy „a szakértő”, akinek a munkája „igazi szaktudáson” alapul. Főleg külföldön mutatkoznak azonban jelei annak, hogy egyesek összekeverik a filmek világát a valósággal.

A Helyszínelők-hatás fogalma először és elsősorban az Egyesült Államok esküdtbíráskodási rendszerében merült fel. A ténykérdéseket eldöntő laikus esküdtek körében a CSI-sorozatok hatására tévhit¹⁰ alakulnak ki a bizonyítási eljárásról, ami a törvénykezésre éppenséggel húsba vágó hatással lehet. A legkisebb baj, hogy megdöbbenek a bizonyítási eljárás hosszán (mivel a sorozatepizódok negyvenöt-ötven percesek, a mozifilmek másfél órák...). Sokkal nagyobb probléma, hogy olyan esetekben is „tudományos bizonyítékot” várnak el, amikor arra semmi szükség. A műsorokban látottak alapján megvannak az elképzeléseik arról, hogy egy adott bűncselekmény elkövetésekor milyen nyomoknak kell keletkezniük, és hajlamosak felmenteni a vádlottat, ha e bizonyítékok nem állnak rendelkezésre. A tévében a tárgyi bizonyítási eszköz mindig ott van a bűncselekmény helyszínén, csak rafináltabbnál rafináltabb módszerekkel fel kell fedezni. Mindig teljes lábellenyom és szabályos, tiszta ujjnyom keletkezik; valamennyi helyszín olyan tiszta és rendezett, hogy ott a sarokban fel lehet fedezni az egyetlen idegen hajszálat vagy szörvetszálat; minden benzinkút halszemoptikával felszerelt biztonsági kamerájának képe tízszeresre kinagyítható számítógép segítségével, és így tovább. Holott a gyakorlatban sokszor valójában nem keletkeznek értékelhető nyomok; avagy a hátramaradó elváltozások alkalmatlanok az egyedi azonosításra.¹¹ Az amerikai esküdtek a helyszínelőktől, a szakértőktől döntő választ várnak a bűnösség kérdésében is; vagy legalábbis elvárják tőlük, hogy minden kérdésre választ adják, „megdönthetetlen” bizonyítékokat szolgáltatassanak.¹² Ugyanilyen súlyos hatás azonban az is, ha az esküdtek vakon bíznak a „tudományos bizonyítékokban”.¹³ Például minden releváns bizonyíték a vádlott ellen szól, de a helyszínen talált cigarettavágyon nem az ő DNS-e van, így felmentik. Megfordítva: ha előkerülne a DNS „gazdája”, őt akkor e logika szerint, pusztán erre tekintettel vajon elítélnék?

¹⁰ <http://www.the-csi-effect.com/index.html>

¹¹ Kimberlianne Podlas: The CSI Effect: Exposing the Media Myth. Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal, vol. 16, 2006, p. 429.

<http://law2.fordham.edu/publications/articles/2001spub5906.pdf>

¹² Kovách Regina: A CSI-effektus – Előterben a helyszínelők. Igazságügyi Szakértő, 2006. december, 14. o.

¹³ Kimberlianne Podlas: i. m.

Ezt a témát az Egyesült Államokban is csak a legközelebbi múltban kezdték kutatni¹⁴, ezért az eredmények nem mentesek az ellentmondásoktól. Több cikk¹⁵ hivatkozik ítéletekre, amelyeknél azért került sor felmentésre, mert az esküdtek olyan tudományos bizonyítékok prezentálását is elvárták, ami egyébként nem feltétlenül kell az elítéléshez. Egy másik kutatás¹⁶ szerint viszont az, hogy az esküdtek indokolatlanul várnak el tudományos bizonyítékokat, nem mutat összefüggést azzal, hogy nézik-e az efféle sorozatokat.¹⁷ Mindamellett meg kell jegyezni, hogy az Egyesült Államokban elvégzett ilyen irányú vizsgálatok nagy része nagyjából azonos eredményre jut, jelesül: maga a jelenség, tudniillik a túlzott elvárás a technikai bizonyítás vonatkozásában, vagy ellenkezőleg, a vakhit a technikai bizonyításban létezik, de nem függ össze azzal, hogy az adott esküdt rendszeresen nézi-e a CSI-sorozatokot.¹⁸

Hazánkban a büntetőeljárás jogerős befejezésekor a bíró dönt a ténykérdésekben is, így a kérdés az ítékezés szempontjából Magyarországon eddig nem merült fel. Elképzelhető azonban, hogy a büntetőeljárás laikus szereplői, különösen a sértettek, a közeljövőben határozottabban élnek majd panaszjogukkal, vagy lépnek fel pótmagánvádlóként, éppen vélt krimináltechnikai „hozzáértésük” következtében. Ilyennek lehet minősíteni talán az úgynevezett „E. Zsanett-ügyet”, amelyben a sértetti pótmagánvádhoz a hemogenetikai szakvélemény állítólagos megalapozatlansága vezetett.¹⁹ Természe-

---

14 Névadója, a „CSI: Crime Scene Investigation” sorozat 2001-ben indult hódító útjára.

15 Például <http://yalelawjournal.org/2006/02/thomas.html>; http://www.usatoday.com/news/nation/2004-08-05-csi-effect_x.htm

16 Donald E. Shelton – Young S. Kim – Gregg Barak: A Study of Juror Expectations and Demands Concerning Scientific Evidence: Does the “CSI Effect” Exist? *Vanderbilt Journal of Entertainment & Technology Law*, vol. 9, 2006

17 Lényegében ugyanerre a következtetésre jut Podlas egy későbbi cikkében is. Kimberlianne Podlas: The “CSI Effect” And Other Forensic Fictions. *Loyola of Los Angeles Entertainment Law Review*, vol. 27, 2007, p. 87. <http://elr.lls.edu/issues/v27-issue2/documents/06.Podlas.pdf>

18 Kimberlianne Podlas (2006): i. m.

19 A sértett ügyvédje kétségbe vonja a hemogenetikai szakértői vizsgálat megalapozottságát, és olyan új vizsgálati módszert javasol, amely elvileg kevésbé alkalmas kriminalisztikai azonosításra, gyakorlatilag pedig ritka (szélsőséges, atipikus) esetekben folymadnak csak hozzá. Lásd például Gergely Zsófia: Nem lesz új vizsgálat a Zsanett-ügyben. [origo], 2007. július 5. <http://www.origo.hu/ithon/20070705-az-ugyeszseg-elutasitotta-uj-dns-vizsgalat-elvezeset-e-zsanett-ugyeben.html>; Zsanett-ügy: nem lesz új DNS-vizsgálat. index.hu, 2007. július 5. <http://index.hu/politika/bulvar/ezsan070705/> Figyelemre méltó az Index-cikk tárgyi tévedése, a mitokondriális DNS ugyanis nem apai, hanem kizárólag anyai ágon öröklődik. Az STR lókusok és a mitokondriális DNS-vizsgálatok közti különbséget részletesebben lásd Egyed Balázs: Mitokondriális DNS és mikroszatellita polimorfizmusok. Doktori értekezés. ELTE TTK Biológia Doktori Iskola, Budapest, 2007. http://teo.elte.hu/minosites/ertekezés2008/egyed_b.pdf

tesen több krimináltechnikai alapon történő pótmagánvád vizsgálata kellene ahhoz, hogy ezek mögött a televízió és a filmek hatását el lehessen kezdeni kutatni.

Vannak továbbá olyan, elsősorban védői törekvések, amelyek kísérleties analógiát mutatnak az amerikai „Helyszínelők-hatással”. Egy kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos ügyben a nyílt eljárást megelőző titkos információgyűjtés keretében megfelelő bírói engedélyek birtokában telefonlehallgatásokra került sor. Az erről készült jegyzőkönyveket az eljárás alatt nyíltá tették, és azokat a gyanúsítottak megismerték. Az egyik gyanúsított védője hangszakértő bevonását kívánta indítványozni; tapasztalatai szerint ugyanis a hangszakértő mindig valószínűségi szakvéleményt ad. A védő reményei szerint, ha védené azt állítja, hogy nem ő beszél a telefonján a vonatkozó három napban, és ezt „alátámasztja” egy olyan hangszakértői szakvéleménnyel, amely szerint csak hatvan-nyolcvan százalékban mondható ki, hogy a terhelt hangja hallható a felvételen; azaz ha nem „kétséget kizáró” az, hogy a hanganyag a terhelttől származik, akkor ez kizárja majd a bűnösség megállapítását.

A krimináltechnika korlátai

Közvetett bizonyíték

A helyszíni krimináltechnikai tevékenység nyomán begyűjtött tárgyi bizonyítási eszköz gyakorlatilag mindig közvetett bizonyíték, azaz valamely közbeső tényre, gyanúokra azaz indíciumra vonatkozik. Például a helyszínen talált ujjnyom csak és kizárólag annyit bizonyít önmagában, hogy az adott tárgyat az adott személy megérintette. Minden egyéb megállapítás további bizonyítási eszközök beszerzését igényli. Természetesen közvetett bizonyítékokkal is lehetséges a teljes bizonyítás elérése²⁰, a közvetett bizonyítékokat ugyanis nem láncban, hanem mintegy hálóban kell értékelni. A szinergia figyelembevételével egy közvetett bizonyíték megdőlése nem feltétlenül jelenti a teljes bizonyítás megdőlését!

Kibernetikai – informatikai – szempontból fontos rávilágítanunk a tény és az adat különbözőségére. Az adat tények, fogalmak olyan megjelenési formája, amely alkalmas emberi eszközökkel történő értelmezésre, feldolgozásra, továbbításra.²¹ Maguk a tények léteznek önmagukban, objektíven; ilyenként

²⁰ Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, IV. fejezet, 103–126. o.

²¹ http://informatika.gtportal.eu/index.php?f0=alapfogalmak_01

azonban gyakorlatilag nem ismerhetők meg. A megismerő csupán adatokat szerezhet a tényről. A tény mindig objektív, az adat soha. A tény mindig igaz, ez objektivitásából fakad; az adat lehet pontos, pontatlan, téves vagy fiktív. Az adat mindig csak rész-visszatükröződése a ténynek, mert a tény teljes visszatükröződése maga a tény volna, hiszen *Leibnitz* szerint minden dolog csak önmagával azonos.²² Tetszőlegesen sok, de véges számú, a tényre vonatkozó adat elvileg még nem adja vissza magát a tényt – *stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus* (a hajdani rózsá csak név, pusztán nevet markolunk).²³ Még szemléletesebb a távol-keleti példázat, ahol a vakok az elefánt testrészeit tapogatva próbálják jellemezni az egész állatot, természetesen sikertelenül.

Valószínűségi bizonyíték

Kijelenthető továbbá, hogy a krimináltechnika által szolgáltatott bizonyítási eszközökből mindig csak valószínűségi következtetéseket lehet levonni, még ha egyes esetekben ettől eltekintünk is.

A marxista filozófiai materializmus szerint az anyagi lét, a természet objektív valóság, amely az emberi tudaton kívül és attól függetlenül létezik.²⁴ Ezt kiinduló tételként elfogadjuk. Optimistának tartjuk azonban azt a következő állítást, hogy ez az objektív valóság teljes egészében megismerhető, vagy a tudományos fejlődés folyamán megismerhetővé válik. A kriminalisztika felhasználja a természettudomány jelenkori állása szerint igaz tételeit. De maga a tudomány nem statikus, merev egész. „*A tudományban egy-egy területen számos hipotézis van jelen egyszerre, ezek részben konkurensei egymásnak, részben jól megférnek egymás mellett. A tudomány fejlődése során hullanak el azok a hipotézisek, amelyek nem válnak be. A tudomány nem a világról szóló enciklopédikus tudás tárháza, hanem a világ magyarázatára felajánlott elméletek összessége. Ezeket az elméleteket állandóan tesztelik és finomítgatják.*”²⁵ Példaként utalnék arra, hogy a modern fizikában az általános relativitáselmélet és a kvantummechanika önmagában megálló, önellentmondás-mentes tudományág; eredményeiket a mindennapokban kézzelfog-

²² Lásd Balláné Fűszer Erzsébet – Kunos Imre – Lakatos János: Bevezetés a kriminalisztikába. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004, 54. o.

²³ Umberto Eco: A rózsá neve. Arkádia, Budapest, 1988, 581. o.

²⁴ Garamvölgyi Vilmos (főszerk.): Kriminalisztika – Általános rész. Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztálya, Budapest, 1961, 18. o.

²⁵ Makai Mihály: A tudomány igazsága kontra igazság tudománya. Magyar Tudomány, 2004/7. <http://www.matud.iif.hu/04jul/002.html>

ható használati tárgyak, kísérletek, megfigyelések igazolják. Egymást azonban egy adott szinten gyakorlatilag kizárják. Jelentősen leegyszerűsítve az utóbbi nagyjából nyolcvan év fizikai kutatásait megállapíthatjuk, hogy a szintetizálásukra létrehozott elméleti modell tetszetős, de jelenleg nem bizonyított; ez a hűrelmélet. (Érdekesség, hogy a bozonikus hűrelmélet huszonhat dimenziós terekkel számol, a szuperhűrelmélet és a membránelmélet tíz és tizenegy dimenziós terekkel.)²⁶ A modern fizikában ismert *Heisenberg-féle* határozatlansági elv alapján egy elemi részecskének vagy a helyét ismerjük pontosan, vagy a sebességét (impulzusát); minél pontosabban ismerjük az egyik tulajdonságot, annál kevésbé ismerjük a másikat. Ez a mérőberendezéstől független elvi határ (amely makroszkopikus testeknél természetesen elhanyagolható).²⁷ A (hiteles) modern tudomány tehát mindig valószínűségekkkel operál; a valószínűségek és az indukció miatt elvileg tetszőlegesen sok elvégzett (és egyforma eredményt hozó) vizsgálat alapján is csak következtetni lehet, hogy lényegileg azonos körülmények között elvégzett következő vizsgálat azonos vagy hasonló eredményt hoz. (Természetesen ettől még a műszaki és természettudományok nagyon is profán, működő „gyümölcsői” kézzelfoghatóan körülvesznek mindnyájunkat.) *Neumann János* a mai értelemben vett számítógép kifejlesztésekor mutatta ki, hogy külön-külön nem megbízható részekből is felállhat gyakorlatilag megbízható rendszer.²⁸

A krimináltechnika felhasználásával begyűjthető tárgyi bizonyítási eszközök a releváns tényre, a bűncselekményre vonatkozó tárgyi rész-visszatükröződések²⁹; nem többek, de nem is kevesebbek. Rész-visszatükröződésként ráadásul csak több-kevesebb valószínűséggel pontosak; mint láttuk, az analitikai módszerekkel elvileg nem érhető el százszázalékos pontosság a természettudományokban. A már vázoltakon túl ennek okai a következők lehetnek. Az analitikai módszerek mindig hibahatárral dolgoznak; ennek legprofánabb oka, hogy a laboratóriumi vizsgálatok során a vizsgálati minta egy része elvész, elpárolog, diffundál; más anyagokkal, oldószerekkel stb. szennyeződik. Alapvető tétel, hogy egy mérés nem mérés; gyakorlatilag azonban két mérés nem jut pontosan ugyanarra az eredményre. Több tulajdonság többszöri mérését kell elvégezni, az eredményeket többvariációs statisztiká-

26 Lásd Csaba Zoltán: Szuperhűrés és a mindenség elmélete. Kódex Kiadó, Pécs, 2005 [Új Galaxis 5.] <http://www.ujgalaxis.hu/archivum/05szam/ujgx0538.htm>; a <http://superstringtheory.com/index.html>

27 <http://www.vilaglex.hu/Lexikon/Html/HeiHatEl.htm>

28 Lásd például <http://nyitottgyetem.phil-inst.hu/cog/2eload.htm>; a megbízhatóság-elmélet matematikájára lásd: <http://www.math.u-szeged.hu/~szucs/feladat/sztochmi11.pdf> 2012. 07. 30.

29 Tremmel Flórián: i. m. 76. o.

val³⁰ lehet meghatározni. Az észlelt eredményeknél is figyelemmel kell lenni bizonyos általános analitikai szabályokra. Az analitikai módszerben az észlelés határa a háttér tapasztalati szórásának háromszorosa; ekkor felismerhető, hogy az észlelt jel nem zaj, de még nem kvantálható. A kvantálás határa a háttér tapasztalati szórásának hússzorosában jelölhető meg. Azaz a gyakorlatban elképzelhető olyan mérési eredmény, amelynél meghatározható, hogy „valami van ott”, de hogy micsoda, azt a jel gyengesége (azaz például a minta elégtelen mennyisége vagy nagyfokú szennyezettsége) miatt nem lehetséges megállapítani.

Mégis kategorikus bizonyíték?

Az öt úgynevezett klasszikus kriminalisztikai szakértői terület hagyományosan a következő: nyom-, ujjnyom-, írás-, okmány- és fegyverszakértés. Ezek közül jelen dolgozatban az írás- és okmányszakértésnek nem szenteltek különösebb figyelmet.

A klasszikus kriminalisztikai szakértői területeknek nincs úgynevezett anyatudományuk. Természetesen felhasználnak (természet-) tudományos eredményeket, illetve azokra építkeznek, de ők maguk egyetlen természettudománynak sem részei. A nyomszakértés felhasználja a fizika és a kémia eredményeit; a fegyverszakértés, amely felfogható a nyomszakértés különös ágaként is, ezen felül felhasználja a műszaki és a hadi tudományok eredményeit is. A daktiloszkópia szintén: anatómiai, antropológiai eredményeket. Végső soron azonban valamennyi szakterület „vonalkák nézegetésén” alapul, szabatosabban fogalmazva: képi információk vizuális összehasonlításán.³¹

A képi információk vizuális összehasonlítása azonban sokak szerint nem tudomány; lévén hogy nehezen számszerűsíthető, nehezen standardizálható eljárás, amelynek során rendkívül hangsúlyos szerepet kap a szakértő saját gyakorlata, saját meggyőződése. „*A vizuális összehasonlítás módszereinek kialakulását nem előzte meg műszeres analitikai eljárások alkalmazása. [...]*

---

30 Lásd részletesen, nem csak kifejezetten igazságügyi szempontból Nick Fieller: Multivariate Data Analysis. NRFJ, University of Sheffield, 2011/12 Semester 1. <http://www.nickfieller.staff.shef.ac.uk/sheff-only/mvalectures.pdf>; kifejezetten kriminalisztikai szempontú cikk: William J. Egan – Randolph C. Galipo – Brian K. Kochanowski – Stephen L. Morgan – Edward G. Bartick – Mark L. Miller – Dennis C. Ward – Robert F. Mothershead II: Forensic discrimination of photocopy and printer toners III. Multivariate statistics applied to scanning electron microscopy and pyrolysis gas chromatography/mass spectrometry; Analytical and bioanalytical chemistry, vol. 8, 2003. <http://ed.bartick.net/48.pdf>

31 Kertész Imre: A tudományos bizonyíték. Belügyi Szemle, 2002/11–12., 152. o.

A műszeres kémiai, biológiai elemzésnél a bűnjelből nyert képet (például kromatogram csúcsokat) a számítógép könyvtárában őrzött, a tudomány által elfogadott hitelesített képekkel és azok adataival hasonlítják össze. Azoknál a szakértői ágazatoknál viszont, amelyeknél a vizsgálat a térinformációkból indul ki, a bűnjelet vagy mintáját az azonosítandó személy vagy tárgy nyilvántartásban őrzött vagy az adott eljárás céljára beszerzett nyomatával, írásmintájával stb. hasonlítják össze.”³² Bármely egyedi, statisztikailag nem duplikálható esemény aprólékos vizsgálatánál rendkívül nehéz a bizonyító erő számszerű megbecsülése. A kézírásvizsgálat nem vehető össze a DNS-azonosítással, ahol a genetikai lánc négy bázispár által konstituált lehetséges felépítését a fizika és a mikrobiológia törvényei határozzák meg.³³ Ugyanígy, statisztikailag nem duplikálható, gyakorlatilag egyedinek tekinthető esemény például a szilárd tárgyak törése is.

Mint látjuk, a klasszikus kriminalisztikai szakértői területek szinte kívül esnek a természettudományokon és az analitika szabályain. Éppen ezért, mivel eredményeik pontosan nem számszerűsíthetők, a szakértők képesek kategorikus azonosság kimondására. A klasszikus kriminalisztikai szakértői területek axiómákkal operálnak, amelyeket nem tudnak bizonyítani, de gyakorlatilag nincs is szükség a bizonyításra. Egy példa: az ujjnyomok azonosítását az úgynevezett sajátossági pontok, minúciák teszik lehetővé. A bőrfodorszál megszakad, elágazik, kis szigetet vagy pontot alkot. Egy ujjnyomaton (a típustól és a létrehozó ujjtól függően) nyolcvan-százhusz ilyen sajátossági pont található; a tényéren körülbelül ezerkétszáz.³⁴ Galton 1892-ben kilenc sajátossági pont megismétlődésének valószínűségét $1 : 64$ milliárdra tette, némiképp önkényesen és mechanikusan számolva. Osterburg 1977-ben tizenkét sajátossági pont vonatkozásában a sajátossági pontok és azok egymáshoz viszonyított helyzetének pontos megismétlődését $1 : 1,25 \times 10^{20}$ nagyságrendűre tette.³⁴ Negyvenhat minúcia egybeesésére az esély körülbelül $1 : 1,33 \times 10^{77}$; természetesen az eltelt évszázad folyamán nagyon sok tudós végzett ilyen irányú kutatásokat, de valamennyi eredményben közös,

---

32 Uo. 153–154. o.

33 Andre A. Moenssens – Douglas Stripp: Meeting The Daubert Challenge to Handwriting Evidence – Preparing for a Daubert Hearing. Forensic Science Communications, vol. 1, no. 3, 1999

34 James W. Osterburg et al.: Development of the Mathematical Formula for the Calculation of Fingerprint Probabilities Based on Individual Characteristics. Journal of the American Statistical Association, vol. 72, no. 360, 1977. Idézi Solymosi Józsefné – Tauszik Nagyvezsda: A daktiloszkópia változatlan hatékonyságáról. Belügyi Szemle, 2006/5.

hogy elképesztően kis valószínűségeket mutat ki.³⁵ (Csak megjegyzésként: az $1 : 10^{20}$ csaknem ugyanakkora valószínűséget jelent, mint az 1, 2, 3, 4, 5 számsorral két egymás utáni héten telitalálatot elérni az ötös lottón, közben az 1, 2, 3, 4, 5, 6 számsorral telitalálatot elérni a hatos lottón is...)

A daktiloszkópia axiómája az ujjnyomok egyediségéről tehát bebizonyíthatatlan, miközben az elvégzett számítások alapján a használt valószínűségekből kifolyólag gyakorlatilag megállja a helyét. A tapasztalat is ezt támasztja alá: az FBI-ujjnyomat-nyilvántartásba felvett nyomatok száma a XXI. század elejére meghaladja a kétszázmilliót; és a daktiloszkópia száz évet meghaladó történetében soha nem bukkantak egyezésre. Hasonló nyomatok léteznek, egyformák nem. Az egyetétjű ikrek teljes DNS-profilja azonos, ők a világon az egymásra leginkább hasonlító élőlények; de az ő ujjnyomatuk is különböző³⁶, lévén hogy az ujjnyomatok csak részben (apai ágon, kodominánsan történő) örökölt tulajdonságok, konkrét kialakulásukban a méhen belüli lét környezeti hatásai játszanak fontos szerepet, az úgynevezett „fejlődési zaj”. A méhen belül pedig az egyetétjű ikrek egymás számára is fejlődési zajt, azaz külső környezetet jelentenek. Ugyanez volna a helyzet az esetleges klónok esetében is.

A nyomszakértés és a fegyverszakértés képessége a kategorikus azonosításra ugyanilyen axiómákon alapul. Kitértünk már az indukció korlátjára: tetszőlegesen sok hengerzárbetét eltörése esetén minden esetben azt tapasztaljuk, hogy a törésfelület egyedi, és így a rész-egész vizsgálat kategorikus azonosítást tesz lehetővé. De mindezek ismeretében sem jelenthető ki, hogy a plusz egyedek kísérlet is ugyanilyen eredményt produkálna.

Még problémásabb a helyzet a tükröződélmélet gyakorlati megnyilvánulásainak vizsgálatakor. Axiomatikus állításként a kriminalisztika elfogadja, hogy a lőfegyver abszolút egyedi nyomot hagy a működtetett hüvelyen, sőt a kilőtt lövedéken is. Axiomatikus állítás, hogy a fogazat (és így a harapásnyom) egyedre azonosít. De vajon pontosan mi kell ahhoz, hogy egy helyszínen begyűjtött lábbelinyom-töredéket a szakértő egyedre tudjon azonosítani...? A daktiloszkópia elvi éllel határolja el egymástól az egyedi azonosításra alkalmas és alkalmatlan nyomokat; megteszi-e ezt a fegyverszakértés vagy a traszológia? A daktiloszkópiában nincs helyük valószínűsége-

---

³⁵ Több tudós munkásságát ismerteti és számítási modellt is közlétes Sharath Pankanti – Salil Prabhakar – Anil K. Jain: On the Individuality of Fingerprints. IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence, vol. 24, no. 8, 2002, http://biometrics.cse.msu.edu/Publications/Fingerprint/PankantiPrabhakarJain_FpIndividuality_PAMI02.pdf

³⁶ Lásd például <http://www.doj.state.wi.us/dles/crimelabs/ident.asp>

gi véleményeknek, a traszológiában van. Számszerűsíthető-e a traszológiai valószínűség, és ha igen, akkor pontosan hogyan? Szinte biztos: nem analitikai módszerekkel.

Következtetés a korlátok vonatkozásában

A krimináltechnika, a helyszínen begyűjtött bűnjel, tárgyi bizonyítási eszköz felhasználása, vizsgálata, a levont következtetés vagy szigorú tudományos alapokon nyugszik, és akkor elvi okok miatt nem lehet száz százalékosan biztos; vagy pedig százszázalékosan biztos, de akkor nem nyugszik szigorú értelemben vett természet- (vagy műszaki) tudományos alapokon. (Természetesen a „nem száz százalék” az analitikai módszerekben is jelenthet gyakorlatilag kategorikus azonosítást; gondoljunk a hemogenetikára, ahol a DNS-profil ismétlődésének valószínűségét például egy a százmilliárd és egy a százötvenmiliárd közöttire teszik. A különbség nagy, de érdemi jelentősége ilyen alacsony valószínűségeknel már nincs.)

A krimináltechnika segítségével begyűjtött bűnjel és az abból levonható következtetés nem közvetlenül magára a büntetőjogilag releváns tényre vonatkozik, hanem csak közbeeső gyanúokra, indíciumra.³⁷ A helyszínen talált, személyt egyedre azonosító bűnjel még nem jelenti azt, hogy az illető személy „bűnös”, azt további (gyakorlatilag legtöbbször szintén közvetett) bizonyítékokkal kell alátámasztani.

Nagyrészt illúzió tehát az, hogy a krimináltechnika „egy csapásra” olyan bizonyítékot szolgáltat majd, amely „minden kétséget kizáró”, és „bizonyítja az elkövető bűnösségét”.

A bevezetés lezárása

A bevezető gondolatok, a részben megalapozott csodavárás, a Helyszínelőhatás és a technikai módszerek korlátainak bemutatása egy célt szolgált. Jelestül: azt tisztázni, hogy a kriminalisztikai módszerek fejlődése, fejlesztése rendkívül fontos, de ennek ellenére a nyomozás, felderítés és bizonyítás során nem szavatol „teljes sikert” vagy annak megközelítését sem, ahogy egyetlen más kriminalisztikai terület sem képes sem önmagában, sem együtt-

---

³⁷ Tremmel Flórián: i. m. 84–85. o.

tesen, szinergiában. Ebből azonban nem következik az, hogy a krimináltechnika fejlesztése „nem éri meg”; egyensúlyt kell találni két szélsőség között. Bizonyos, a nullától pozitív irányban eltérő felderítettségi mutató elérhető lesz akkor is, ha a szemlebizottság egy darab jegyzetfüzettel vonul ki helyszínre; és természetesen nem lesz „százszázalékos” felderítettség akkor sem, ha a bizottság valamennyi tagja vegyész-fizikus végzettségű, és a legmodernebb holland vagy amerikai bűnügyi technikával, százmillió laborapparátussal felszerelve dolgozik. (A felderítési mutatókkal kapcsolatos kritikai észrevételek kifejtésére itt – elsősorban természetesen terjedelmi okok miatt – nem kerül sor...)

A helyszínelés eszközei

A következőkben helyszínen használható, a hazai gyakorlatban meglévő, elvben meglévő, illetve gyakorlatilag csak külföldön használt technikai nyomkutató, nyomrögzítő és egyéb berendezésekről lesz szó, a bevezetőben írtak figyelembevételével.

A kriminalisztika tudománya régóta tartalmazza a szemle szakaszolását, statikus és dinamikus részre, részekre tagolását. A gyakorlatban a szemle statikus, összképrögzítő szakasszal kezdődik, amelyet a dinamikus szakasz követ. A dinamikus szakaszt azonban követheti ismét statikus, amelyet ismét dinamikus, és így tovább. A gyakorlatban ez egy például szétforgatott szoba szemle kezdetén adott állapotát rögzítő szakaszt jelent, majd a szoba átkutatását mint dinamikus szakaszt, majd a kutatás eredményének rögzítését, azt követően nyomkutatót stb.

A statikus avagy összképrögzítő szakasz modern technikai megoldásai

A digitális fényképezés a jelenkor valósága; szerencsére a napi kriminalisztikai gyakorlatban is használatos, hozzáférhető eszköz. A kriminalisztikai célú fényképezőgép célszerűen komolyabb darab, mint a mindennapi használatra szánt hobbikészülékek. A gyakorlatban a digitális fényképezőgépek közül a tükkörreflexes³⁸ (SLR) vagy az azzal egyenértékű modern MILC³⁹ típusok jó-

³⁸ http://www.fotovilag.hu/cikk/54/A_tukorreflexes_gepek_

³⁹ Például Olympus PEN, Nikon 1, Panasonic G-1 stb.

http://www.olympusamerica.com/cpg_section/oima_slr_penfirmware.asp?intCmp=oima_penfirmware_ppmem

hetnek szóba. Természetesen ezeknél egyszerűbb készülékekkel is elvégezhető gyakorlatilag szinte valamennyi kriminalisztikai feladat, mivel a bűnügyi fényképezetben (is) elsősorban a fényképész felkészültsége és szaktudása számít, és csak másodsorban maga a technika.

Az SLR és a MILC felépítésű készülékek legfontosabb előnye az egyszerűbb kivitelűekhez képest a cserélhető objektív. A kriminalisztikai gyakorlatban a „normál” objektív mellett célszerű a makróobjektív használata közeli fényképek készítéséhez. Különleges megvilágító egységek használatához elengedhetetlen a színszűrők használata, amelyek szintén a cserélhető objektíves gépekhez készülnek. A különleges megvilágító eszköz és a makróobjektív egybeépítése kompakt, kitűnően használható berendezést hozott létre, ez az úgynevezett MIC⁴⁰; de az ezzel való fényképezést is cserélhető objektíves készüléket igényel.

A fényképezőgépek másik fontos tulajdonsága a többé-kevésbé manuális állíthatóság. A hétköznapi életben ritkán szükséges például a rekeszt vagy a záridőt manuálisan állítgatni, igény sem nagyon mutatkozik rá; elegendő az előre beállított programautomatika: éjszaka, nappal sport, nappal tájkép stb. Az egyszerűbb digitális fényképezőgépeken nem is lehet például a rekeszt fizikailag állítani, csak virtuálisan. A kriminalisztikai gyakorlatban azonban gyakran szükség van például a rekesz manuális állítására: a mélységélesség határait a rekesz nyitásával, illetve zárásával lehet növelni, illetve csökkenteni; az így bejutó több vagy kevesebb fényt pedig a záridő állításával lehet szükség szerint korrigálni.

Célszerű, ráadásul érdemi költségvonzattal nem járó megoldás fényképezéskor a releváns területet, illetve részleteket élénk színű fonállal körbekeríteni vagy élénk színű zászlócskával, illetve nyíltáblával megjelölni. Ennek főként akkor van jelentősége, ha kisméretű tárgyról készítünk csomóponthi felvételt, például fűben heverő késről; vagy ha a háttér és a fényképezni kívánt objektum színben nem válik el élesen egymástól, például poros földúton a lábnyom, vagy égett helyszínen az égett tárgy.

1997. augusztus 1-jén a Bűnügyi Azonosítás Nemzetközi Szövetsége (*International Association for Identification; IAI*) hivatalosan elismerte, hogy a digitális fényképezet a fényképezési evolúció ugyanolyan lépése, mint a színes film volt a fekete-fehérhez képest. Hivatalosan kijelentették továbbá, hogy a digitális fénykép és annak nyomtatott változata ugyanannyira elfogadott és megbízható, mint az ezüstalapú „analóg” fényképezet. A hitelesség

---

40 http://www.bvda.com/EN/sect16/en_16_3a.html

és a megbízhatóság kizárólag a felszerelésen, a minőségbiztosításon és a fényképész felkészültségén alapul.⁴¹

A digitális fényképezet elterjedésével ugyanis megjelent a felvételek manipulálásával kapcsolatos félelem is. Ezzel összefüggésben fontos tisztázni, hogy – véleményem szerint – gyakorlatilag nem számít manipulációnak a fényképfelvételek utólagos kezelése, a fehéregyensúly-állítás, az élesség vagy a kontraszt változtatása, a fényesség növelése stb. Szerintem ez, noha a képet kétségkívül megváltoztatja, nem minősül aggályos manipulációnak. Ilyesmire ugyanis a hagyományos filmek előhívása közben is van lehetőség, csak amit a digitális képen a számítógép végez el, azt a hagyományos képen a fényképész, például a hívófoliadék arányainak változtatásával, vagy a hívás idejének megválasztásával⁴². A digitális fényképezésben továbbá általában nem kerülhető meg a kész képeken az úgynevezett fehéregyensúly-állítás – az emberi szem a fehérét fehérnek látja napfény és neonfény alatt is, a fényképezőgép viszont nem.

Az aggályos manipuláció elvben a fényképek összevágása, összemontírozása lenne. Ez azonban számítógéppel sem olyan egyszerű, hogy a manipulációt legtöbb esetben utóbb, tüzetes és aprólékos áttanulmányozással ne lehetne felfedni. Ennek ellenére természetesen létezik, és megvan rá a technikai lehetőség is. A hagyományos fényképezés esetében is ismerjük azonban a manipuláció lehetőségeit – gondoljunk a két kislány, *Francis Griffiths* és *Elsie Wright* által fényképezett cotingley-i tündérékre...⁴³

Az aggályos manipulációval kapcsolatos félelmek vonatkozásában a legfontosabb azonban, hogy a fényképmelléklet, legyen akár hagyományos, akár digitális, mindig közokiratnak, a szemléről készült jelentésnek vagy jegyzőkönyvnek a melléklete. E közokiratokat pedig a törvények tiszteletére felelős hivatásos rendőrök állítják elő. Véleményem szerint tehát az aggályos manipuláció nem szűkíthető pusztán technikai szempontokra: fényképmontázsok összeállítása hivatali, illetve igazságszolgáltatással kapcsolatos bűncselekmény. Ezzel az erővel feltételezhetnék, hogy a helyszínen „rögzített” hajszálat a bünygi technikus vitte oda, helyezte el, majd találta meg, vagy a helyszínen celluxra leemelt kenyérmotörredék „véletlenül” kicserélődik a kiszemelt gyanúsított jó előre rögzített kenyérmotörredékével. Érzésem szerint ez nonszensz.

41 http://www.theiai.org/pdf/res97_9.pdf

42 Kertész Imre (szerk.): i. m. 61–71. o.

43 Viktor Farkas: Tények és talányok. Magyar Könyvklub, Budapest, 1994, 307–313. o.; http://fictive.arts.uci.edu/cottingley_fairies

Az összképrögzítés következő releváns eszköze a videokamera, a mozgókép és hang egyidejű felvételére képes eszköz. A hatályos Nyer. szerint ez a jegyzőkönyvvel egyenértékű eszköz az eljárási cselekmény rögzítésekor, bár utóbb ekkor is írásba kell foglalni a történeteket.⁴⁴ Előírás továbbá, hogy a felvételek folyamatosnak kell lennie.

Éppen ezért gyakran előfordul, hogy a videofelvétel pusztán a szemlejegyzőkönyv vagy -jelentés melléklete, a fényképekhez hasonlóan. Így elegendő rövid, össze nem függő felvételek készítése is, amelyek csak a releváns, kifejezetten mozgóképen megörökíteni kívánt eljárási rész-cselekményekre koncentrálnak. Ilyen lehet például a szemlén jelenlévő szaktanácsadó nyilatkozata, többes tagolt helyszínek esetén az egyes helyszínek megközelítési útvonala, holttest vetkőztetésének folyamata (gyakorlati tapasztalatok alapján hang rögzítése nélkül; erre a célra érdemes egy vezeték nélküli jackdugót a mikrofon helyére dugni...).

Az összképrögzítés további módszere a helyszínrajz, amely készülhet kézzel, de manapság lehetőség van számítógépes helyszínrajok készítésére is, akár három dimenzióban is. A helyszínrajz részletessége, sőt tárgya mindig az adott bűncselekmény vagy egyéb eljárás körülményeitől függ. A legtöbb esetben elegendő pusztán a padlóról készült kétdimenziós felülnézeti kép, de egyes esetekben, például tüzesetek szemléljén jelentősége lehet a falak és a plafon állapotának is; ilyenkor célszerű vetületi képet készíteni.

A folyamatos technikai fejlődés jelenleg ott tart, hogy a szobában felállványozott halszemoptikás kamera automatikusan körbefordul, majd ugyanezt végrehajtja kicsit magasabbról, ez után pedig a kamerához kapcsolt számítógép elkészíti a szoba belső terének méretarányos, szabadon mozgatható-forghatható háromdimenziós képét.⁴⁵ Teszi ezt úgy, hogy a virtuális szoba fényképminőségű részleteihez hozzárendelhetünk helyszíni fényképeket, jegyzőkönyvrészleteket, videofelvételeket stb., azaz például a szobaajtóra rákattintva tallózhatunk az ajtóról készült méretarányos felvételek közt, vagy megtekinthetjük az eszköznyom megmintázásáról készített helyszíni videót, vagy éppen az írásos szubjektív jelentést a behatolás módszeréről.

A legmodernebb összképrögzítő berendezések jelenleg valószínűleg a háromdimenziós lézershakennerek, amelyek a helyszíni elváltozások letapogatá-

⁴⁴ 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól; Harmadik rész, 182–186. §

⁴⁵ A termék honlapja: <http://www.spheron.com/en/sceneworks/portfolio/scenecam.html> ; Beszámoló a használatáról: http://www.spheron.com/uploads/media/nov07_Frankenpost.pdf

sa után azokról forgatható, méretarányos grafikus modellt készítenek. A működésért felelős szoftverek sorában rendelkezésre áll forenzikus célra használható is⁴⁶, amellyel bűncselekmények, balesetek legpontosabb helyszínrajzai készíthetők el. A lézerszenkereknek létezik felszíni („állványos”)⁴⁷ és repülőgépre szerelt felszín-letapogató⁴⁸ változata is.

A szemle dinamikus szakaszában használt technikai megoldások

A szemle dinamikus szakasza a nyomok, anyagmaradványok, elváltozások tevőleges felkutatása és rögzítése, a helyszín eredeti állapotának megváltoztatásával.

Nyomok és anyagmaradványok felkutatásakor az eszközök megválasztását két szempont segíti: egyrészt mit kívánunk felkutatni és rögzíteni, másrészt ezzel milyen más későbbi vizsgálatok lehetőségét zárjuk ki. Egyértelműnek tűnik, hogy az ujjnyomkutatás során koromporral vagy ciánakrilát gőzével összefűjt felületen már nem lesz lehetőség a szagmaradvány rögzítésére. Ha DNS-maradvány után kutatva nedves pamutlabdacccsal összekenem a sima, nem porózus felületet, akkor jó eséllyel tönkreteszem a daktiloszkópiai nyomtöredékeket. A steril Ágnes pelenka alkalmazásakor a pelenka elemi szárait is telepítem a célfelületre. És így tovább.

Ujjnyomkutatás

A daktiloszkópiai nyomtöredékek jelentőségét az a tény adja, hogy ezek az utóbbi bő évszázadban megbízható, gyakorlatilag tévedhetetlen személyazonosítást tesznek lehetővé⁴⁹, és más, például DNS-vizsgálatokhoz képest gyakorlatilag fillérékért és pillanatok alatt. Figyelemmel kell azonban lennünk a bevezető gondolatokra: a daktiloszkópia nem csodaszer, hiszen a felkészült elkövető többnyire kesztyűben hajtja végre bűncselekményét. Másfelől az esetek számottevő részében a bőrfodorszál-azonosításnak még mindig van

---

46 <http://3rdtech.com/SceneVision-3D.htm>

47 <http://hds.leica-geosystems.com/en/index.htm>

48 <http://warnercnr.colostate.edu/~lefsky/isprs/1136.pdf>

49 Romanek József: A daktiloszkópia elméleti alapjai. ORFK Oktatási és Képzési Központ, Budapest, 1995; Solymosi Józsefné – Tauszik Nagyvezsda: i. m.; <http://www.expromanek.hu>; Sharath Pankanti – Salil Prabhakar – Anil K. Jain: i. m.

relevanciája, így a daktiloszkópia, különösen a nyomelőhívó és nyomrögzítő technikák fejlesztése nem mellőzhető.

A klasszikus porok és ecsetek a legtöbb esetben elégségesnek bizonyulnak, feltéve hogy ideális felületen kívánunk friss nyomot rögzíteni és még szerencsénk is van. A többi esetben érdemes lenne egyéb módszereket is bevetni. Elsőként említeném a lumineszcens ujjnyomporokat, amelyek megfelelő fényforrással, például Polylight készülékkel vagy MIC-kel megvilágítva sokkal élesebb kontrasztot adnak a hagyományos poroknál – azaz sokkal kevesebb hátrahagyott anyagmennyiséget képesek láthatóvá tenni.⁵⁰

Még érzékenyebb a ciángőz, amely reakcióba lépve az ujjnyom mint anyagmaradvány⁵¹ alkotórészeivel fehér kristályként csapódik ki, kirajzolva a daktiloszkópai nyomtöredéket.⁵² A ciánakrilát egy nagyságrenddel érzékenyebb a hagyományos poroknál, ráadásul sokkal jobban használható úgynevezett félporózus felületeken. Valós alternatíva lenne a hordozható ciánpálca⁵³, illetve az úgynevezett „zsebes” vagy „tasakos” kiszerezés, ahol a csomagolást megbontva a ciángőz rögtön felszabadul.⁵⁴ Fehér kristályként a ciánnal kezelt nyomok a sötét felületeken látszanak élesen. Világos felületeken való fényképezésükhöz célszerű kiegészíteni a készletet egy szórófejes palackban valamely helyszínen is viszonylag könnyen kezelhető lumineszcens festékkel, amilyen például Alap sárga 40⁵⁵ (más néven Maxilon Flavin 10GFF) vagy a MBD⁵⁶–BBD⁵⁷ párosa, amely ráadásul képes megfesteni a ciánakriláttal nem kezelt ujjnyomokat is. Hordozható fényforrással, megfelelő fényképészeti technikával a rögzítés sem okozhat gondot. Sőt, a ciánakriláttal előhívott nyom „közönséges” gázkorom porral is megszínezhető, hagyományosan, ecsettel, mintha nem látható nyomot kívánnánk előhívni.

---

50 Lásd: http://www.bvda.com/EN/sect1/en_1_6b.html ; <http://www.tetrasoc.com/magnetic-fluorescent-fingerprint-powder-p-46.html>

51 Lásd Pierre Margot – Chris Lennard: *Fingerprint Detection Techniques*. Université de Lausanne Institut de Police Scientifique et de Criminologie, 1992, p. 48.

52 Lásd Eric W. Brown: *The Cyanoacrylate Fuming Method*. <http://www.ccs.neu.edu/home/feneric/cyanoacrylate.html>

53 <http://www.forensicsource.com/ProductDetail.aspx?ProductName=1091244&CategoryName=Cyanoacrylate-Fuming-Wands>

54 <http://www.csiequipment.com/ProductDetails.aspx?productID=698>

55 <http://www.redwop.com/download/basicylw.pdf>

56 7-(P-Methoxybenzolanino-4Nitrobenz-2-Oxa-1,3-Diazile)

<http://www.cbdiai.org/Reagents/mbd.html>

57 4-benzilamino-7-nitrobenzo-furazan

<http://www.ncjrs.gov/App/publications/Abstract.aspx?id=142347>

Porózus, illetve félporózus nyomhordozó felületek (például nyersfa, kartondoboz, tapéta, festett vagy meszelt fal stb.), amelyeket nem lehetséges vagy nem célszerű eredetben csomagolni és a laboratóriumba szállítani, hatékonyan kutathatók akár jódgőzzel⁵⁸ is; a rögzítés itt is főként fényképen történik. Lehetséges eleve a nyomhordozón fixálni a gyorsan eltűnő nyomot, benzoflavonnal⁵⁹, vagy benzoflavonba áztatott papírral leemelni a nyomot. A jó nagy hátránya, hogy belélegezve egészségtelen, a fémtárgyakat pedig roncsolja. A módszer hátránya, hogy a jódgőzőlő eszköz törékeny üveg, a jó pedig szublimál. A módszer előnye, hogy a jódgőzőlés után lehetőség van további módszerek (például ninhidrin) használatára – ami azért is célszerű, mert a jódgőz a néhány napnál régebbi nyomokat nem hozza elő.

Kimondottan rossz nyomhordozónak számító felületeken (bőr, fa, alumínium és egyéb fémek, továbbá papír, fal stb.) meglepően jó eredményeket ér el a ruténium-tetroxid (RTX)⁶⁰ segítségével történő előhívás. Rövid időn belül elméletileg az élő emberi bőrről is képes daktiloszkópiai nyomtöredékeket előhívni (ezt a kipróbáláskor nem sikerült rekonstruálni; megjegyzendő azonban, hogy kevés ingyenes termékminta állt rendelkezésünkre). Az RTX kitűnően alkalmazható ujjnyomelőhívó anyag, rögzítése fényképezéssel történhet. Hátránya, hogy a színe sötétszürke, így sötét felületeken nehezen látható. A kipróbálás tapasztalatai alapján az RTX-ről szinte csak szuperlatívuszokban lehet beszélni; rendkívül sokoldalú, a nyomokra érzékeny, egyszersmind kompakt, helyszínen kitűnően használható.

Elsősorban laboratóriumban használatos vegyszer ugyan, de egyes esetekben a helyszínen is nélkülözhetetlen lehet a szudánfekete⁶¹, ami zsírreagens. Az erősen szennyezett, nem porózus felületeken, ahol más előhívó már nem boldogul, a szudánfekete még valószínű lehetőség lehet. Ugyanígy jól boldogul a vizes vagy vízben hosszabb ideig ázott felületekkel is. A felvitt előhívó fölöslegét vízzel le kell mosni, az ujjnyom fényképen rögzíthető lesz. A szudánfekete kitűnő továbbá ciánfestékként is.

Nedves felületeken amúgy úgynevezett nedves porozást kell alkalmazni, erre a célra a molibdén-diszulfid szuszpenziói (SPR, MPR)⁶² használatosak. Ezekből létezik sötétszürke és fehér színű, sőt lumineszcens változat is. Rög-

58 http://www.bvda.com/EN/sect1/en_1_14a.html

59 <http://www.latent-prints.com/images/SpecialPresentation.pdf>

60 Maira Čentoricka – Biruta Rone: Development of latent fingerprints on various surfaces by using the RTX method. Problems of Forensic Sciences, vol 51, 2002 <http://www.forensicscience.pl/pfs/51-centoricka.pdf>; továbbá: <http://www.neateimaging.com/page17.html>

61 <http://www.cbdiai.org/Reagents/sudan.html>

62 <http://www.forensicsource.com/KnowledgeBasePage.aspx?tabid=1&artid=75>

zítésük célszerűen fényképen történik. (Az előhívott nyom leemelhető cellulzra is, de csak száraz felületről, amely a gyakorlatban általában éppen nem száraz.)

Vérrel szennyezett ujjnyomok leemelhetők benzidinnel átitatott fixált fehér fotópapírra, amely a legolcsóbb és legegyszerűbb módszer. Elméletileg mindenhol rendelkezésre áll a magyar vörös módszer is, mely két komponenssel (szulfoszalicilsav oldata mint fixáló és maga a magyar vörös), három lépésben (fixálás, kezelés, lemosás) előhívja és rögzíti a véres nyomot. A magyar vörös használata egyszerű, a véres ujjnyomokon kívül természetesen a véres lábbelinyomok megerősítéséhez, előhívásához is használható. Alkalmazásakor a holland gyártó azt javasolja, hogy a fixáláskor a nyomot szűrőpapírral fedjük le és így nedvesítsük, majd a nedves szűrőpapírt három percig hagyjuk a nyomon.⁶³ Ez azonban felesleges, sőt friss nyom esetén annak elmosásához is vezethet; a fixáló folyadék kellő óvatossággal ugyan, de közvetlenül rápermetezhető a véres nyomra.⁶⁴ A fixálás néhány perce után ugyancsak óvatos permetezéssel felvihető a magyar vörös, amelynek feleslegét desztillált vízzel moshatjuk le.

A magyar vörös előnyös tulajdonsága a benzidinhez képest, hogy nem rákkeltő, a kezelt nyom fehér gumifőlira leemelhető, ráadásul lumineszcens tulajdonságai is vannak – zöld fény alatt lumineszkál, amit piros szemüvegben vehetünk szemügyre, illetve piros szűrővel fényképezhetünk.⁶⁵ Egy 2003-ban készült tanulmány⁶⁶ szerint a magyar vörössel való kezelés nem ront az esetleges későbbi DNS-maradvány felhasználásán.

A legtöbb külföldi forrás nem tartalmazza, hogy a magyar vörös honnan kapta a nevét; legjobb tudomásom szerint hazai források sem. Illőnek tartom megemlíteni: az orvostudományi mikroszkópiában régebb óta ismert módszert *Lénárt Attila* rendőr alezredes, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Technikai Alosztályának korábbi vezetője kezdte alkalmazni a krimináltechnikában, véres nyomok előhívására, megerősítésére és rögzítésére. Ennek említését csak egyetlen cikkben találtam meg.⁶⁷

63 http://www.bvda.com/EN/prdctinf/en_hu_red.html

64 Lénárt Attila ny. rendőr alezredes szíves közlése. Megjegyzem, a módszert útmutatásával kipróbáltuk, és így arról meg is győződhetünk.

65 Stuart H. James – Paul E. Kish – T. Paulette Sutton: Principles of Bloodstain Pattern Analysis – Theory and Practice. CRC Press, Taylor & Francis Group, Florida, 2005, pp. 405–408.

66 http://www.rcmp.ca/firs/bulletins/bloodreagents_e.htm

67 Anton Theeuwen et. al.: Enhancement of Footwear Impressions in Blood. Forensic Science International, vol. 95, iss. 2, 1998

Szolgálati kutya

Álláspontom szerint szaktanácsadóként működik közre a büntügyi kutyás szolgálat, amely nyomkövető és szagazonosító tevékenységet végez.⁶⁸ Az uralkodó álláspont szerint szagazonosítás önmagában nem elégséges bizonyíték sem pró, sem kontra.⁶⁹ Elutasítom azonban *Fenyvesi Csaba* azon álláspontját, hogy ennek a kutya megbízhatatlansága lenne az oka.⁷⁰ A kutya nem befolyásolható, nem tévesztik meg előítéletek, nem vesztegethető meg; esetleges „trükközése” a feladat leegyszerűsítésére irányul, ezt a kutyavezető azonnal észreveszi. Hamis pozitív azonosítás csakis a kutyavezető tevékenysége, közreműködése következtében képzelhető el, ő viszont hivatásos rendőr, aki a munkája minőségéért fegyelmi és büntetőjogi felelősséggel tartozik. Szinergiában más valószínűségi bizonyítékokkal a szagazonosítás képes lehet e más bizonyítékok valószínűségét bizonyossággá fokozni.⁷¹ A szagazonosítás matematikai standardizálása során meghatározták, hogy a kutyák egyes szerves vegyületek 10-17-szeres hígítását is képesek észlelni!⁷² (Csak az arányok érzékeltesére: az emberi test egyetlen átlagos sejtje aránylik így a száztonnás kékbálnához!) A szagazonosítás mintegy 1,7 milliomod hibaszázalékkal dolgozik.⁷³ Az emberi szag összetevőinek egy része genetikailag meghatározott, a személyi szag egyedi, és ezt a személyi szagot a kutya képes megkülönböztetni más szagoktól, illetve képes megjegyezni.⁷⁴

A nyomkövető kutyára is hangsúlyosan igaz a bevezetőben leírt valamennyi gondolat. Városi környezetben, élénk forgalom mellett a kutya nem fog tudni hazáig követni semmilyen elkövetőt, főként ha az gépkocsit, kerékpárt stb. használ. Ebből azonban nem következik az, hogy a kutyák ne volnának hasznosak! Sok esetben orientáló hatású lehet az elkövető távozási irányának meghatározása. Hatékony tanúkatást tesz lehetővé, ha ismerjük az érkezési vagy a távozási útvonalat. Gyakorlati tapasztalat, hogy a betörést megkísérlő elkövető kénytelen a helyszínről gyalog elmenekülni, hátrahagyva a például a kukoricatáblában el-

68 Lényegében egyetérték Angyal Miklós álláspontjával. Angyal Miklós: Az igazságügyi szakértői rendszerek fejlesztéséről. Rendészeti Szemle, 2006/9., 26. o.

69 Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005, 244. o.; Bócz Endre (szerk.): i. m. 689. o.

70 Fenyvesi Csaba: Elméleti modellek kriminálisztikai Nobel-díjak megszerzésére. Rendészeti Szemle, 2007/1., 100. o.

71 Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság, B.188/1984/23.

72 Bócz Endre (szerk.): i. m. 688. o.

73 Uo.

74 Uo. 675–702. o.

rejtett gépkocsiját, amit a szolgálati kutya talál meg. (Az egyik ilyen esetben a lopott holmi lett meg a gépkocsi csomagtartójában, egy másik esetben az utastérből előkerült az elkövető tárcája, a személyi igazolványával együtt...) A menekülő elkövető által eldobott holmikát is leghatékonyabban a nyomon üldöző kutya tudja felfedezni, ezeken a tárgyakon további nyomkutatás végezhető.

A helyszíni szagmaradvány egész egyszerűen pótolhatatlan minden olyan esetben, amikor úgymond legutolsó érintkezést szeretnénk bizonyítani. Az itasan vezető vagy járművével például hivatalos személy elleni erőszakot vagy más bűncselekményt elkövető, helyszínen nem elfogott tettes borítékolhatóan megjelenik másnap a rendőrségen, hogy bejelentse a gépkocsija eltűnését, így szerevezve magának alibit. Belátható, hogy a daktiloszkópiái nyomok, hemo-genetikai anyagmaradványok, szövetszálak stb. legálisan ott lesznek a saját gépkocsiban; az, hogy idegen nyomokat és anyagmaradványokat nem sikerül kimutatni, nem dönti meg a feljelentő állítását. (Sőt, vajon hányféle elemi szál van egy vezetőülés kárpitján...?) A szagmaradvány viszont ilyen esetekben a legutóbb benne ülő személyt képes lesz egyedileg azonosítani.

A szolgálati kutya alkalmazása, gyors helyszínre irányítása nem mellőzhető arra tekintettel, hogy a kutya úgysem vezet el az elkövető lakásáig. A nyomozó hatóság elemi kötelessége, hogy minden célszerű és jogszerű intézkedést megtegyen a tényállás felderítése és a bizonyítás érdekében!⁷⁵

Régi-új krimináltechnikai szakterületek

A DNS-vizsgálatok megjelenése, majd rutinná válása idejétmúlttá tette például a klasszikus szerológia nagy részét, számos más krimináltechnikai részterületet azonban, a közhiedelemmel ellentétben, érintetlenül hagyott. Sőt, a természettudományos és technológiai, számítástechnikai fejlődés hatalmas lökést adott néhány klasszikus, régtől létező szakértői területnek.

Elemi szálak

Az elemi szálak azonosítása⁷⁶ megfelelő technikai munka mellett pótolhatatlan lehetőségeket ad a bűncselekmény lefolyásának rekonstruálásakor. Az

---

⁷⁵ Be. 28. § (1) bek.

⁷⁶ Katherin Ramsland: Trace Evidence – Fiber Analysis. http://www.trutv.com/library/crime/criminal_mind/forensics/trace/3.html; <http://www.swgmtat.org/Forensic%20Fiber%20Examination%20Guidelines.pdf>

ujjnyom vagy a DNS legálisan ott lehet egy helyszínen, például családon belüli erőszaknál vagy szomszédok, ismerősök közti bűncselekmények esetén. A szagmaradvány néhány óra alatt elenyészik, ráadásul érzékeny a külső körülményekre (dohányzás, állatok jelenléte, holttestről vagy élelmiszerről nem lehet szagot venni stb.). Az elemi szálak azonban közvetlen érintkezést igazolnak, nyomkereszteződésük nehezen magyarázható bármi mással, mint közvetlen, időben közeli érintkezéssel.⁷⁷

Az elemi szálak helyszíni rögzítése celluloxos letapogatással vagy csipeszes leemeléssel történik. Harmadik lehetőségként említhető a rázadék készítése is, amely azonban nem nyújt információt az elemi szálak eredeti helyéről, eloszlásáról. A porszívó használata megfelelő körülményekkel tökéletes megoldás lehet: az elemi szálakat (és mellelleg egyéb mikro-anyagmaradványokat is) begyűjti, megőrzéssel jól körülhatárolható területről. Hátránya talán, hogy tisztán tartása, illetve tisztaságának ellenőrzése némileg bonyolultabb, mint a csipesz esetében.

A bűnjelek begyűjtésénél elsődleges fontosságú a szigorú gondolati rekonstrukció. Ha az elkövető például elégeti az inkriminált ruhadarabot, akkor is lehetséges lesz az abból eredő elemi szálak begyűjtése, ha megfelelő gondolati rekonstrukciót végzünk! A rétegesen hordott ruhák ugyanis egymáson nyomkereszteződést hoznak létre, tehát adott esetben egy télikabát belsejében meglesznek az elégetett pulóver elemi szálai. A levont következtetéseket is a gondolati rekonstrukció tükrében kell helyükön kezelni (ez természetesen általában igaz a bizonyítás valamennyi részterületére!). Valós példa⁷⁸: rablás bűncselekménynél a sértett nő és az elkövető férfi összekapaszkodott, dulakodott. Kabátjaik elején, illetve a kabátujjakon megvoltak a nyomkereszteződések. Mindemellett a sértett nadrágjának hátsó felén az elkövető nadrágjának elemi szálai, kabátjának hátsó felén pedig az elkövető kabátjának elemi szálai is mutatkoztak. Az elkövető nadrágján sehol nem volt nyoma a sértett elemi szálainak. A „rejtély” végül megoldódott: az elkövetőt előállító aleggység szolgálati gépkocsijába, az elkövető által korábban elfoglalt ülésre ült be a sértett is, amikor kihallgatás céljából beszállították. A gépkocsi üléshuzata hordozta az elkövető elemi szálait, és vitte át őket a sértett ruházatára. A hasonló másodlagos nyomkereszteződések kriminalisztikai jelentősége igen nagy lehet.

⁷⁷ Lásd például Sándorné Kovács Judit – Gál Tamás: Kriminalisztikai mikroméretű anyagmaradványok a szakértői bizonyításban. *Belügyi Szemle*, 2002/11–12.

⁷⁸ Kornelia Nehse, a berlini Landeskriminalamt munkatársának szíves közlése szerint.

Az elemi szálak vizsgálata a laboratóriumban fénymikroszkóppal, poliarizált fényű mikroszkóppal, FTIR-mikroszkóppal⁷⁹, RAMAN-spektroszkóppal⁸⁰ vagy (a festék) vékonyréteg-kromatográffal⁸¹ történik, ezek egy része rendelkezésre álló, viszonylag olcsó módszer, más része pedig igen költséges műszerapparátust igényel.

Az elemi szálak elemzése általában a csoportazonosság kimondásáig alkalmazható kriminalisztikai módszer, ez azonban nem jelenti azt, hogy ne volna létjogosultsága a modern bűnügyi munkában.

Vérnyomelemzés

Egy másik, hazánkban indokolatlanul háttérbe szoruló terület, amely Nyugaton reneszánszát éli, a vérnyomok elemzése.⁸² A DNS a vér mint anyagmaradvány tökéletes és megbízható meghatározását teszi lehetővé, amely után a vér forrása akár adatbázisokból is kikereshető lesz. Ez azonban nem fosztotta meg létjogosultságától a vér mint nyom elemzését. A vér nyomként jellegzetes alakú sajátosságokat hordozó képződmény. Alaktani sajátosságaiból következtetéseket lehet levonni a vérnyom keletkezési mechanizmusára, például cseppenés, több cseppenés egy helyre, csorgás, kenődés, vért erő mechanikus hatások nyomai stb. Jellegzetes mintázatot mutat az ütőeres vérzés, de akár a köhögött-tüsszentett vér is.

A keletkezési mechanizmus meghatározása választ adhat olyan kérdésekre, hogy például melyik vérnyom keletkezett korábban, hiszen például a csorgás gyakorlatilag mindig a gravitáció irányába halad, két egymást metsző csorgásból azonban megállapítható, hogy időben melyik keletkezett korábban. A nyomelemzéssel következtethetünk arra is, hogy milyen jellegű sérülés hozta létre a nyomot. Markánsan eltér a cseppenés az ütlegelés során fröccsenő vér mintázatától. Sőt a különböző sebességű erőbehatások különböző finomságú fröccsenést hoznak létre; a lőfegyver már egész finom, permetszerű fröccsenést okoz. Milyen testhelyzetben volt a sértett a bántalmazás elszenvédekor, mozgott-e a bántalmazás közben vagy utána?

A vérnyomok gondos elemzéséből, a cseppenő-fröccsenő folyadék viselkedésének mechanikája ismeretében válaszokat kaphatunk olyan kérdésekre is, hogy hányszoros erőbehatás érte a sértettet, illetve az elkövető milyen

⁷⁹ http://www.camaonline.net/index_files/ftirmicroscopy.htm

⁸⁰ http://www.uta.edu/rfmems/Teralum_old/a1980021p.pdf

⁸¹ <http://orgchem.colorado.edu/hndbksupport/TLC/TLC.html>

⁸² Stuart H. James – Paul E. Kish – T. Paulette Sutton: i. m.

helyzetben állt a sértetthez képest. A cseppeken és fröccsenéseken elnyúlt irányból kiszámolható a becsapódási szög: a szabadon eső vércsepp gömb alakú; becsapódáskor az elnyúlt alakzat szélessége a gömb átmérője lesz, hosszúsága pedig a becsapódás szögétől függ, minél hegyesebb a szög, annál elnyúltabb az alak. A hosszúság és szélesség hányadosa kiadja a becsapódási szög szinuszt (merőlegesen becsapódó csepp: szabályos kör a sima felületen). A cseppek elnyúlt alakja a keletkezési pont felé mutat.⁸³ Szerencsés esetben megállapítható lesz a környezet tárgyaira fröccsent vér elemzéséből, hogy a sértett az első botütést álló helyzetben szenvedte el, a másodikat viszont már a földön. Ráadásul a lendülő botról a vér a lendülettől lerepül, leszakadozik; ezeknek a cseppeknek a sorozata ösvényszerű nyomot hagy a plafonon, a falon. Ott, ahol ezek az elhajított cseppek szabályos kör alakot vesznek fel, a vér becsapódása pont merőleges volt. Így a bot helyzete megállapítható, tehát az elkövető elhelyezkedése kikövetkeztethető.

Gyakran eligazítanak a véryomok abban a tekintetben is, hogy az okozott sérülés önkezü vagy idegenkezü-e. Lövési sérüléseknél tipikus a visszafröccsenő vér a lövő kézen és a fegyveren is; értelemszerűen a fegyver viszont takar részleteket a kézből. Késszúrásnál is gyakori, hogy nagyobb mennyiségű vér ürül a késre és a kést tartó kézre.

A véryomok eltüntetése például eszközökről vagy felületekről ráadásul nem egyszerű feladat; a luminol nagyjából egymilliószoros hígításban képes kimutatni a vért.⁸⁴

A helyszíni véryomok elsősorban fényképezéssel rögzítendők. A fröccsenés irányának meghatározása után azt a lőirány analógiájára fonallal jelölhetjük, meghatározva így az eredet pontját vagy pontjait. Jelenleg természetesen az elemzéshez korszerű modellezőszoftverek is rendelkezésre állnak. Az egyesével felvitt véryomok betáplált alaki és méretbeli tulajdonságai alapján a számítógép képes grafikus, közérthető formában megjeleníteni a fröccsenő vér útját és az eredet pontját.

Mindezeket összegezve kijelenthető, hogy a véryomelemzéssel kapott információknak nagy relevanciájuk lehet, és máshogyan nem pótolhatók.

---

⁸³ Uo. 73–77., 217–261. o.

⁸⁴ <http://www.clt.uwa.edu.au/data/page/112508/fsb04.pdf>; <http://www.enotes.com/forensic-science/specht-walter>

Tüzesetek és gyújtogatások⁸⁵

Komplex és a rendőrségen pillanatnyilag túlmutató feladat a tüzesetek, gyújtogatások, robbanások helyszíni szemléje. Már 1963-ban leírták, hogy a tüzesetek nyomozása a kriminalisztika viszonylag önállóult fejezete.⁸⁶ A tűz eredetének, okának, terjedési útvonalaának meghatározása különleges szakismereteket igényel⁸⁷; a helyszíni szemle lefolytatása úgyszintén. Nagy hiba, ha a különleges szakismeretek egymással nem találkoznak; a hazai gyakorlat sok esetben mégis ez. A hivatásos önkormányzati tűzoltóság vagy a katasztrófavédelem kötelékében dolgozó tűzvizsgáló a Ket. szerint végzi a maga tűzvizsgálatát, a rendőr a Be. szerint a közveszélyokozás, rongálás, emberölés stb. nyomozását, esetleg a Ket. szerint rendkívüli haláleset vizsgálatát. A vizsgálati eredmények kész állapotukban találkoznak, amikor a tűzvizsgáló a kész véleményét a rendőrségnek megküldi, mondjuk egy hónappal a nyomozás megindulása után. Ez nem rugalmas megoldás, és sok esetben feszültséget, esetleg szakszerűtlenséget szülhet. Természetesen a tűzoltó a saját szakmai szabályai szerint nem nyilatkozik a helyszínen és elsődlegesen a szándékosságra, holott a rendőr éppen erre lenne kíváncsi.

Tüzesetek szemléjének szakszerű lefolytatásához elengedhetetlen a bizottság, technikus taggal. A gördülékeny munkavégzés érdekében a legegyszerűbb megoldás, ha a tűzvizsgálót ugyanolyan bizottsági tagnak tekintjük, mint a rendkívüli halál szemléjén az orvost. A szemlét előzze meg adatgyűjtés. Így különösen sor kell hogy kerüljön tanúkutatásra a tűz keletkezésének és lefolyásának vonatkozásában, illetve hallgassák meg a helyszínt biztosító által elvégzett tanúkutatás eredményének összefoglalását. Kerüljön sor a tűzoltást vezető, illetve vonuló- vagy szerparancsnokok meghallgatására a rendelkezésükre álló elsődleges adatokról és a tűzoltás közben tapasztaltakról, a tűzoltás módszeréről. Pótolhatatlan adatok ugyanis azok, amelyek a tűz korai szakaszára vonatkoznak. Egy olyan érdemi adat, hogy például mely ablakból gomolygott ki füst, pótolhatatlan lehet. Az oltást végzők tudnak nyilatkozni arról, hogy az épületben pontosan mit csináltak, mit mozdítottak el vagy bontottak le stb. Napjaink információs társadalmában, a kamerás okostelefonok korában fontos hangsúlyozni, hogy egyes tanúk a haváriát akár fényképen, akár videón rögzíthették.

⁸⁵ Felhasználtam a <http://www.cftrainer.net> tartomány anyagait.

⁸⁶ Viski László: Tüzesetek nyomozási módszertanának és szakértői vizsgálatának egyes kérdései. In: Gödöny József (szerk.): Kriminalisztikai tanulmányok 2. KJK, Budapest, 1963, 153. o.

⁸⁷ John D. DeHaan: Kirk's Fire Investigation. Pearson Education, Inc., New Jersey, 2007

Ingatlan szemléje esetében rögzítsék a számottevő közműveket, különösen a gáz és a villany bekötését, a hálózat állapotát. Külön aprólékos feladat a villanyvezetékek átnézése; az áram alatt égő vezeték ívkisülése nagyon jellegzetes nyomot hagy, ami élesen megkülönböztethető a zárlat által okozott égésnyomoktól, illetve az áram nélküli vezeték égésének nyomaitól.⁸⁸ A rézvezetékekben mint fémtestekben a nem egyenletes hirtelen hőterhelés nyomai röntgenográfiával vagy ultrahangmódszerrel is kimutathatók.⁸⁹

Kerüljön sor részletesen valamennyi nyílászáró állapotának, zártságának rögzítésére. A szemle logikailag és ténylegesen is kívülről befelé haladjon. Ingatlan szemléje esetén a szemle terjedjen ki a környezetre, különösen a megközelítési-menekülési útvonalakra. A megelőző adatgyűjtés eredményével valamennyi tapasztalt elváltozást össze kell vetni – az oltásban részt vevők mely nyílászárókat nyitották és milyen fajta erőszakkal, az oltás közben a tágabb környezetben fellelhető számottevő nyomokat megsemmisíthették-e stb. Szükségtelennek látszik hangsúlyozni, hogy a környezetre kiterjesztett szemle elvben alapvető kriminalisztikai követelmény; mégis, a kikapcsolt közművek mellett éjszaka lefolytatott szemle esetén nem árt ismételten kiemelni. Ingatlan belső helyiségei esetén rögzíteni kell fényképen a plafont is. A padlón, a plafonon, a falakon készüljön fénykép a tűz mozgásának nyomáról, különös tekintettel a tűzzel érintett, illetve nem érintett területek közti határvonalakra. Ha látszik vagy megállapítható, rögzíteni kell a füstpaplan demarkációs vonalának magasságát, az úgynevezett tisztára égett területek elhelyezkedését és nagyságát. Ha a berendezés tárgyait az oltást végzők kivitték az ingatlanból, akkor kint kerüljön sor a szemlélésükre. Az adatgyűjtés keretében meg kell kísérelni tisztázni, hogy melyik berendezési tárgy hol volt eredetileg. A tűz mozgási nyomainak rögzítése a későbbi tűzvizsgálathoz elengedhetetlen. A helyszínen tapasztaltakat össze kell vetni az adatgyűjtés folyamán felmért eredeti állapottal, legyen az a bútorzat elhelyezkedése vagy egy ablak nyitott állapota, ezek is a későbbi vizsgálatkor lesznek nélkülözhetetlen adatok.

Gépjármű szemlézése esetén rögzíteni kell a csomagtér, az utastér és a motortér állapotát, a tűzzel érintettség mértékét. Le kell írni, hogy ha megoldható az üveg, az a szemle idején hol helyezkedik el. A gépkocsi tűzvizsgálatai szempontból három fő részre osztható; markáns különbség van a tűzzel

---

⁸⁸ Ez az úgynevezett Arc Mapping, önmagában komoly szakirodalommal és módszertani útmutatással büszkélkedő szakterület. Lásd például: <http://www.rdaweb.com/Newsletters/Fire%20Origin.pdf>; <http://www.vtiaai.org/resources/PublicationInfo/86d9c9ed-15e6-4aa6-80b2-25a1f012e33f.pdf>

⁸⁹ Viski László: i. m. 180–181. o.

érintettségben, az egymásra rétegzett olvadék sorrendjében attól függően, hogy a gépkocsi mely fő része égett először és melyek csak később. Tisztázni kell a gépkocsi üzemanyagának fajtáját. Az üzemanyag típusa számít, mert egy égésmaradvány gázkromatográfiás vizsgálatokor a saját üzemanyagot gyakorlatilag mindenképpen kimutatják.

Az esetleges elkövető által hátrahagyott tárgyak felkutatása terjedjen ki a helyszín környezetére is, különös tekintettel a megközelítési és menekülési útvonalakra. A jelen lévő tűzvizsgáló véleményét ki kell kérni arról, hogy égéstermékét célszerű-e rögzíteni. Kiemelendő, hogy az égéstermék rögzítésének célja az égésgyorsító jelenlétének kimutatása, illetve annak csoportazonos meghatározása laboratóriumi, gázkromatográfiás módszerrel; tehát nem azért kell rögzíteni égéstermékét, mert „általában így szoktuk”. A jelen lévő tűzvizsgáló részt vesz annak a helynek a meghatározásában, ahonnan égéstermék célszerűen rögzítendő. Az égéstermék kizárólag szagmaradvány rögzítésére rendszeresített eszközbe csomagolható; csakis légmentes, a releváns vegyületek számára átjárhatatlan csomagolásba, gyakorlatilag kizárólag olyan csomagolóanyagba, amelybe a kriminalisztikai ajánlások szerint egyébként akár szagmaradvány is rögzíthető. Megjegyzendő, hogy a műanyag csomagolóeszközök, nejlonzacsók az ilyen csomagolásra alkalmatlannak, az égésgyorsítóként szóba jöhető vegyületek abból még gondos lehegesztés mellett is elpárologhatnak, illetve a környezetből a csomagoláson át oda behatolhatnak. Természetesen a papír csomagolóanyagokra ez fokozottan igaz. A szemle után az égéstermék vonatkozásában szakértőt kell kirendelni, célszerűen az ORFK BSZKI Szakértői Főosztály Szerves Kémiai Analitikai Szakértői Osztályát.

A gördülékeny, hatékony és szakszerű együttműködés érdekében célszerű, ha a tűzvizsgáló a helyszínen elsődlegesen rendelkezésre álló adatok alapján, hangsúlyosan nem a végleges megalapozottság igényével nyilatkozik, hogy hatósága további tűzvizsgálatot folytat-e le; arról, hogy az elsődlegesen rendelkezésre álló adatok szerint a tűz keletkezése természeti jelenség, illetve ezzel egy megítélés alatt álló ok, vagy pedig emberi magatartás, tevékenység vagy mulasztás következménye. Próbálja meghatározni, hogy a tűz keletkezési körülményei, a tűz terjedése alapján milyen egyéb dolgok vagy személyek kerültek veszélybe, vagy kerülhettek volna szakszerű tűzoltás nélkül. Jelölje meg a tűz keletkezésének valószínű idejét és helyét, terjedésének legvalószínűbb irányát, az elsődlegesen rendelkezésre álló adatok alapján, hangsúlyosan nem a végleges megalapozottság igényével, pusztán orientáló jelleggel. A tűzvizsgáló szóbeli közlései célszerűen a szemléről készült jelen-

tés vagy hivatalos feljegyzés részei legyenek. Fontos, hogy a tűzvizsgáló ne kényszerüljön a kompetenciájába nem tartozó kérdésekben, így különösen a szándékosság-gondatlanság kérdésében, bűnösség kérdésében stb. nyilatkozni. Kiemelten fontos megjegyezni, hogy a tűzvizsgáló elsődleges közlése csupán elsődleges közlés, amely a lefolytatott tűzvizsgálat nyomán finomodhat vagy megváltozhat. Ideillő analógia a nyomozás megszüntetése bűncselekmény hiányban annak ellenére, hogy korábban bűncselekmény gyanúja miatt nyomozást rendeltek el.

A Btk. szerinti közveszéllyé nem a tűzvizsgáló minősíti az eseményt, hanem a nyomozó hatóság, e minősítéshez hozzájárul a tűzvizsgáló elsődleges szóbeli közlése. A közveszély ugyanis büntetőjogi kategória, megítélése jogkérdés, úgyszintén nem a szaktanácsadó kompetenciája. A tűzvizsgáló közlése csak alapot ad a közveszély megítéléséhez. A Btk. miniszteri indokolása szerint a veszély akkor válik közveszéllyé, ha nem csupán egy vagy több – de mindenesetre kisszámú – meghatározott személyt, hanem egy vagy több meg nem határozható, vagy pedig nagyobb számú meghatározott személyt fenyeget, illetve ha jelentős értékű dolgok kerülnek veszélybe. Analógia: emberölés különös kegyetlenséggel történő elkövetése jogkérdés, amelyhez az orvos szakértő csak alapot, támpontot ad.

Az Egyesült Államokban a rendőri szervek és a tűzoltóságok közös akciócsoportokat⁹⁰ működtetnek, amelyek a tüzeseteket vizsgálják, függetlenül attól, hogy az adott tüzeset konkrét büntetőjogi megítélése mi, vagy hogy történt-e rendkívüli halál. A hatásköri feszültségek nagy része így érdeemben nem vetődött fel: a szándékos rongálást éppen úgy a közös csoport vizsgálja, mint a tüzes öngyilkosságot vagy a véletlen tüzeket, a gondatlan közveszély-okozást vagy az emberölést; a vizsgálat eredményét aztán a konkrét eljárást lefolytató hatóság elé tárják. Hasonló közös tűzvizsgáló csoportok felállítását például megyei szinten Magyarországon is meg lehetne fontolni, önkéntes tagokkal, akik munkaidőn kívül egyfajta készenléti ügyeletben várnák a hívást.

Befejezés

Zárásként röviden visszautalnék a bevezetőre: a leírt módszerek alkalmazása sem szavatol százszázalékos sikert, de erre tekintettel nem mellőzhető a folyamatos fejlődésre figyelemmel lépést tartani vele. Még kevésbé mellőzhet-

---

⁹⁰ Arson Task Forces. <http://www.ssatf.org/id1.html> ; <http://www.atf.gov/field/washington/>

tő a meglévő technika kihasználása és felhasználása! A rendőrség a helyszíni szemle elvégzésekor köteles a lehető legnagyobb alaposággal és szakszerűséggel dolgozni, megtartva a jogszabály korlátait. Nem az volna a lényeg, hogy „minden ügyben” készüljön helyszíni szemle, „mert így szoktuk”; és erre tekintettel egy tegnapelőtt elkövetett, ma bejelentett, szóbeli fenyegetéssel megvalósított, nyílt utcai rablás helyszínén a technikus két találkozási felvételt készít a járdáról, a bizottságvezető pedig fogadja másnap a szőnyeg szélén a kritikát, hogy a Be. 168. § (1) bekezdése alapján jelentést „merészelt” írni jegyzőkönyv helyett.

A 13/2012. (VII. 30.) ORFK utasítás a büntetőeljárások keretében lefolytatandó szemlék végrehajtásáról és a büntügyi technikai tevékenység egységes szabályozásáról, azaz az ügynevezett technikus kódex kétségtelenül elmozdulást jelent a tartalmi alapú érdemi munkavégzés irányába. A helyszín fogalmának tartalmi meghatározása lehetővé teszi, hogy megszűnjön az időrabló, erőforrásokat pazarló értelmetlen látszatevékenységek kötelező végrehajtása.

Az alaki megfontolásoknál ugyanis valóban sokkal fontosabbak (lennének) a tartalmi megfontolások; a felesleges, csupán esetleges jövőbeli kritikákra tekintettel elvégzett és elvégeztetett idő- és erőforrás-pazarló eljárási cselekményeknek nem volna szabad időt és erőforrást elvonniuk a valós helyszínektől. És itt valós helyszínen azt értem, amelynek alapos és szakszerű feldolgozásával a nyomozás, felderítés és bizonyítás érdemben előrelép.

IRODALOM

Angyal Miklós: Az igazságügyi szakértői rendszerek fejlesztéséről. *Rendészeti Szemle*, 2006/9.

Balláné Füstzer Erzsébet – Kunos Imre – Lakatos János: Bevezetés a kriminalisztikába. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004

Bócz Endre (szerk.): Kriminalisztika. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004

Brown, Eric W.: The Cyanoacrylate Fuming Method.
<http://www.ccs.neu.edu/home/feneric/cyanoacrylate.html>

Buckles, Thomas: Crime Scene Investigation, Criminalistics, and the Law. Delmar Learning, New York, 2007

Čentoricka, Maira – Rone, Biruta: Development of latent fingerprints on various surfaces by using the RTX method. *Problems of Forensic Sciences*, vol 51, 2002

Csaba Zoltán: Szuperhúrok és a mindenség elmélete. Kódex Kiadó, Pécs, 2005 [Új Galaxis 5.]

DeHaan, John D.: Kirk's Fire Investigation. Pearson Education, Inc., New Jersey, 2007

Eco, Umberto: A rózsza neve. Arkádia, Budapest, 1988

- Egan, William J. – Galipo, Randolph C. – Kochanowski, Brian K. – Morgan, Stephen L. – Bartick, Edward G. – Miller, Mark L. – Ward, Dennis C. – Mothershead II, Robert F.:** Forensic discrimination of photocopy and printer toners III. Multivariate statistics applied to scanning electron microscopy and pyrolysis gas chromatography/mass spectrometry. *Analytical and bioanalytical chemistry*, vol. 8, 2003
- Egyed Balázs:** Mitokondriális DNS és mikroszatellita polimorfizmusok. Doktori értekezés. ELTE TTK Biológia Doktori Iskola, Budapest, 2007
http://teo.elte.hu/minosites/ertekezés2008/egyed_b.pdf
- Fenyvesi Csaba:** Elméleti modellek kriminalisztikai Nobel-díjak megszerzésére. *Rendészeti Szemle*, 2007/1.
- Fieller, Nick:** Multivariate Data Analysis. <http://www.nickfieller.staff.shef.ac.uk/sheff-only/mvalectures.pdf>
- Fisher, Barry A. J.:** Techniques of Crime Scene Investigation. CRC Press, 1993
- Garamvölgyi Vilmos (főszerk.):** Kriminalisztika. Általános rész. Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztálya, Budapest, 1961
- Gergely Zsófia:** Nem lesz új vizsgálat a Zsanett-ügyben. *[origo]*, 2007. július 5.
- James, Stuart H. – Kish, Paul E. – Sutton, Paulette T.:** Principles of Bloodstain Pattern Analysis – Theory and Practice. CRC Press, Taylor & Francis Group, Florida, 2005
- Kertész Imre (szerk.):** A bűnügyi technikus kézikönyve. BM Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnökség, Budapest, 1964
- Kertész Imre:** A tudományos bizonyíték. *Belügyi Szemle*, 2002/11–12.
- Kovács Regina:** A CSI-effektus. Előterében a helyszínelők. *Igazságügyi Szakértő*, 2006. december
- Makai Mihály:** A tudomány igazsága kontra igazság tudománya. *Magyar Tudomány*, 2004/7.
- Margot, Pierre – Lennard, Chris:** Fingerprint Detection Techniques. Université de Lausanne, Institut de Police Scientifique et de Criminologie, 1992
- Moenssens, Andre A. – Stripp, Douglas:** The Daubert Challenge to Handwriting Evidence – Preparing for a Daubert Hearing. *Forensic Science Communications*, vol. 1, no. 3, 1999
- Osterburg, James W. et al.:** Development of the Mathematical Formula for the Calculation of Fingerprint Probabilities Based on Individual Characteristics. *Journal of the American Statistical Association*, vol. 72, no. 360, 1977
- Pankanti, Sharath – Prabhakar, Salil – Jain, Anil K.:** On the Individuality of Fingerprints. *IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence*, vol. 24, no. 8, 2002
- Podlas, Kimberlianne:** The “CSI Effect” And Other Forensic Fictions. *Loyola of Los Angeles Entertainment Law Review*, vol. 27, 2007
- Podlas, Kimberlianne:** The CSI Effect: Exposing the Media Myth. *Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*, vol. 16, 2006
- Ramsland, Katherin:** Trace Evidence – Fiber Analysis,
http://www.trutv.com/library/crime/criminal_mind/forensics/trace/3
- Romanek József:** A daktiloszkópia elméleti alapjai. ORFK Oktatási és Kiképzési Központ, Budapest, 1995

Sándorné Kovács Judit – Gál Tamás: Kriminálisztikai mikroméretű anyagmaradványok a szakértői bizonyításban. *Belügyi Szemle*, 2002/11–12.

Shelton, Donald E. – Young, Kim S. – Barak, Gregg: A Study of Juror Expectations and Demands Concerning Scientific Evidence: Does the “CSI Effect” Exist? *Vanderbilt Journal of Entertainment & Technology Law*, vol. 9, 2006

Solymosi Józsefné – Tauszik Nagyzezsda: A daktiloszkópia változatlan hatékonyságáról. *Belügyi Szemle*, 2006/5.

Theeuwes, Anton et. al.: Enhancement of Footwear Impressions in Blood. *Forensic Science International*, vol. 95, iss. 2, 1998

Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005

Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljáráásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006

Viktor Farkas: Tények és talányok. Magyar Könyvklub, Budapest, 1994

Viski László: Tüzesetek nyomozási módszertanának és szakértői vizsgálatának egyes kérdései. In: **Gödöny József (szerk.):** Kriminálisztikai tanulmányok 2. KJK, Budapest, 1963, 153. o.

GÁRDONYI GERGELY

A gondolati rekonstrukció korlátai

Tanulmányaim és kutatásaim során lépten-nyomon találkozom a magyar kriminalisztikában jól ismert helyszínfeldolgozás egyik szubjektív módszerével, az elkövetés gondolatbeli lejátszásán alapuló szemlemódszerrel, közismert nevén a *gondolati rekonstrukcióval*¹. Ezzel a módszerrel a helyszíni szemle statikus szakaszában megállapíthatók a bűncselekmény lefolyására és a tettesek személyére, illetve körére következtetést engedő helyzetek, amelyek több kérdés vonatkozásában értékelhetők².

Ez a helyszíni-feldolgozási módszer az 1961-es klasszikus *Kriminalisztika* könyvben már szerepel, igaz, nem gondolati rekonstrukció néven. *Déri Pál*, a fejezet szerzője hét kérdés köré csoportosítja a lehetséges megállapításokat a következők szerint³:

1. Ismerős volt-e a helyszínnel a tettes?
2. Ismerte-e az áldozat a tettest?
3. Milyenek voltak a tettes testi adottságai, hányan voltak a tettesek?
4. Milyen volt az elkövetés módszere?
5. Melyek voltak a cselekmény indító okai?
6. Mikor történt a bűncselekmény?
7. Ki változtatta meg vagy állította be a helyszínt?

Az 1983-as *Krimináltaktika* (tan)könyvben *Lassó Károly* tollából a statikus szakaszt tárgyaló részben már nem ilyen egyértelműen tetten érhető a gondolati rekonstrukció. Állítása szerint azonban a szemle megkezdése előtti „közvetlen érzéki megfigyelés” keretében nemcsak a tettes fizikai kölcsönhatását kell vizsgálni egy bűncselekmény helyszínén, hanem a mozgásnak egy bonyolultabb, magasabb rendű formáját is, amelyek feldolgozásához az érzékelés mellett az észlelés, a képzet és a különböző gondolkodási műveletek ösz-

---

¹ Anti Csaba – Barta Endre – Bócz Endre – Illár Sándor – Lakatos János: *Krimináltaktika I.* Rejtjel Kiadó, Budapest, 2001, 150. o.

² Garamvölgyi Vilmos – Demeter András – Viski László – Déri Pál – Katona Géza: *Kriminalisztika.* BM Tanulmányi és Módszertani Osztály, Budapest, 1961, 352. o.

³ Uo.

szehangolt alkalmazására is szükség van⁴. Később kifejti, hogy a nyomozónak a helyszíni szemle megkezdésekor ki kell alakítania magában egy összképet a helyszínről, és képesnek kell lennie a bűncselekmény elkövetésének logikáját követni, valamint a helyszínt is ennek alapján és a cselekmény lefolyásának vélt időrendi sorrendjében kell feldolgoznia a következő szempontok figyelembevételével⁵:

- a tettes érkezési útvonala,
- a behatolás helye,
- a tettes mozgásának, tevékenységének útvonala, és
- a távozás helye és útvonala vizsgálatával.

Ha a szemlebizottság ezt a módszert követi tevékenysége során, akkor a kauzális összefüggéseket könnyebben ismeri fel – véli a szerző.

Az 1993-as *Krimináltaktika* jegyzetben *Barta Endre* már úgy fogalmaz, hogy a statikus szakasz megállapításai nyomán kialakítható egy (esetleg több) elkövetési verzió. Ez a bűncselekmények materiális nyomainak felkutatását teszi lehetővé oly módon, hogy a gondolatilag modellezett cselekményt a helyszíre vetíti⁶. A szerző megjegyzi – és ezzel korlátot állít a gondolati rekonstrukció univerzalitása elé –, hogy a dinamikus szakasz végrehajtásakor előkerülhetnek olyan nyomok, elváltozások, amelyek más elkövetési módot is felvethetnek (például az elkövető idegességében másként cselekszik).

Az 1998-ban megjelent *Krimináltaktika* tankönyv szerzője lényegében megismétli az előző kiadásban írtakat. A 2001-es *Kriminálisztika* tankönyv már bővebben ír a helyszíni feldolgozásának e szubjektív módszeréről. E szerint a gondolati rekonstrukciót ott kell elkezdeni, ahol a nyilvánvaló elváltozások és az első látható nyomok felfedezhetők⁷. Ennek alapján végig kell gondolni egyebek között:

- melyik utat vette igénybe, hogy az elkövetés helyére jusson;
- milyen akadályokat kellett eközben leküzdenie;
- milyen tárgyakat kellett a tettesnek megérintenie, elmozdítania;
- kellett-e segédeszközöket igénybe vennie, hogy bejusson az elkövetés helyére, eközben mihez kellett hozzányúlnia;

---

4 Illár Sándor – Karnyjeva Lidija Mihajlovna – Kertész Imre – Katona Géza – Lassó Károly – Magyar József – Pusztai László: *Krimináltaktika*. BM Kiadó, Budapest, 1983, 36. o.

5 Uo. 48. o.

6 Barta Endre – Illár Sándor – Katona Géza – Kertész Imre – Pusztai László: *Krimináltaktika I. Rendőrségi Főiskola*, Budapest, 1993, 47. o.

7 Anti Csaba – Barta Endre – Bócz Endre – Illár Sándor – Lakatos János: i. m. 150. o.

- hogyan mozgott a helyszínen, milyen helyiségeket keresett fel;
- munkamódszere, tapasztalata utal-e bűnöző múltra;
- milyen kutatási nyomokat hagyott hátra, mit kereshetett;
- hány elkövető lehetett.

A 2004-ben megjelent *Krimináltaltika I.* főiskolai jegyzetben a 2001-es kiadáshoz képest ebben a tárgykörben változás nem történt.

A *Forum der Kriminalistik* 1970-ben megjelent írása szintén a már említett szempontok szerint gyűjti össze a helyszíni szemle statikus részében a nyomrögzítést megelőzően átgondolandó kérdéseket. A szerző az érvelését kiegészíti azzal, hogy a helyszínt centripetális vagy centrifugális módszerrel kell feldolgozni, valamint felhívja a figyelmet a helyszíni nyomértékelés nyomozásban betöltött fontos szerepére, és kiáll a gondolati rekonstrukció feltétlen szükségessége mellett is⁸.

A korlátok

A gondolati rekonstrukció a helyszínen végzett kriminalisztikai gondolkodás egyik alapköve, és mint ilyen nélkülözhetetlen része a szemlestratégia meghatározásának. De nem egyetlen és mindenható eszköze, hiszen mint minden munkamódszernek, ennek is megvannak a határai. Ezek Barta Endre gondolati rekonstrukcióról szóló írásaiban érintőlegesen szerepelnek ugyan, de véleményem szerint a jelentőségükhöz képest kis teret kapnak csupán. Barta megállapítása szerint más elkövetési módokat is figyelembe kell venni a verzió felállításakor, hiszen elképzelhető, hogy az elkövető idegességében, vagy valamely zavaró körülmény miatt nem a bizottság által elképzelt módon cselekedett. A szerző szerint figyelemmel kell lenni arra is, hogy az elkövető nem kriminalista, így gondolatmenete a nyomozást végzők számára illogikusnak tűnhet. Ezért ajánlja, hogy a gondolati rekonstrukció során a szemlebizottság gondolkodjon „kicsit az elkövető fejével is”⁹.

A gondolati rekonstrukció korlátait említi *Fenyvesi Csaba* is, aki az elkövető fejével történő gondolkodást és a gondolati rekonstrukciót külön említi a szubjektív helyszínvizsgálati módszerek között. Fenyvesi is felhívja a figyelmet arra, hogy a gondolati rekonstrukció jól alkalmazható módszer – ameny-

⁸ Egy helyi tanács szakértőkkel való együttműködésének tapasztalatai a bűncselekmények megelőzésében: *Forum der Kriminalistik*, kivonatos közlés az 1971/1. számból. *Belügyi Szemle*, 1971/5., 113. o.
⁹ Bócz Endre (szerk.): *Kriminalisztika I.* BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, 246. o.

nyiben helyes. Meggyőződése szerint a két módszer igen közel áll egymáshoz, a vizsgálat érdekessége, hogy meg kell különböztetni szokásos és nem szokásos elemeket. A nem szokásos elemek egyedileg utalhatnak az elkövetőre. Korlátként említi, hogy ha a szubjektív módszer csak egyetlen és téves verziót vesz alapul, akkor szinte önigazolásszerűen megakadályozza más verziók tüzetes ellenőrzését a nyomkeresés során¹⁰.

A gondolati rekonstrukció elemei, befolyásoló tényezők

Véleményem szerint a gondolati rekonstrukció a szemle kezdetén a helyszínbiztosító rendőr, a tanúk elmondása és a bizottságvezető, valamint a bűnügyi technikus korábbi tapasztalatai, továbbá a helyszíni észlelet alapján épül fel. Utóbbi elem a szemle statikus szakaszában szükségszerűen csak a látható elváltozásokból táplálkozhat, ezért végleges következtetés levonására nem alkalmas.

A gondolati rekonstrukciót befolyásolják további objektív tényezők: a szemle dinamikus szakaszában felkutatott latens nyomok és anyagmaradványok, a nyomozás során beszerzett egyéb adatok (vallomások, térfelügyelő kamera felvételei stb.), valamint szubjektív tényezők is: úgymint a szemlebizottság tagjainak felkészültsége, tapasztalata, összehangoltsága.

Mіндеzek alapján és tapasztalatom szerint három jól körülhatárolható körbe csoportosíthatók a gondolati rekonstrukció korlátai, amelyekkel a szemlebizottságnak a helyszínen számolnia kell, és ezek figyelembevételével kell kialakítania munkastratégiáját, valamint a verzióit egyaránt.

A gondolati rekonstrukció alkalmazhatóságának egyik korlátja, amikor *az elkövető idegességében teljesen illogikusan cselekszik*. Mondhatnánk azt, hogy a cselekménye „nem életszerű”. Abban az esetben, ha nem bűnöző életmódot él, vagy a cselekmény végrehajtása során érzelmileg motivált, esetleg valamilyen külső, zavaró körülmény befolyásolja, az eseménysor nem biztos, hogy a szokásos módon, logikusan zajlik. Ez azért lehet fontos, mert ha ilyen körülményt tapasztal a szemlebizottság, az nem jelenti azt, hogy a cselekmény azon a módon nem történhetett meg – többször hallottam már helyszínen efféle téves érvelést –, csupán azt jelenti, hogy ez a lehetőség is további

---

¹⁰ Fenyvesi Csaba: A helyszíni szemle kriminalisztikai sajátosságai. Egyetemi jegyzet. 2009. 12. o.

vizsgálatot igényel (például ennek megfelelő célirányos nyomkutatást a szemle dinamikus szakaszában).

A gondolati rekonstrukció alkalmazhatóságának másik korlátja lehet, ha *az elkövető direkt megtévesztő módszereket alkalmaz.*

Az ilyen helyszíneket nevezzük szándékosan változtatott vagy koholt helyszínek¹¹. Előző esetben az elkövető azért változtatja meg a helyszínt, hogy a felderítést tévútra vigye, hogy a hatóság ne tudja meg, valójában mi és miért történt, tehát bármely más – a valósággal ellentétes – verzió felállításának elérése a célja. Koholt helyszín kreálása esetén épp ellenkezőleg, az érintett személy célja a hatóság tagjaiban egy konkrét verzió iránti meggyőződés felkeltése, tehát annak elhitetése, hogy az események a helyszínen észleltek szerint történtek.

Tapasztalataim szerint ilyen direkt megtévesztő módszer az, ha olyan helyen végez kutatást az elkövető, ahol az nem életszerű, vagy épp ellenkezőleg, olyan helyeken kutat, ahol az a célja eléréséhez nem szükséges. Sokszor előfordul, hogy ha egy helyiségben vagy annak egy részében – ellentétben a többi helyiséggel – nincs kutatási nyom, akkor a szemlebizottság vélelmezi – sőt alkalmanként le is írja –, hogy az elkövető az adott helyen nem járt. Ez súlyos szakmai hiba. Azért, mert egy adott helyen nincs látható kutatási nyom, nem jelenthető ki, hogy az elkövető abban a helyiségben vagy annak egy részében nem járt. Ezt a vélelmet a dinamikus szakaszban nyomkutatással meg kell erősíteni, vagy ki kell zárni.

A gondolati rekonstrukció harmadik korlátja, ha a helyszínen tapasztaltakat helyesen észleli a szemlebizottság, de *a tényekből rossz következtetést von le.*

Ennek oka lehet a szemlebizottság tagjainak tapasztalatlansága, vagy éppen rutinszerű szemletevékenysége. De előfordulhat olyan eset is, hogy születik egy olyan történeti verzió a helyszínen, amely a rossz következtetés miatt viszi helytelen irányba a nyomozást. Ilyen helytelen következtetés lehet, ha a nyílászárók zárt állapotából és a zárok sértetlenségéből arra az egyértelmű és megdönthetetlen következtetésre jut a szemlebizottság, hogy a lakásba külső behatolás nem történt, holott e tények alapján legfeljebb csak annyit állapítható meg, hogy erőszakos behatolás vélhetően nem történt, a behatolás ténye ennyi információ birtokában nem zárható ki.

A helyszíni szemlén, közvetlenül a tájékoztató után, a szemle statikus szakaszában végrehajtott, az elkövetés gondolatbeli lejátszásán alapuló szemle hasznos és *nélkülözhetetlen akkor, ha helyes eredményre vezet*, és ez utóbb

---

¹¹ Anti Csaba – Barta Endre – Bócz Endre – Illár Sándor – Lakatos János: i. m. 130. o.

igazolódik. Ha azonban az eljárás későbbi szakaszában bármikor bebizonyosodik, hogy a gondolkodásmód helytelen volt, az események nem úgy folytak le, ahogy azt a bizottság a legjobb tudása szerint végiggondolta, akkor ennek a módszernek a korlátok nélküli alkalmazása végső soron a teljes nyomozás sikertelenségéhez vezethet.

A helyes módszer az, ha a szemlebizottság az általa végiggondolt lehetséges eseménysort követve dolgozza fel a bűncselekmény helyszínét, de egyetlen pillanatra sem zárja ki annak lehetőségét, hogy a történeti tényállás nem az, mint amit vélelmez. Tehát továbbra is érzékeny marad a jelekre, befogadó marad azokra az adatokra, információkra, amelyeket a szemle folyamán kap, mind a párhuzamosan folyó adatgyűjtés, kihallgatás stb. révén, mind pedig a szemle dinamikus részében önmaga által felfedezett elváltozások kapcsán. Hiszen a gondolati rekonstrukció nem több mint egy munkastratégia, egy helyszín-feldolgozási módszer, amelyet új adatok felmerülése esetén módosítani kell. A gondolati rekonstrukció csak orientál, nem alkalmas a végleges konklúzió levonására.

Ha azonban csak a gondolati rekonstrukcióra hagyatkozik a bizottság, és az új adatokat nem fogadja be, így szükség esetén a stratégiát annak megfelelően nem módosítja, akkor olyan nyom- és anyagmaradvány-rögzítési lehetőségeket szalaszt el, amelyek később már nem pótolhatók. Tehát, ahogy a szemle közben sikerül a latens nyomokat, anyagmaradványokat előhívni, úgy kell folyamatosan ellenőrizni – és szükség esetén módosítani – a szemlestratégiát (ha úgy tetszik, a történeti verziót).

Ez a módosítási lehetőség gyakran kényszer is, hiszen ha elfogadjuk azt a feltételezést, hogy a gondolati rekonstrukció a statikus szakasz végén, közvetlenül a dinamikus szakasz kezdete előtt lefolytatandó tevékenység, amelynek során és eredményeképp a helyszínt kriminalisztikai számozással kell ellátni¹², akkor belátható, hogy a dinamikus rész során sok olyan adathoz juthatunk hozzá, amely a gondolati rekonstrukció során még nem állt rendelkezésünkre. Ilyen például a helyszíni szemle részét alkotó halottszemle, amely számos kulcskérdésre adhat választ, úgymint: a halál oka és beálltának ideje; a holttest postmortem mozgatása; a sérülések száma és jellege; valamint az azokat okozó tárgy tulajdonságai stb.

Ezek az információk a korábban említett dinamikus szakaszbeli nyomkutatás eredménye folytán, és egyéb nyomozati adatok mellett alapjaiban módosíthatják a történeti verziót. Nem véletlenül fogalmaz óvatosan Barta Endre,

---

¹² Bócz Endre (szerk.): i. m. 246. o.

amikor azt írja, hogy a gondolati rekonstrukció „*végén meg lehet határozni, hogy hol, milyen nyomokat kell/lehet találni (ezt nyomtérképnek is nevezik), ha a kialakított verzió helyes volt*”. A kriminalisták közös felelőssége, hogy a végrehajtó állomány a gondolati rekonstrukció korlátait felismerve, valamenyi adatra érzékenyen folytassa le a szemléket.

FEDOR ANETT

A poligráf ítélkezési jelentőségének dilemmái

Günter Grass egyik regényében olvashatjuk, hogy: „*Nincs értelme feszegetni a koponyatetőt. Különbem sem mondja ki senki, amit gondol. Ha mégis megpróbálná, már az első félmondatával hazudna.*”¹ Ennek a filozófiának az igazságtartalmába most nem érdemes belebonyolódunk, mert az idézett gondolat e nélkül is érzékelteti, hogy milyen veszélyekkel járhat, ha szubjektív források felhasználásával igyekszünk megismerni a valóságot, amelyek kétszeresen torzíthatják az ilyen módon megismert tényeket. Ezért az igazságszolgáltatás elemi érdeke lenne a megismerés megbízhatóságát torzító hatások veszélyének kiküszöbölése vagy legalább a csökkentése. Erre a verbális közlések „gondolati valóságának” ellenőrizhetősége révén ma már részben lehetőség is van a poligráf segítségével. Ezért tűnik meglepőnek, hogy éppen a meggyőződésükön alapuló döntés felelősségét vállaló bírók egy részének álláspontja szerint a poligráfos vizsgálat eredményének semmiféle figyelembe vehető jelentősége nem lehet az ítélkezésben a hatályos törvényi szabályozás alapján. A kétségkívül következtelen szabályozás *szofisztikus értelmezése* azonban figyelmen kívül hagyja, hogy például olyan eset is előfordult a gyakorlatban, amikor a hagyományos bizonyítási eszközök felhasználásával megállapítható, de a bíró meggyőződése szerint lehetséges történnel összeegyeztethetetlen tények tükrében „zsákutcába” kerülő ügyben kizárólag a poligráfos vizsgálat elrendelése nyomán sikerülhetett a valóságban történetet viszonylag megbízhatóan rekonstruálni. Ez az eset, valamint több más határozat tehát azt is jelzi, hogy a poligráfos vizsgálat bíróság általi felhasználhatóságának megítélése ma még korántsem egyöntetű az ítélkezési gyakorlatban. Ezért a kérdés ilyen irányú vizsgálata az ítélkezési gyakorlat egységesítésének és a törvényi szabályozás következetesebbé tételének előmozdítása érdekében egyaránt indokoltnak tűnik.

---

¹ Günter Grass: Ráklépcsben. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003, 261. o.

Hazugság – igazság

A legkézenfekvőbb kiindulópontunk a *hazugság* és az igazság örök dilemmája lehet. „*A hazugság annyi, mint tudva, akár szóval, akár csak valami jellel, másnak megtévesztése céljából annak ellenkezőjét mondani, amit igaznak tudunk.*”² Egy másik meghatározás szerint, aki tudatosan valamilyen érdekből a valóságnak nem megfelelő állítást tesz, hazudik.³ A hazugság, avagy a megtévesztés felismerése természetes igényünk mind a magánéletünkben, mind a munkánk során. Ebben tapasztalataink támogatása mellett, könyvek és manapság már tréningek is segítségünkre lehetnek, amelyek ígérete szerint az elvégzésük révén képesek leszünk felismerni az emberek motivációit, az emberi érzelmeket, hazugságokat. Ilyen módon felismerhetjük az igazságot? S mi az igazság?

Az *igazság* az egyik legvitatottabb filozófiai fogalom, definiálhatjuk akként, hogy az igazság a valóság és a tudat megfelelése egymásnak. S a valóság miként képeződik a tudatban? A hazug is mondhat igazat, ha azt mondja, amit igaznak tart? Az igazság ellentéte a hazugság? *Sissela Bok* szerint az igazságnak nem a hazugság az ellentéte, hanem a valótlanosság, ekképpen a hazugság ellentéte pedig az őszinteség.⁴ A definiálás továbbfolytatása helyett azonban inkább egy a hazugságra, az igazságra, valótlanosságra és őszinteségre egyaránt rávilágító, szemléletes történetet idézek a következőkben, amely szorosan kapcsolódik a tanulmány további fejezeteihez.

„*Képzeljük el, hogy a bolondokházában egy súlyos téveszmés beteg óriási erőfeszítésekkel megpróbál teljesen normálisan viselkedni, mert ki szeretne szabadulni. Orvosa egy idő után úgy gondolja, talán ki lehet őt engedni, de a biztonság kedvéért még behívja egy beszélgetésre. »Hozzájárul a hazugságvizsgáló alkalmazásához?» «Igen, persze.» «Az orvos felkapcsolja a betegre a gép érzékelőit, majd mélyen a szemébe néz és megkérdezi: »Őn Napóleon?» «A beteg határozottan válaszol: »Nem, én nem vagyok Napóleon.» Mire a hazugságvizsgáló teljes erővel jelez – hiszen a beteg valóban átéli a hazugsággal járó összes emóciót, miközben amit mond, az színigaz, tényleg nem Napóleon ő.»⁵*

² Pallas Nagy Lexikona. <http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/046/pc004617.html#1>

³ Ranschburg Jenő: Szülők könyve. A fogantatástól az iskolakezdésig. Saxum Kiadó Bt., Budapest, 2009, 391. o.

⁴ Sissela Bok: A hazugság. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983

⁵ Mérő László: Az érzelmek logikája. Tercium Kiadó, Budapest, 2010, 29. o.

Igazságkeresés és hazugság a büntetőeljárásban

A vázolt dilemma feloldásának kétségekívül az igazságszolgáltatásban van legnagyobb jelentősége, hiszen a *büntetőeljárás* során a bíróság alapvető feladata a törvényesség érvényesítésével az *igazság megállapítása*, ami a bűncselekményeknek és az elkövető személyével kapcsolatos lényeges (releváns) tényeknek a valósággal egyező, igaz megállapítását jelenti.⁶ A büntetőeljárás tehát az igazság körül forog. A különböző eljárási rendszerekben nem azonos ugyan az igazság felfogása, az azonban nem vitatható, hogy általános igény a bíróság mint igazságszolgáltató vonatkozásában az, hogy a bizonyítás lefolytatása, a megismerés révén megállapított és határozatban rögzített tények a valóságot fedjék. Az ítélezésben a múltbéli történések felderítése, az igazság keresése során problémát jelent annak eldöntése, hogy a terhelt vagy a tanú őszinte-e, vagy hazudik. A bírót az őszinteségvizsgálatban, hazugságvizsgálatban, a vallomások értékelésében természetesen egyaránt segítik az ismeretei és tapasztalatai. A büntetőeljárás történetét vizsgálva láthatjuk azonban, hogy az ókortól kezdve különböző módszereket, eljárásokat dolgoztak ki és alkalmaztak a vallomások értékelésének megkönnyítése, az igazság feltárása érdekében. Ilyenek voltak a különböző próbák, így például a rizspróba, az istenítéletek, azaz például a forró- és hidegvíz-próbák, valamint az inkvizitórius eljárásban kialakult kínvallatás (tortúra). A modern jogban a tudomány fejlődése és a humánus igénye révén a műszeres igazságkeresés eszközeinek kifejlesztése vált elrendő céllá.

Az első kísérlet a hazugság, megtévesztés műszeres úton történő feltárására *Cesare Lombroso* nevéhez fűződik, aki 1895-ben számolt be ilyen irányú tevékenységéről. Lombroso kísérleteit egy akkor már létező orvosi műszerrel, a hidroszfigmográfárral végezte.⁷ A neves kriminológus volt tehát az első ember, aki műszer segítségével próbált következtetni a vallomás valótlanságára. Majd a mérésen alapuló hazugságvizsgálati eljárás megalkotására irányuló több lépést követően 1921-től új korszak kezdődött el a hazugság mérésére alkalmas műszer kifejlesztésében, hiszen *John A. Larson* egy olyan műszert

⁶ Lamm Vanda – Peschka Vilmos (főszerk.): *Jogi lexikon*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2000, 267. o.

⁷ Bócz Endre (szerk.): *Kriminalisztika I–II*. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, 905. o. „Ez vízzel töltött edényből és hozzá kapcsolódó mérőegységből állt, amely az edényben lévő víz szintjének az ingadozását rögzítette. Az alany kezét a tartályba merítették, és azt vizsgálták, hogy egy adott bűncselekménnyel kapcsolatban feltett kérdés, illetve az arra adott válasz hatására miként változott meg a tartályban a víz szintje. Az eljárás élettani alapja az a tudományos felismerés volt, hogy amikor a szervezet felkészül a fenyegető, veszélyt jelző ingerekre történő válaszadásra, megváltozik az egyes szervrendszerek, szervek közötti véreloszlás aránya (Canon-féle vészreakció).”

alkotott meg, amely egyidejűleg és folyamatosan alkalmas volt arra, hogy mérje és rögzítse a vérnyomásban, a pulzusban és a légzésben bekövetkezett változásokat a vizsgálat teljes időtartama alatt. Larson műszerét *Leonard Keeler* továbbfejlesztette, így az már a korábbi három paraméter mellett a galvános bőrreakció változásait is képes volt rögzíteni.⁸ Megszületett a poligráf. De mi is tulajdonképpen a poligráf?

Poligráf

A *poligráf* görög eredetű szó, jelentése: sokat vagy sokféléről író személy.⁹ A köznyelv a poligráfot általában hazugságvizsgáló gépnek vagy készüléknek titulálja. Valóban hazugságot vizsgáló eszköz lenne? Ha visszatérünk a bolondokházában játszódó történethez, azt kell megállapítanunk, hogy a poligráf nem azért jelzett, mert hazugság az, amit a beteg mondott, hanem azért, mert a beteg nem volt őszinte. Mit jelez hát a poligráf?

„A hazugság és az őszinteség túl bonyolult fogalmak ahhoz, hogy egy ilyen egyszerű géppel kimutathatóak legyenek.”¹⁰ A poligráf sem a hazugságot jelzi, hanem valójában egy sokcsatornás rendszer, amely egy időben méri és rögzíti a vizsgált személyben a hozzá intézett kérdésekre adott válaszok során végbemenő különböző fiziológiai változásokat. (A rögzítést a fejletlenebb műszerek esetén tűk végezték, amelyek papírra rajzolták a változások görbéit – innen ered az elnevezés, a „sokféle írás”). A fiziológiai változások vizsgálatának alapja az a közismert megállapítás, hogy aki hazudik és lelepleződéstől tart, azaz stresszhelyzetben van, annak a szervezete különböző élettani jelenségeket produkál, így például szaporábbá válik a szívdobogása, gyakoribb lesz a légzése, fokozódik a verejtékezése.

Hazánkban az Amerikai Poligráf Társaság szabványait érvényesítjük, e szerint érvényes poligráfos vizsgálat csak olyan műszerrel végezhető, amely alkalmas a mellkasi és a hasi légzésben, a galvános bőrreakcióban és a vérnyomás-pulzushullámban történő változások egyidejű és folyamatos regisztrálására.¹¹ Mindezen paraméterek mellett lehetőség van mások mérésére is, így például spontán izomfeszülés mérésére, remegés, mozgás aktivitásának detektálására. A poligráfos vizsgálat azonban nem fejeződik be a görbék

---

⁸ Uo.

⁹ Bakos Ferenc (szerk.): *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976, 665. o.

¹⁰ Mérő László: i. m. 29. o.

¹¹ Bócz Endre (szerk.): i. m.

rögzítésével, ez után a poligráfus vizsgáló analizálja őket, és megállapítja, hogy a vizsgált alany fiziológiai reakciói mely kérdések esetén jeleztek megtevesztést, melyek esetén nem jeleztek megtevesztést, a reakciók alapján az alany öszintesége megkérdőjelezhető-e, a válaszadó megtevesztő vagy öszintete választ adott-e.¹²

A huszadik század második felében a poligráf az igazságkeresés leghatékonyabb eszközének ígérkezett, ám az 1960-as években a magyar szakirodalom tudománytalan módszernek tekintette. A Belügyminisztérium kiadásában 1961-ben megjelenő *Kriminalisztika* című tankönyv a poligráf használatát azon „*áltudományos vagy lényegében a kényszerítés fogalmkörébe tartozó módszerek*” között említi, „*amelyeket a vallomások pszichológiai és pszichofiziológiai befolyásolására dolgoztak ki a burzsoá államokban*”.¹³ Magyarországon a hivatalos szemlélet következtében a poligráfus vizsgálat bevezetése az 1970-es években történt meg, a bűnüldözés területén az első két poligráfus vizsgálat elvégzésére 1978-ban került sor, majd 1990-ben a Pest Megyei Rendőrkapitányságon állították fel az első olyan kriminálpszichológiai laboratóriumot, amelynek profiljába a poligráfus vizsgálat is beletartozott.¹⁴ 2011 tavaszától a *Bűnügyi Szakértő és Kutatóintézet (BSZKI) Poligráfus Vizsgálati Osztálya* koordinálja és végzi országos hatáskörrel a poligráfus vizsgálatokat, valamint négy megyei rendőr-főkapitányságon (Budapesti, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád megyei) is van önálló laboratórium, ezekben a BSZKI szakmai felügyelete mellett folynak poligráfus vizsgálatok.¹⁵

Alapvető kérdés a poligráf alkalmazása kapcsán, hogy milyen a vizsgálati eredmény valóságnak való megfelelése, *validitása*. A témát kutató szakemberek ötven százaléktól kezdődően a kilencven százalékot meghaladó, de a száz százalékot el nem érő mértékig terjedően különböző validitási értékeket határoznak meg. A legfrissebb – az úgynevezett feszültségcsúcsesztesz¹⁶ vonat-

12 Budaházi Árpád: A poligráfus vizsgáló In: Ádám Antal (szerk.): PhD Tanulmányok 8. PTE ÁJK, Pécs, 2009, 53–63. o.

13 Erdei Árpád: Hazugságvizsgálat és igazságszolgáltatás. *Magyar Jog*, 1998/3., 211. o.

14 Krispán István: Tájékoztató és sugalmazás – avagy mire jó a poligráfus hazugságvizsgálat. *Belügyi Szemle*, 2005/1., 102. o.

15 Budaházi Árpád: A vallomás öszinteségének műszeres ellenőrzése, különös tekintettel a poligráfus vizsgálatra. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2012, 35. o.

http://doktori-iskola.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Vedes/Budahazi/budahazi_muhely_ertekezes.pdf

16 Alföldi Ágnes Dóra: A poligráf alkalmazásának anomáliái a büntetőeljárásban. *Glossa Iuridica*, 2012/1., 22. o. „Magyarországon az ún. *feszültségesztesz*et alkalmazzák, amely abból áll, hogy hasonló tartalmú és valószínűségű, semleges információk közé helyeznek olyan adata vonatkozó kérdéseket, amely csak annak a személynek számít kritikusnak, aki a cselekmény elkövetője.”

kozásában – hazánkban lefolytatott kutatás eredményeként a poligráf összvaliditása 80–93 százalék, s mivel az általános nézet szerint a nyolcvanszázalékos validitási arány elfogadható, a hazai feszültségcsúcseszettel elérhető validitási értéket megfelelőnek tekinthetjük.¹⁷

A poligráf alkalmazásának szabályozása a büntetőeljárásban

A korábbi szabályozás

Hazánkban az 1980-as évek elején a poligráf vonatkozásában jogszabályi háttér nem létezett, kezdetben a poligráfós vizsgálat elvégzése kérelem alapján történt, amiről véleményt írtak, ám az a nyomozati anyagba nem került be, pusztán orientálta a nyomozást. 1987 decemberében jelent meg a Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 40/1987. számú utasítása a bűnügyek rendőrségi nyomozásáról (NYUT), ennek 188. pontja szerint: „A megyei bíróságok hatáskörébe tartozó, elsősorban élet elleni bűncselekmények nyomozása során a bűncselekmények felderítése érdekében az érintett személy (a gyanúsított, esetleg sértett, a tanú) előzetes, írásban foglalt beleegyezése esetén műszeres (poligráfós) vizsgálatot lehet elrendelni. A vizsgálat elrendelésére a nyomozó hatóság vezetője jogosult. A vizsgálatot a BM Központi Pszichológiai Laboratórium végzi. A vizsgálat elvégzéséhez szükséges előfeltételek meglétét elsősorban a kirendelő hatóság köteles vizsgálni és biztosítani. Nem vizsgálható a kóros elmeállapotú, az ittas vagy bódult, továbbá súlyos keringési vagy légzőszervi megbetegedésben szenvedő személy. A műszeres (poligráfós) vizsgálat eredményét az ügy iratai között kell elhelyezni.”

A NYUT jelentősége abban áll, hogy sor került a poligráfra vonatkozó első jogforrás megalkotására. A NYUT a poligráfós vizsgálatot a bizonyítás eszközei közé sorolta, ami azért volt aggályos jogalkotási megoldás, mert nem a büntetőeljárásról szóló akkor hatályos 1973. évi I. törvényben [a továbbiakban: régi Be.] került sor a szabályozásra, hanem csupán miniszteri utasításban. A műszeres vizsgálat mint gyűjtőfogalom használatával nem csupán a poligráf, hanem egyéb eszközök használatának is jogi háttérre temt. A műszeres vizsgálat alanyként elsősorban a gyanúsítottat nevezi meg, de megemlíti a sértettet és a tanút is. Megállapítható, hogy míg az alanyok körét tágan határozza meg – csupán a vizsgálat alá egészségi ok miatt nem

---

¹⁷ Budaházi Árpád (2012): i. m. 253. o.

vonható személyek felsorolásával szűkíti a kört, a gyermek- és fiatalkorúak említése nélkül –, kizárólag a megyei bíróságok hatáskörébe tartozó bűncselekmények nyomozása során teremti meg a vizsgálat lehetőségét. Világos, hogy a nyomozás során a nyomozó hatóság döntése alapján kerülhetett sor a poligráfós vizsgálat elvégzésére a BM Központi Pszichológiai Laboratóriumában, az azonban nem derült ki, hogy milyen kvalitásúnak kellett lennie a vizsgálatot végző személynek. Helyesen, már itt az első jogforrásban garanciaként jelenik meg, hogy a vizsgálat alanyának előzetes, írásba foglalt beleegyezése szükséges az eljárás lefolytatásához.

A régi Be. 61. §-ának (1) bekezdése szerint: „*A bizonyítási eszközök különösen a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat, a szemle, a helyszínelés, a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás és a terhelt vallomása.*” A korábbiakban írtak szerint nem helyeselhető jogalkotási megoldás született azzal, hogy a NYUT-ban szabályozták a poligráfós vizsgálatot mint bizonyítási eszközt, hiszen az 1973. évi I. törvény bár nem taxatív módon, hanem a „különösen” szó használatával, de olyan felsorolással határozta meg a bizonyítási eszközök körét, amely lehetővé tette volna a modern kriminalisztikai eszköz törvénybe illesztését. Látható, hogy már az első jogforrás megalkotásával felmerülhetett az a kérdés, hogy minek tekinthető a poligráfós vizsgálat: bizonyítási eszköznek, bizonyítási eljárásnak, kihallgatásnak vagy szakértői eljárásnak, és eredménye szakértői vélemény vagy milyen más bizonyíték? E kérdések felvetésekor arra is érdemes figyelemmel lenni, hogy a NYUT alapján a vizsgálat eredményét az ügy iratai között kellett elhelyezni. A régi Be. tehát nem rendelkezett a poligráfról, és később a NYUT poligráfra vonatkozó rendelkezéseit a 15/1990. számú belügyminiszteri utasítás hatályon kívül helyezte.

A műszeres (poligráfós) vizsgálat vonatkozásában törvényi szintű szabályozást a *rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.)* teremtett, ennek ma is hatályos 41. §-a a következőket írja elő: „*A rendőrség a büntetőeljárársban vagy körözött személy felkutatásakor az ügyben érintettek, ha előzetesen írásban hozzájárul, illetve gyermekkorú vagy fiatalkorú esetében törvényes képviselőjének írásos hozzájárulásával, műszeres (poligráfós) vizsgálat alkalmazásával is ellenőrizheti. Fiatalkorú gyanúsított esetében a műszeres (poligráfós) vizsgálatot alkalmazni nem lehet.*” Az Rtv. a büntetőeljárás mellett a körözött személy felkutatása kapcsán rendelkezik a poligráfós vizsgálatról. A vizsgálat elvégzését a NYUT-hoz hasonlóan írásban történő előzetes hozzájáruláshoz köti, ám külön szabályozza a hozzájárulás feltételét a gyermek- vagy fiatalkorú érintettek esetében, továbbá kizárja a fiatalkorú gyanúsított esetében a vizsgálat alkalmazását.

Változik tehát a törvényi rendelkezés nyomán a vizsgálható alanyi kör, emellett a hozzájárulás kérdését is másként közelíti az új jogforrás, mindeközben a vizsgálati lehetőség nem korlátozódik meghatározott bűncselekmények körére.

Az Rtv. megalkotása utáni években növekedett a poligráfós vizsgálatok száma, de továbbra is kérdés volt, hogy minek is minősül a poligráf alkalmazása. Így kerülhetett sor arra, hogy a poligráfós vizsgálat alkalmazhatóságának kérdésében a Legfelsőbb Bíróság BH 1997/115. számú eseti döntésében kimondta: „*A pszichológiai szakértői vizsgálat és ennek keretében a poligráfós vizsgálat eredménye – más bizonyítékkal együtt – figyelembe vehető a büntetőeljárás során [...]*” Döntésével a Legfelsőbb Bíróság a poligráfós vizsgálatot a pszichológiai szakértői vélemény keretei közé helyezte, és megállapította, hogy a poligráfós szakvélemény vonatkozásában ugyanazokat a követelményeket kell támasztani, mint a hagyományos szakvélemény tekintetében. A szabad bizonyítás elvének megfelelően leszögezte, hogy ha a poligráfós vizsgálat alatt nem sértették meg a törvény rendelkezéseit, annak eredménye bizonyítékként használható fel, az egyéb bizonyítékokkal együtt a bírói mérlegelés körébe vonható.

A hatályos szabályozás

A régi Be. hallgatásával ellentétben a 2003. július 1-jén hatályba lépő, a *büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény* (a továbbiakban: *Be.*) három törvényhelyen tartalmaz máig hatályos rendelkezéseket a poligráfós vizsgálat vonatkozásában. 1. 180. § (2) bek.: „*A gyanúsított beleegezése nélkül a vallomása poligráf alkalmazásával nem vizsgálható.*” 2. 182. § (2) bek.: „*Szaktanácsadó igénybevétele kötelező, ha a terhelt vallomását a nyomozásban poligráf alkalmazásával vizsgálják.*” 3. 453. § (3) bek.: „*A fiatalkorú terhelt vallomása poligráf alkalmazásával nem vizsgálható.*” A *Be.* poligráfra vonatkozó legújabb, 2011. július 13. óta hatályos 554/E §-a szerint: „*Kiemelt jelentőségű ügyben a tanú vallomása beleegezése esetén poligráf alkalmazásával is vizsgálható.*”

Az első két idézett bekezdés a *Be. A nyomozás lefolytatása* cím alatti rendelkezések között szerepel, a harmadik bekezdés a törvény *A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás* című fejezet bizonyítási eszközökre vonatkozó rendelkezések között található, ahogyan a *Be.* poligráfra vonatkozó legújabb, a kiemelt jelentőségű ügyekben alkalmazandó szakaszát is *A bizonyítási eszközök* címszó alatt találhatjuk. Miközben a *Be.* 76. §-ának (1) bekezdése taxatív módon sorolja fel a bizonyítás eszközeit, így a tanúvallomást, a szakvéleményt, a tárgyi bizonyítási eszközt, az okiratot és a terhelt vallomását, a törvény a poligráfós vizsgálatot sem itt, sem a bizonyítási eljárások között nem szabályozza.

A végrehajtási szabályok

A Be. meglehetősen szűkszavú rendelkezéseire kapcsolódóan azonban a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 23/2003. (VI. 24.) BM–IM együttes rendelet részletes szabályokat tartalmaz a poligráfós vizsgálatról: „127. § A nyomozás elősegítése érdekében a nyomozó szerv elrendelheti – a Be. 453. §-a (3) bekezdésében foglalt kivétellel – a gyanúsított poligráfós vizsgálatát. 128. § A gyanúsított saját maga, illetőleg a bűncselekmény más gyanúsítottjának; a védő az általa védett gyanúsítottnak, illetőleg a bűncselekmény más gyanúsítottjának a poligráfós vizsgálatát indítványozhatja. Az indítványról a nyomozó hatóság dönt. 129. § (1) A poligráfós vizsgálatra a gyanúsított írásos beleegyező nyilatkozata esetén kerülhet sor. A beleegyező nyilatkozatot a nyomozó szerv eljáró tagja foglalja írásba, azt a nyomozás iratai között kell elhelyezni. (2) A beleegyező nyilatkozatnak tartalmaznia kell: a) az eljáró nyomozó szerv megnevezését, az ügy számát és tárgyát, b) a gyanúsított nevét, születési helyét és idejét, anyja nevét, c) a gyanúsított arra vonatkozó kifejezett nyilatkozatát, hogy a poligráfós vizsgálatnak alá veti magát, továbbá hogy tudatában van annak, hogy beleegyezését az eljárás bármely szakaszában, hátrányos következmények nélkül visszavonhatja. 130. § A szaktanácsadó a poligráfós vizsgálat megkezdése előtt – a vizsgálati metodika által megengedett mértékig – tájékoztatja a gyanúsítottat a vizsgálat lényegéről és menetéről. 131. § (1) A vizsgálati helyiségben azon kívül, akinek jelenlétét a törvény megengedi, a szaktanácsadó és a vizsgálat lefolytatásához szükséges technikai személyzet lehet jelen. (2) Ha a gyanúsított nem magyar anyanyelvű, tolmácsot kell kirendelni és a vizsgálatot – tolmács alkalmazásával – a gyanúsított anyanyelvén, illetve az általa megjelölt nyelven kell lefolytatni. 132. § A szaktanácsadó a poligráfós vizsgálatról jegyzőkönyvet vezet. A jegyzőkönyvnek az érintett személyre vonatkozó első rész tartalmazza a vizsgálatra való felkészítés során tisztázandó adatokat. A jegyzőkönyv első részét lezáró nyilatkozat aláírásával az érintett személy elismeri, hogy a vizsgálat lényegét és menetét, valamint a jegyzőkönyv tartalmát – beleértve a vizsgálat alá kerülő témaköröket és kérdéseket is – megismerte, és a vizsgálaton való részvétellel vonatkozó beleegyezését fenntartja, továbbá hozzájárul a jegyzőkönyvben szereplő egészségügyi adatainak kezeléséhez.”

A hatályos szabályozás kérdései

A poligráf alkalmazásának szabályai – figyelemmel a büntetőeljárás rendszerére és a Be. egyéb vonatkozású rendelkezéseire is – *számtalan kérdést* vetnek fel. Minek tekinthető a poligráfos vizsgálat: szakértői (szaktanácsadói) vizsgálatnak vagy műszeres kihallgatásnak, vagy kihallgatási elemeket tartalmazó szakértői (szaktanácsadói) vizsgálatnak, vagy bizonyítási eljárásnak? Ki lehet a poligráfos vizsgálat alanya? E kérdést a Be. 554/E §-ának beiktatása előtt sem volt könnyű megválaszolni, hiszen például kérdéses volt, hogy tanú lehet-e vizsgálati alany, ám az új törvényhely megteremtése sem segíti a válaszadást, sőt további bizonytalanságot teremt. A Be. csupán a fiatalkorú gyanúsított esetében zárja ki a vizsgálat elvégzésének lehetőségét, így felmerül a kérdés, hogy az elvégezhető-e fiatalkorú tanú esetén. Az is kérdéses, hogy a tanú csak a nyomozás során, vagy a bírósági eljárásban is vizsgálható-e. Felvetődik az is, hogy a Be. miért zárja ki a fiatalkorú gyanúsított esetén a poligráf alkalmazását, hiszen a vizsgálat eredménye a javára is szolgálhat. A poligráfos vizsgálatot végző személynek milyen kvalitásai kell, hogy legyenek? Elegendő-e a szaktanácsadói minőség megkövetelése vagy – tekintettel arra, hogy a vizsgálat elvégzése különleges szakértelmet igényel – a szakértői kompetenciába szükséges sorolni? A vizsgálat tolmács alkalmazásával történő elvégzése nem teszi aggályossá az elérni kívánt eredményt? A büntetőeljárás mely szakaszában alkalmazható a poligráf, figyelemmel a szabad bizonyítás alapvető eljárásjogi elvén túl arra is, hogy a vádemelés után információkkal bíró alany esetén nehezebb az eredményes poligráfos vizsgálat elvégzése. Önmagában szaktanácsadó alkalmazásának előírására tekintettel kizárt a bírósági eljárásban történő alkalmazása a poligráfnak? Van-e lehetőség a bírósági szakban szakértő kirendelésére poligráfos vizsgálat elvégzése céljából? Minek minősül a poligráfos vizsgálat eredménye, vélemény, okirat, irat? Tekinthető-e bizonyítási eszköznek, figyelemmel arra is, hogy ha a nyomozás során alkalmazzák, akkor része a nyomozási iratnak.

Ezek a kérdések a poligráfos vizsgálat és a vizsgálati eredmény mibenlétének, felhasználhatósági körének meghatározására vonatkozó szabályozás, különösen egyrészt a Be. rendelkezéseire, másrészt ezek szabályozási struktúrájára; valamint a poligráf, poligráfos vizsgálat fogalmát, a vizsgáló végzettségi, képzettségi követelményeit, a vizsgálat személyi és tárgyi feltételeit meghatározó jogszabályi rendelkezések hiányára vezethetők vissza.

A poligráf alkalmazásának kérdése a büntetőítélkezésben

Konkrét álláspontok

A poligráfós vizsgálat büntetőeljárásban betöltött szerepének vitájában szakmai véleményt alkotók *egyik csoportja* arra az álláspontra helyezkedik, hogy kizárólag a nyomozás során felhasználható, annak orientálására alkalmas kriminalisztikai eszközről van szó. *Joó Attila* álláspontja szerint „[...] a poligráfós vizsgálat [...] a nyomozást elősegítheti, a nyomozóhatóságot orientálhatja, hiszen eredményéhez képest meg lehet határozni a nyomozás irányát, ezáltal pedig segítséget nyújthat más, tényleges bizonyítékok beszerzésében”¹⁸. Ezt az álláspontot fogalmazza meg a *Be. miniszteri indokolása* is, e szerint a poligráfós vizsgálat szolgálhatja az ügyész, illetve a nyomozó hatóság tájékoztatását a gyanúsított szavahihetőségét illetően, vagy sugallhat bizonyos követendő nyomozási irányokat, s ezzel hozzájárulhat a nyomozás sikeréhez, ám a szaktanácsadóként alkalmazott poligráfspecialista véleményét nem tekinti bizonyítási eszköznek, így nem tartja bíróság elé terjeszthetőnek a véleményt. *Egy másik megközelítés* szerint a poligráf bírósági eljárásban történő igénybevételre is alkalmas, a vizsgálat eredménye pedig bizonyítékként értékelhető, tehát a felderítés mellett a bizonyítási szakaszba is beilleszthető eszközről van szó. *A harmadik csoportba* tartozó vélemény pedig átmenet az előbb említett két álláspont között, mert e szerint a poligráfós vizsgálat eredménye felhasználható bizonyítékként, a poligráfnak azonban sokkal nagyobb szerepe van a nyomozás orientálásában, a nyomozás sikerének elősegítésében. *Budaházi Árpád* szerint: „[...] a poligráfós vizsgálat eredménye ugyan bizonyíték lehet, azonban a poligráfnak sokkal nagyobb jelentősége van a nyomozás orientálásában, hiszen egyéb más bizonyítékokhoz juthat segítségével a nyomozó hatóság. Az eredményes poligráfós vizsgálat csökkentheti a nyomozás időtartamát, ami költségmegtakarítással is jár; és ami a legfontosabb, a műszeres hazugságvizsgálat alkalmazása növelheti a büntetőeljárás eredményességét.”¹⁹ E vélemények tükrében tehát: egyrészt a poligráf bírósági eljárásban történő alkalmazásának megengedhetősége; másrészt a vizsgálati eredmény bizonyítékként történő felhasználhatóságának le-

¹⁸ Joó Attila: A poligráfós vizsgálat eredményességének felhasználhatósága a büntetőeljárásban. Előterjesztés a Szegedi Ítélőtábla Büntető Kollégiumának 2012. december hó 10. napi ülésére.

¹⁹ Budaházi Árpád: A bizonyítási eszközök és a poligráf. Magyar Rendészet, 2008/3.

hetősége a vita tárgya. Ennek megítélését illetően azonban megosztott a bírói gyakorlat is.

A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának véleménye

A 4/2007. számú BK vélemény²⁰ kizárja a poligráf alkalmazását a bírósági eljárás során, mivel a Be. a bizonyítási eszközök között sem a poligráfot, sem a szaktanácsadót nem szerepelteti, hiszen a Be. 76. §-ának (1) bekezdése szerint a bizonyítás eszközei a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat és a terhelt vallomása. A vélemény egyértelművé tette tehát, hogy a terhelt esetében a poligráf alkalmazására kizárólag a nyomozáskor kerülhet sor. E megállapítások mellett azonban azt is kifejtette, hogy a szaktanácsadó közreműködéséről készült jegyzőkönyvet a tárgyalás anyagává lehet tenni, és a poligráf alkalmazásában közreműködő szaktanácsadó „felvilágosítása” a tárgyaláson szükség esetén felolvasható (Be. 301. §).

Bíróági határozatok

A bíróság általi elrendelés kérdése

Kizáró állásfoglalások

Számos határozat²¹ állapítja meg, hogy a bírósági eljárásban nincs lehetőség poligráfos vizsgálat alkalmazására, az *kizárólag a nyomozás során* végezhető el. A határozatok indokolása szerint a poligráf alkalmazásának bírósági szakban történő kizártsága a Be. 182. § (1) és (2) bekezdésének rendelkezéseiből, valamint a 23/2003. (VI. 24.) BM–IM rendelet szabályaiból egyértelműen következik. A *Debreceni Ítéltábla*²² a Be. vonatkozó szakaszának a törvényben elfoglalt helyére is utal, nevezetesen, hogy a IX. fejezetben a nyomozás lefolytatásáról szóló III. címbe rögzítették. Emellett pedig több határozat is hivatkozik a 4/2007. BK véleményben foglaltakra. A *Kúria Pécsi Ítéltábla* perújítási indítványt elutasító végzését helybenhagyó határozatában helyesli az ítéltábla bírói gyakorlattal egyező álláspontját, amely szerint: „*A nyomozás során szaktanácsadót lehet igénybe venni, ha pedig a terhelt val-*

²⁰ Az 1978. évi IV. törvény és az 1998. évi XIX. törvény egyes rendelkezéseinek értelmezéséről (a Bszi. hatálybalépése után közzétett kollégiumi vélemények felülvizsgálata alapján).

²¹ Például: a Győri Ítéltábla Bf.98/2011/76. számú ítélete, Bf.106/2011/25. számú végzése; a Szegedi Ítéltábla Bf.II.310/2007/8., Bf.II.40/2010/19., Bf.II.446/2010/19., Bf.II.464/2010/10. számú ítéletei; a Fővárosi Ítéltábla 4.Bf.400/2011/13. számú ítélete; a Debreceni Ítéltábla Bf.I.658/2006/26., Bf.II.520/2011/7. számú ítéletei; Bf.III.467/2009/9. számú végzése.

²² A Debreceni Ítéltábla Bf.III.467/2009/9. számú végzése.

lomását poligráf alkalmazásával vizsgálják, szaktanácsadó igénybevétele kötelező. Ebből a szabályozásból következik, hogy a bírósági eljárásban poligráf nem alkalmazható.”²³ A hivatkozott határozatokban tehát nyomozati szakhoz kapcsolódó eszközként szerepel a poligráf.

Pragmatikus állásfoglalások

Emellett olyan határozatokat is találhatunk, amelyekben a poligráfos vizsgálat időszerűségének kérdése is felmerül. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság²⁴ nem találta szükségesnek a vádlott által indítványozott poligráfos vizsgálat elrendelését, miután ettől az eljárás akkori szakában bizonyító erejű eredmény nem volt várható. A Pécsi Ítéletábla pedig azt rögzíti ítéletében²⁵, hogy „poligráfos vizsgálat elvégzésére a másodfokú eljárásban nincs eljárásjogi lehetőség”, valamint arra is utal, hogy „az ilyen jellegű vizsgálat több mint másfél évvel a cselekmény elkövetése után, amikor az ügy részletei a tárgyalások során mindenki előtt ismertté váltak, nem alkalmazható”. Megkérdőjelezheti ugyanis a vizsgálat eredményességét, ha a poligráfos vizsgálat alanya túl sok olyan információ birtokában van, amelyeket az eljárási cselekmények során vagy akár a sajtón keresztül szerzett az ügyről.

A Fővárosi Ítéletábla egyik ügyében²⁶ a vádlott bizonyítási indítványként poligráfos vizsgálat elvégzését indítványozta, ám azt a bíróság elutasította megállapítva, hogy a poligráfos vizsgálat elvégzésének az eljárás azon szakaszában már nincs értelme, mert elsősorban a nyomozás kezdeti szakaszában alkalmazható sikerrel, amikor a gyanúba vonható személyek körét szűkítik, vagy bővítik. Az ítéletábla tehát azt rögzíti, hogy elsősorban a nyomozás kezdeti szakaszában alkalmazható sikerrel a poligráf, ám ahogyan a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság sem hivatkozott ítéletében arra, hogy kizárt a bírósági eljárásban a poligráf alkalmazása, úgy a Fővárosi Ítéletábla sem zárja ki ennek lehetőségét. A Fővárosi Ítéletábla ugyanezen tanácsa egy más ügyben hozott határozatában²⁷ a vizsgálat bírói szakban történő alkalmazásának eljárásjogi kizártságára történő utalás nélkül arra az álláspontra helyezkedik, hogy a „büntetőeljárás menetében viszont az igazmondás bizonyítására ez a vizsgálat nem alkalmas”. Emellett pedig kifejti, hogy: „Poligráfos

²³ A Kúria Bkf.II.410/2012/2. számú végzése, 4. o.; a Pécsi Ítéletábla Bpi.II.391/2011/2. számú végzése; lásd még BH, 2007/8.

²⁴ A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 3.Bf.542/2009/8. számú ítélete.

²⁵ A Pécsi Ítéletábla Bf.I.67/2009/21. számú ítélete.

²⁶ A Fővárosi Ítéletábla 2.Bf.101/2008/8. számú végzése.

²⁷ A Fővárosi Ítéletábla 2.Bf.98/2008/7. számú végzése.

vizsgálatra a büntetőeljárás kezdeti szakaszában általában annak tisztázása érdekében szokott sor kerülni, hogy a vizsgálat alá vont személynek az adott ügyről van-e tudomása, részt vett-e a cselekmény elkövetésében, ismeri-e a cselekmény helyszínét, vagy az abban résztvevő személyeket.”

A Pécsi Ítéltábla²⁸ a poligráf alkalmazásának céljaként a nyomozó hatóság munkájának segítségét, a nyomozás kezdeti szakaszában beszerzett információk megerősítését, a nyomozás irányának meghatározását, a lehetséges elkövetői kör szűkítését jelöli meg. Helyesli emellett az első fokon eljáró Pécsi Törvényszék²⁹ álláspontját, amely szerint önmagában a poligráfos vizsgálat eredménye nem elegendő a bűnösség megállapításához, az állandóan követett bírói gyakorlat ehhez további bizonyítékok meglétét tartja szükségesnek.

Támogató állásfoglalások

A poligráfos vizsgálat bíróság általi elrendelésére két ügyben került sor. A másodfokon eljáró Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság kifejezetten védői kérésre elrendelte a fellebbezéssel érintett vádlott poligráfos vizsgálatát, tehát a korábban ismertetett határozatokban foglaltakkal ellentétben – igaz, több évvel a Be. hatálybalépése előtt –, bírósági szakban, mégpedig *másodfokú eljárásban került sor a poligráf alkalmazására*. Az ügyben a poligráfos vizsgálat az elsőfokú bíróság által elfogadott bizonyítékokat erősítette meg teljes egészében.³⁰ Ugyancsak a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság *rendelte el* a vádlott és az ügy egyik fontos tanújának poligráfos vizsgálatát, de ebben az esetben első fokon eljárva és már a Be. hatálybalépése után.³¹ Az ügyben a vád szerint *D. M.* vádlott egy alkalommal pusztá kézzel és pálcával, egy másik alkalommal akácfa karóval bántalmazta *D. A.* nevű kislányát. A sértett az első bántalmazás következtében két héten belül gyógyuló sérüléseket szenvedett el, a második bántalmazás következtében keletkezett sérülése miatt közvetett életveszélyes állapotba került. A vád alapját a vádlott élettársa, *M. J.* terhelő tanúvallomása, valamint a gyermekkorú sértett rendőri jelentésbe foglalt nyilatkozata adta, amely szerint az anyukája bántalmazta. A kislány azonban a nyomozási bíró által történt meghallgatásakor már nem az anyukája, hanem annak élettársa általi bántalmazásról számolt be. A tárgyaláson a vádlott védekezésében arra hivatkozott, hogy a kislányt élettársa bántalmazta, ám ezt *M. J.* a tárgyaláson is tagadta, s továbbra is a vádlottat ter-

28 A Pécsi Ítéltábla Bf.I.204/2012/4. számú végzése.

29 A Pécsi Törvényszék 12.B.230/2011/41. számú ítélete.

30 A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 2.Bf.739/1996/12. számú végzése.

31 A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 1.B.792/2005. számú ügye.

helő tanúvallomást tett. A bíróság további tanúkat hallgatott ki, szakértőt hallgatott meg az ügyben, valamint okirati bizonyítékokat szerzett be, továbbá „elsősorban a vádlott és az élettárs kihallgatása során szerzett benyomásokra, továbbá a terheltek a tanúvallomásokkal kibontakozó személyiségjegyeire tekintettel” a vádlott és M. J. tanú szavahihetőségének poligráfus vizsgálattal történő ellenőrzését is elrendelte, eseti szakértőként kirendelve a Budapesti Rendőr-főkapitányság Személyügyi Főosztályának Egészségügyi Osztályát. A poligráfus vizsgálat elvégzésére végül nem került sor az ügyben, D. M. vádlott esetében egészségi ok miatt, M. J. esetében pedig azért nem, mert a beleegyező nyilatkozat felvétele során elismerte, hogy ő is bántalmazta a sértettet, majd a bíróság előtti folytatólagos kihallgatásakor elismerte a kislány bántalmazását. Ezt követően az M. J. ellen is elrendelt nyomozás befejezése után vádmódosításra került sor. A bíróság végül D. M. vádlottat a védekezésre képtelen személlyel szemben elkövetett súlyos testi sértés büntette miatt emelt vád alól jogerősen felmentette, és segítségnyújtás elmulasztásának büntetében mondta ki bűnösnek, M. J. vádlottat védekezésre képtelen személlyel szemben elkövetett testi sértés büntette és életveszélyt okozó testi sértés büntette miatt jogerősen elítélte. Ez utóbbi ügy példaként szolgált egyrészt arra, hogy a poligráfus vizsgálat alkalmazásának lehetősége beismerő vallomáshoz is vezethet, másrészt pedig a poligráf bírói szakban történő alkalmazása lehetőségének szükségességét támasztja alá, hiszen az eljárás során a kétségeket ébresztő vallomásokra tekintettel a tárgyalási szakban került sor a poligráf „igénybevételére”.

A vizsgálati eredmény felhasználhatóságának kérdése

Megengedő állásfoglalások

Több határozatban³² jut a bíróság arra az álláspontra, amelyre a *Pécsi Törvényszék* is, azaz hogy a poligráfus vizsgálat eredményére önmagában tényállást alapítani nem lehet, a vizsgálat eredménye csupán megerősíthet, megcáfolhat egyes bizonyítékokat. Más bírósági határozatok³³ is szintén erre az álláspontra helyezkednek, ám „az egyéb bizonyítékok mellett” jelölik meg a poligráfus vizsgálat erősítő vagy gyengítő hatását. A *Győri Ítéltábla*³⁴ a poligráfus vizs-

32 Például a Fővárosi Ítéltábla 4.Bf.266/2007/6. számú ítélete, a Debreceni Ítéltábla Bf.II.314/2010/29. számú ítélete.

33 Például a Fővárosi Ítéltábla 1.Fkf.293/2008/15. számú ítélete, a Pécsi Ítéltábla Bf.I.2/2012/4. számú ítélete.

34 A Győri Ítéltábla 2009. november 3. napján meghozott, a Veszprém Megyei Bíróság 5.B.996/2007/43. számú ítéletét felülbíróló ítélete.

gálat eredményét – a bizonyíték kifejezésnek a vizsgálat eredményére történő alkalmazása nélkül – más bizonyítékokat megerősítő, kisebb bizonyító erejű bizonyítéknak tekinti. A változó szóhasználat – „további”, „egyéb” és „egyes”, „bizonyítékok”, „kisebb bizonyító erő” – ellenére az állapítható meg, hogy a poligráfós vizsgálat eredményét bizonyítékként értékeli a bíróságok. A Fővárosi Ítéltábla³⁵ pedig arra a védői észrevétellel, miszerint a másodrendű vádlotton elvégzett poligráfós vizsgálat eredménye bizonyítékként nem vehető figyelembe, mert e vizsgálatnak nincs korrekt módszertana és hiányoznak azok a szempontok, amelyek az ilyen vizsgálatnak objektív voltát alátámasztanák, rögzíti, hogy a poligráfós vizsgálat eredményeként elkészített szaktanácsadói vélemény a büntetőeljárásban bizonyítási eszközként felhasználható, s így nem osztotta a védő azon álláspontját, miszerint a poligráfós vizsgálat eredményét a bizonyítékok köréből ki kell rekeszteni, hanem az első fokon eljáró megyei bíróság eljárásával értett egyet, amely során a bíróság a poligráfós vizsgálat eredményét bizonyítékként vette figyelembe. A Debreceni Ítéltábla szintén a bizonyítékok között helyezi el a poligráfós vizsgálatot, azaz annak eredményét, amikor végzésében azt a megállapítást teszi, hogy a poligráfós vizsgálatot „[...] más vele összhangban álló bizonyítékok láncolatában perrendszerűen értékelhető, sőt értékelni is kell [...]”³⁶ Ehhez képest a Fővárosi Ítéltábla egy másik tanácsa által meghozott ítéletének³⁷ indokolása szerint: „a poligráf önállóan értékelhető bizonyítékot nem jelent, de a nyomozás kezdetének irányt ad”, majd kifejti, hogy elsőrendű vádlott vallomása tekintetében arra feltétlenül utalhat, hogy szavahihetőségét kétségekkel kell kezelni, az általa szolgáltatott adatokat fokozottan kell más bizonyítékokkal összevetni és alátámasztani. Ezen indokolás értelme szerint a poligráfós vizsgálat eredménye nem önállóan értékelhető bizonyíték, hanem a nyomozás kezdetének ad irányt, a bírói szakban pedig a szavahihetőség kétségekkel történő kezelésének szükségességére „utalhat”, tehát teljes bizonyossággal nem cáfolja meg bizonyíték mivoltát.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság „A [...] vádlottra nézve terhelő bizonyítékok értékelése körében vizsgálta [...] poligráfós hazugságvizsgálat eredményének az ügy egyéb tényeivel összefüggésben megítélhető jelentőségét, mivel a Be. 78. §-ának (1) bekezdésében³⁸ foglaltakból következően a

³⁵ A Fővárosi Ítéltábla 2.Bf.162/2011/10. számú ítélete.

³⁶ A Debreceni Ítéltábla Bf.II.761/2011/5. számú végzése, 2. o.

³⁷ A Fővárosi Ítéltábla 1.Bf.324/2010/8. számú ítélete, 4. o.

³⁸ Be. 78. § (1) „A büntetőeljárásban szabadon felhasználható a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz, és szabadon alkalmazható minden bizonyítási eljárás.”

*szóban forgó szaktanácsadói vélemény a bizonyítás eszközeként felhasználható*³⁹.

A *Debreceni Ítéltábla* egy másik határozatában szintén utal a Be. 76. §-ának (1) bekezdésében írt taxatív felsorolásra, valamint arra, hogy abban a poligráf alkalmazása és a szaktanácsadó közreműködése nem szerepel, ennek alapján pedig arra a következtetésre jut, hogy a bíróság előtti eljárásban poligráf nem alkalmazható és szaktanácsadó sem vehető igénybe. Rögzíti továbbá, hogy: „*A nyomozásban történt szaktanácsadói közreműködésről készült jegyzőkönyvet azonban felolvasással a tárgyalás anyagává lehet tenni, s a poligráf alkalmazásában közreműködő szaktanácsadó felvilágosítása szükség esetén a tárgyaláson felolvasható.*”⁴⁰ Ez az ítélet is megerősíti azt az álláspontot, amely szerint bírósági eljárásban poligráf nem alkalmazható, másrészt amellel foglal állást, hogy a szaktanácsadói jegyzőkönyv felolvasással a tárgyalás anyagává tehető. A *Debreceni Ítéltábla* tanácsának állásfoglalása szerint a poligráfos szaktanácsadói vélemény okirati bizonyíték, hiszen indokolása szerint: „*Az elsőfokú bíróság ítéletének indokolása csupán annyival egészítendő ki, hogy a bizonyítékok körében megjelölendő a poligráf szaktanácsadói vélemény is, mint okirati bizonyíték.*”⁴¹

Elzárkózó állásfoglalások

A *Szegedi Ítéltábla* a poligráfos vizsgálatot nem tekinti bizonyítási eszköznek, megállapítja, hogy „*abból bizonyíték nem származhat, s ezért az eredményének a bírósági eljárásban való felhasználása [...] szabálysértés lenne*”⁴², tehát helyesen járt el a Kecskeméti Törvényszék, mint elsőfokú bíróság, amikor az elsőrendű vádlottnál elvégzett poligráfos vizsgálat eredményét nem értékelte bizonyítékként.

39 A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság I.B.1040/2001/90. számú ítélete, 46. o.

40 A Debreceni Ítéltábla Bf.I.506/2009/89. számú ítélete, 16. o.

41 A Debreceni Ítéltábla Bf.I.367/2010/4. számú végzése, 2. o.; Az eddig ismertett határozatok – valamint magam is azok vizsgálata során – a „poligráfos vizsgálat eredménye”, a „szaktanácsadói vélemény” fogalmakat alkalmazzák, ez utóbbi határozat pedig a jegyzőkönyv kifejezést használja, mint ahogyan egyébként a jogszabályok is, hiszen a Be. nem ismeri a szaktanácsadói véleményt, a 182. §-ának (5) bekezdése alapján a szaktanácsadó közreműködéséről jegyzőkönyvet készít, amelyet a nyomozás irataihoz kell csatolni, valamint a 23/2003. (VI. 24.) BM–IM együttes rendelet 132. §-a is a poligráfos vizsgálatról készítendő jegyzőkönyvre vonatkozóan tartalmaz előírásokat. Ez a fogalomhasználatot érintő zavar azonban – a jogszabályi rendelkezések esetleges módosításának megvalósulásig – azzal a megközelítéssel oldható fel, hogy a szaktanácsadó közreműködéséről készült jegyzőkönyv értelemszerűen tartalmazza a poligráfos vizsgálat eredményét. Lásd a Fővárosi Ítéltábla 2.Fkf.327/2010/6. számú ítélete.

42 A Szegedi Ítéltábla Bf.II.92/2012/29. számú ítélete, 6. o

A *Szolnoki Törvényszék* 7.B.1044/2011/35. számú ítéletében a bizonyítékok között szerepelteti a poligráfós vizsgálatról szóló szaktanácsadói véleményt, ám indokolásában nem hivatkozott rá. Az ítéletet felülbíróló *Debreceni Ítéltábla* nem értett egyet a szaktanácsadói vélemény bizonyítékként történő megjelölésével, ezért mellőzte a bizonyítékok felsorolásából. Az ítéltábla ítéletének indokolásában a Be. 76. §-ának (1) bekezdésére, valamint 116. §-ának (1) bekezdésére⁴³ hivatkozással kifejtette, hogy a hazugságvizsgálat eredménye nem szerepel a bizonyítási eszközök törvényi felsorolásában, a szaktanácsadói vélemény „[...] csupán a nyomozás során a nyomozóhatóság orientálását szolgálja és nem többet”, s mivel „[...] a Be. 116. §-ának (1) bekezdésében rögzített fogalomkörbe sem vonható a poligráf alkalmazásáról szóló szaktanácsadói vélemény, ezért okirati bizonyítékként sem értékelhető, hiszen nem valamilyen tény adat valóságának, esemény megtörténtének vagy nyilatkozat megtételének bizonyítására készült, hanem az érintett személy élet-tani funkciójának egy részét vizsgálva, azok változását regisztrálva a szaktanácsadó véleményt nyilvánít arról, hogy a válasz igaz vagy hamis, illetve mely válasznál legnagyobbra a feszültségcsúcs”⁴⁴.

A bírói gyakorlat dilemmája

Míthogy a Be. ilyen kizáró rendelkezést nem tartalmaz, az eljáró bíróságok azért tartják kizártnak a poligráfós vizsgálat elrendelését, mivel a Be. 182. §-ának (2) bekezdése szerint szaktanácsadó igénybevétele kötelező, ám ugyan-ezen szakasz (1) bekezdésének rendelkezése értelmében az ügyész és a nyomozó hatóság vehet igénybe szaktanácsadót, a bíróság azonban nem. Megjegyzendő, hogy a Be. arra vonatkozóan sem tartalmaz tiltó rendelkezést, hogy a bíróság szaktanácsadó közreműködését nem veheti igénybe.

A Be. hatálybalépése előtt a poligráfós vizsgálat szakértői kompetenciába tartozott, és az eredményét bizonyítási eszközként értékelték a Legfelsőbb Bíróság eseti döntése szerint.⁴⁵ Ez megváltozott az új törvénnyel. A Be. miniszteri indokolása szerint a poligráfós vizsgálat végzését csak „specialistának” szabad megengedni, az indokolás azonban arra nem ad magyarázatot,

⁴³ Be. 116. § (1) „Okirat az a bizonyítási eszköz, amely valamilyen tény, adat valóságának, esemény megtörténtének vagy nyilatkozat megtételének bizonyítására készült, és arra alkalmas.”

⁴⁴ A Debreceni Ítéltábla Bf.III.560/2012/5. számú ítélete, 5. o.

⁴⁵ BH, 1997/115. számú eseti döntés.

hogy miért szaktanácsadóként ad lehetőséget a „poligráfós specialista” alkalmazására.

A Be. poligráfra vonatkozó rendelkezései, illetve azok többségi, de nem kizárólagos értelmezése kizárja a vizsgálat bírói szakban történő igénybevétele, és arra kényszeríti az eljáró bíróságot, hogy szakértőként rendeljen ki a poligráfós vizsgálatra vonatkozóan különleges szakértelemmel felvértezett személyt úgy, hogy az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló 9/2006. (II. 27.) IM rendelet mellékleteiben felsorolt szakterületek között nem szerepel a poligráfós vizsgálat. Emellett megoldásként vetődhet fel a poligráfós szaktanácsadó alkalmazása a bírói szakban, erre lehetőséget nyújtó kifejezett törvényi rendelkezés azonban nem létezik.

A „specialista” szaktanácsadóként történő alkalmazásának a szaktanácsadó eljárásjogi helyzetét érintően van meghatározó jelentősége, különös tekintettel arra, hogy a közreműködésének eredményeként tett megállapításait nem lehet bizonyítási eszköznek tekinteni, így a Be. miniszteri indokolása szerint az a bíróság elé nem terjeszthető. A szaktanácsadó közreműködéséről a Be. 182. §-ának (5) bekezdése alapján, a 23/2003. (VI. 24.) BM–IM együttes rendelet 132. §-a szerint jegyzőkönyv készül, amelyet a nyomozás irataihoz kell csatolni. A Be. 76. §-ának (1) bekezdésében felsorolt bizonyítási eszközök között nem szerepel semmilyen konkrét utalás, megnevezés a poligráfós szaktanácsadói vizsgálat eredménye tekintetében. A jogalkotó tehát a poligráfós vizsgálat eredményét nem sorolja fel a bizonyítási eszközök között, továbbá a poligráfós vizsgálatot bizonyítási eljárásként sem szabályozza. A poligráfós vizsgálatról készült jegyzőkönyv azonban, csakúgy, mint a szaktanácsadó felvilágosítása a 4/2007. számú BK vélemény szerint a Be. 301. §-a alapján felolvasható, a bírósági tárgyalás anyagává tehető, mint ahogyan a Be. 301. §-ának (2) bekezdése szerint a nyomozó hatóság jelentése okiratként ismertethető.

A jogalkotó a poligráfós vizsgálat szaktanácsadói kompetenciába helyezésével és a poligráfra vonatkozó rendelkezések esetén alkalmazott kodifikációs megoldással kétségtelenül bizonytalanságot teremtett a szabályok alkalmazása terén. A poligráfós vizsgálat eredménye tekintetében ez odáig vezetett, hogy teljesen ellentétes álláspontokat találunk a bírósági határozatokban, hiszen találunk éppúgy példát arra, hogy a poligráfós vizsgálat eredményét bizonyítási eszközként értékeli a bíróság, mint ennek az ellenkezőjére. Arra is van példa, hogy okirati bizonyítékként szerepel a bírósági döntés indokolásában a poligráfós vizsgálat eredménye, de olyan eset is van, amikor azt fejti ki

a bíróság, hogy nem minősül okirati bizonyítéknak és nem tekinthető bizonyítékot tartalmazó egyéb iratnak sem a poligráfós vizsgálat eredménye.

Mindenesetre az tény, hogy ha a poligráf bírói szakban történő alkalmazásának kérdéséről eltekintünk is, a poligráfós vizsgálatról készült jegyzőkönyvnek, a poligráfós vizsgálat eredményének a bíróság elé terjesztése megtörténik a büntetőügyekben, és a nyomozás során keletkezett vizsgálati eredmény bíróság által történő felhasználhatóságának kérdése mindenképpen felmerül, így az egységes bírói gyakorlat hiányára, az egymásnak szögesen ellentmondó álláspontok tarthatatlanságára tekintettel *jogegységi eljárás* lefolytatása (látszik) *szükséges*(nek). Mindazonáltal a poligráf és a releváns jogszabályi rendelkezések alkalmazásával kapcsolatban felmerülő kérdésekre figyelemmel, véleményem szerint, elkerülhetetlen(nek tűnik) *a szabályozás* jogalkotó általi *felülvizsgálata* is. Különösen fontosnak tekinthető ez arra tekintettel, hogy jelenleg csak úgy kerülhet sor a bírói szakban poligráf alkalmazására, hogy azt kifejezett jogszabályi rendelkezés nem biztosítja, miközben nem is zárja ki ennek lehetőségét.

A dilemma feloldásának lehetősége

A poligráfós vizsgálat bíróság általi elrendelésének lehetőségét, illetve ennek korrekt szabályozását a következők miatt tartom szükségesnek.

A büntetőeljárásban a bírói ténymegállapítási tevékenység lényege a múltban történtek valóságnak megfelelő feltárása. Ennek érdekében bizonyítást folytat le a bíróság, amelynek során a Be. 75. §-ának (1) bekezdése szerint a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie. A bizonyítás során a bírónak vizsgálnia kell a vallomások hitelt érdemlőségét, a vallomást tevők szavahihetőségét. A vallomások, vallomást tevők ilyen szempontból történő ellenőrzése a szavahihetőség, hitelt érdemlőség, vagy ezek hiányának felismerése azonban nem mindig egyszerű feladat, annak ellenére, hogy *Erdei Árpád* szerint „*a bíró tapasztalatai, járatossága, hozzáértése segítségével természetesen többnyire meg tudja különböztetni a hamis vallomást az igaztól*”⁴⁶, hiszen természetesen nem lehet tévedhetetlen, csakúgy, mint a poligráfós vizsgálatot végző szakember sem. A poligráfós vizsgálat azonban tudományos alapon nyugvó eljárás, amelynek validitása nem éri el a száz százalékot, és természetesen nem tekinthető téved-

---

46 Erdei Árpád: i. m. 211. o.

hetetlen módszernek, ám kétségtelenül nagy múltra visszatekintő, 80 és 93 százalék közötti validitású műszeres vizsgálat, amely eszközt nyújt a bíróság számára az alapos, hiánytalan és a valóságnak megfelelő tényállás felderítésében. Ezért a poligráfós vizsgálat eredménye a bírót óhatatlanul is befolyásolhatja az általa elbírált ügy megítélését meghatározó meggyőződésének kialakulásában, hiszen rendelkezésére áll ennek a jegyzőkönyve. Ennek tükrében pedig meglehetősen álságos megoldásnak tűnik a bírót a meggyőződésének kialakulásában okvetlenül szerepet játszó bizonyítási eszközre való hivatkozás lehetőségének mellőzésére kényszeríteni pusztán a jogalkotó, illetve a hatályos szabályozás következtelensége miatt, miután a Be. 78. §-ának (3) bekezdése értelmében a bírói szubjektum nem ekvivalens, hanem domináns tényezője az ítéletének alapját adó megismerésnek.

Eppen ezért annak nyilvánvalóvá tétele is indokoltnak tűnik, hogy nem kérdőjelezhető meg a poligráfós vizsgálat elrendelésére vonatkozó bírói kompetencia létjogosultságának elismerése. Ezt erősíti meg *Katona Tibor* azon álláspontja, amely szerint „*nem szorítható a poligráfós bizonyítás a nyomozati szakra, azt a tárgyalási szakban is biztosítani kell, ellenkező esetben sérül a tisztességes eljáráshoz való jog*”⁴⁷.

S hogy ennek jelentősége a gyakorlatban mit jelent, erre az a már korábban hivatkozott szabolcsi ügy szolgálhat példaként, amelyben a poligráfós vizsgálat elrendelése nélkül aligha kerülhetett volna sor a valósághoz közelebbi tényállás megállapítására, miután az ehhez vezető szubjektív bírói meggyőződést semmivel nem lehetett volna alátámasztani. Ebben az esetben azonban ez a poligráfós vizsgálat elrendelésével – ennek elvégzése nélkül is – sikerült, miután az önként vállalt vizsgálat tényleges elvégzésétől megrettenő tanú beismerte az élettársa gyermekének bántalmazását, amire tekintettel vele szemben vádemelésre került sor, amelynek alapján a bíróság életveszélyt okozó testi sértés büntette miatt jogerősen elítélte. Ezért lehet tanulságos az ügyet ismertető *Fázi László* álláspontja, amelynek lényege szerint „*a bírónak kétség esetén minden bizonyítási lehetőséget meg kell ragadnia az ügydöntő jelentőségű vallomások hitelt érdemlőségének minél tárgyilagosabb ellenőrizhetősége érdekében, aminek eszköze kivételesen akár a poligráfós vizsgálat elvégzése is lehet*”⁴⁸.

47 Katona Tibor: Gondolatok a hazugságvizsgálatról az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében. In: Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.): Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2012

48 Fázi László: Egy gyermekbántalmazás tényállásának tisztázása poligráfós vizsgálat elrendelésének segítségével. *Bírák Lapja*, 2007/2.

IRODALOM

- Alföldi Ágnes Dóra:** A poligráf alkalmazásának anomáliái a büntetőeljárásban. *Glossa Iuridica*, 2012/1.
- Bakos Ferenc (szerk.):** Idegen szavak és kifejezések szótára. Akadémiai Kiadó, 1976
- Bócz Endre (szerk.):** Kriminisztika I–II. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004
- Bok, Sissella:** A hazugság. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983
- Budaházi Árpád:** A bizonyítási eszközök és a poligráf. *Magyar Rendészet*, 2008/3.
- Budaházi Árpád:** A poligráf vizsgáló. In: **Ádám Antal (szerk.):** PhD Tanulmányok 8. PTE ÁJK, Pécs, 2009, 53–63. o.
- Budaházi Árpád:** A vallomás őszinteségének műszeres ellenőrzése, különös tekintettel a poligráf vizsgálatra. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2012
- Erdei Árpád:** Hazugságvizsgálat és igazságszolgáltatás. *Magyar Jog*, 1998/3.
- Fázi László:** Egy gyermekbántalmazás tényállásának tisztázása poligráf vizsgálat elrendelésének segítségével. *Bírák Lapja*, 2007/2.
- Grass, Günter:** Ráklépésben. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003
- Joó Attila:** A poligráf vizsgálat eredményességének felhasználhatósága a büntetőeljárásban. Előterjesztés a Szegedi Ítéletábla Büntető Kollégiumának 2012. december hó 10. napi ülésére.
- Katona Tibor:** Gondolatok a hazugságvizsgálatról az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében. In: **Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.):** Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2012
- Krispán István:** Tájékoztató és sugalmazás – avagy mire jó a poligráf hazugságvizsgálat. *Belügyi Szemle*, 2005/1.
- Lamm Vanda – Peschka Vilmos (főszerk.):** Jogi lexikon. KJK-Kerszöv, Budapest, 2000
- Mérő László:** Az érzelmek logikája. Tercium Kiadó, Budapest, 2010
- Ranschburg Jenő:** Szülők könyve. A fogantatástól az iskolakezdésig. Saxum Kiadó Bt., Budapest, 2009

KOLLÁR BALÁZS

A felismerésre bemutatás elmélete és gyakorlata Amerikában

A felismerésre bemutatás olyan, a bíróság vagy az ügyész által elrendelt bizonyítási cselekmény, amelynek során a terhelt vagy a tanú az általa ismert személyt vagy tárgyat legalább három, a kérdéses személlyel vagy tárggyal fő ismertetőjegyeiben megegyező tulajdonságú személy (azonos nem, hasonló kor, testalkat, bőrszín, ápoltság, öltözet) vagy tárgy (csoportazonosság, illetve csoport hasonlatosság) közül választja ki. Ezt elősegítendő a tanút a felismerésre bemutatás előtt részletesen ki kell hallgatni, hogy a kérdéses személyt vagy tárgyat milyen körülmények között észlelte, illetve milyen kapcsolatban van vele, milyen ismertetőjeleit ismeri. A tanúvédelem szempontjából lényeges, hogy ezt a bizonyítási cselekményt úgy is végre lehessen hajtani, hogy a felismerésre bemutatott személy a tanút ne észlelhessen vagy ismerhesse fel.¹

Kevésbé tudományosan megfogalmazva: a folyamat során tehát a szemtanú ideális esetben egy egyirányú tükrön keresztül négy-öt egymáshoz hasonló külsejű ember – a bemutatottak – közül kiválasztja, „felismeri” azt a személyt, akit az általa megfigyelt büntetőjogilag releváns cselekmény elkövetése közben látott. Erről jegyzőkönyv készül, bekerül a tanú vallomásába, majd mindezt a tárgyaláson értékelik. Megjegyzendő azonban, hogy az idézett szövegrész a felismerés tág értelemben vett definíciója, mivel magában foglalja a tárgyakat is, sőt a szakirodalom még ennél is tágabban például helyszíneket, állatokat, esetleg növényeket, holttestet vagy emberi testrészeket is felismerés tárgyává tehet. Ezekkel azonban e dolgozat nem foglalkozik, csak „szűken” a személyekkel végzett, nem szembesítő (fedett) felismerésre bemutatás a tárgya. Ennek a büntetőjogi relevanciája súlyos, és a leírtakból érezhető a hibázás lehetősége. Ezt jól illusztrálja a következő megtörtént eset.

---

¹ Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: Büntető eljárásjogi alapkérdések. AndAm Kiadó, Pécs, 2011, 56. o.

A Jerry Miller-ügy²

1981-ben az akkor 22 éves *Jerry Miller* amerikai állampolgárt letartóztatták és vád alá helyezték rablás, emberrablás és nemi erőszak megalapozott gyanúja miatt. A felismerésre bemutatáskor két szemtanú is azonosította Millert, a tárgyaláson pedig maga a sértett is őt jelölte meg elkövetőként. A bíróság bűnösnek találta, és 24 évi(!) börtön után helyezték feltételelesen szabadlábra regisztrált erőszaktevőként. Ez az amerikai jogszabályok szerint azt jelentette, hogy köteles volt egy elektronikus nyomkövetőt viselni a nap huszonnégy órájában, és ha (a hatóság engedélyével) új helyre költözött, kénytelen volt a szomszédjaival közölni, hogy őt nemi erőszak vádjával elítélték. Később azonban az áldozat ruháján talált sperma DNS-vizsgálata bebizonyította Miller ártatlanságát. (1981-ben még nem állt rendelkezésre ez a technológia, csak négy évvel később fejlesztette ki *Alec J. Jeffreys*.) 2007. április 23-án Jerry Miller lett a kétszázadik elítélt, akit utólagos DNS-vizsgálat nyomán felmentett a bíróság.

Egy hibás azonosítás azon az egyszerű tényen alapszik, hogy az érzékeink pusztán egy részét rögzítik annak, ami a valóságban történik, és az agyunk egészíti ki a többit. Ez azt jelenti, hogy valahányszor visszaemlékezünk valamire, az agyunk hiányos információk alapján rekonstruálja az emléket. Ez pedig természeténél fogva magában hordozza a valóságtól való eltérés lehetőségét, vagyis a hibát, aminek előfordulási valószínűsége számtalan tényező, különösen az eltelt idő és az esemény megfigyelőre gyakorolt érzelmi hatása függvényében növekszik. Mindez természetesen a nyomozó hatóságok számára kontrollálhatatlan. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne léteznének módszerek, garanciák, amelyekkel a hibaszázalék minimálisra csökkenthető. Mivel a bírói gyakorlat nagymértékben támaszkodik a szemtanúk általi azonosításra, különösen DNS és ahhoz hasonló bizonyító erejű adatok hiánya esetén, ezért a mindenkor alkalmazott módszer kritikai vizsgálatának és folyamatos javításának jelentőségét nem lehet kellőképpen hangsúlyozni. E dolgozat célja, hogy leírja a felismerésre bemutatás Egyesült Államokban jelenleg alkalmazott gyakorlatát, kiemelve annak vélt vagy valós hibáit és a gyakorlat kritikusai által leggyakrabban felvetett megoldási lehetőségeit, elvétele reflektálva a magyar gyakorlatra.

---

² http://www.innocenceproject.org/Content/Jerry_Miller.php

Miért Amerika?

Valamennyi tudományágra, így a kriminalisztikára is igaz, hogy a gazdasági-
lag és technológiailag legfejlettebb állam, korunkban az Amerikai Egyesült
Államok, élen jár a kérdéses terület kutatásában, művelésében, míg a többi
állam jellemzően követi azt. Ez a felismerésre bemutatásra (az amerikai *line-
up* és az angol *identity parade*) is igaz. Jóllehet maga a folyamat a Scotland
Yard találmánya volt a XIX. század vége felé, és így gyakorlati alkalmazásá-
ra elsőként Angliában került sor, ám a módszer más országok általi átvétele
után elsőként az Egyesült Államok ért el előrelépéseket, azóta pedig maga az
angol módszer is jelentős változásokon esett át. A felismerésre bemutatás ha-
zai módszere alapvetően az amerikai megoldásokat követi.

A dolgozat elkészítése során alapanyagként felhasználtam az amerikai
Nemzeti Igazságügyi Intézet³ (*National Institute of Justice*) statisztikáit és áll-
ásfoglalásait, az egyes államok központi rendőri és ügyészi szervei által ké-
szített tanulmányokat, jelentéseket, valamint olyan szaktekintélynek számító
akadémikusok publikációit, mint *Gary L. Wells*⁴ vagy *Nancy Steblay*⁵. Az
adatgyűjtés során túlnyomórészt a *heinonline.org* jogi adatbázisát használt-
tam, amelyre a Pécsi Tudományegyetem előfizet, és amelyet a hallgatóinak
ingyen elérhetővé tesz.

A felismerésre bemutatás résztvevői és csoportosításuk

Valamennyi felismerésre bemutatás nélkülözhetetlen eleme a szemtanú – aki
lehet maga a sértett is –, a gyanúsított, a nyomozati szervek oldaláról pedig
egy adminisztrátor, aki vezeti a bemutatást, továbbá az indifferens szemé-
lyek. Mindezek mellett esetleges szereplőként jelen lehet – sőt kívánatos – a
gyanúsított, illetve a sértett/szemtanú védője, illetve jogi képviselője.

A felismerésre bemutatás történhet élő szereplőkkel, videofelvételek se-
gítségével, valamint fényképek útján. Az amerikai elmélet mindhárom eset-

---

³ www.nij.gov

⁴ Gary L. Wells nemzetközileg elismert amerikai pszichológus, az Iowai Állami Egyetem professzora.
Legfőbb kutatási területe a felismerésre bemutatás, és a szemtanúk által történő azonosítás pszicholó-
giai és jogi háttere.

⁵ Nancy Steblay az Augsburg College professzora, kutatási területe a pszichológia és a jog, különös
hangsúlyal a szemtanúk azonosításának pontosságára, a bírósági gyakorlatra, a bírók által elfogadott
és el nem fogadott bizonyítékokra.

ben – a prezentálás módja alapján – megkülönböztet továbbá szimultán (hagyományos) és szekvenciális felismerésre bemutatást. Előbbi a klasszikus sorfal, amikor valamennyi szereplő egymás mellett áll, egyszerre, illetve a videofelvételek vágva, a fényképek pedig sorba rendezve, egymás mellé kerülnek a bemutatáskor. Míg a második esetben (ez a hazai gyakorlatban rendkívül szokatlan) egyszerre csak egy személyt/videót/képet mutatnak meg a szemtanúnak, akinek pedig döntenie kell, mielőtt tovább haladnak a következőre. Különbséget tehetünk a sorfalak között aszerint, hogy a gyanúsított jelen van-e bennük, vagy sem. A továbbiakban azokat a sorfalakat, amelyekben az elkövető nem volt jelen, „üres” sorfalaknak fogom nevezni (*culprit-absent lineup*). Lényeges továbbá, hogy az adminisztrátor ismeri-e a gyanúsított személyét (az esetek többségében igen), vagy pedig „vakon” állítja össze a sorfalat (*blind lineup*), anélkül hogy tudná, a kollégái kit gyanúsítanak. Utóbbi esetben annak az esélye, hogy az adminisztrátor – akár tudatosan, akár véletlenül – befolyásolja a szemtanút, nulla.

A klasszikus felismerésre bemutatás

A XIX. század végi Angliában a Scotland Yard inspektoraí rájöttek, hogy ha a gyanúsítottat nyolc, egymáshoz – és a gyanúsítotthoz – hasonló külsejű, korú, terméty, de tudomásuk szerint ártatlan ember által alkotott sorfalba állítják, majd megkérlik a szemtanút, hogy válassza ki a sorfalból az elkövetőt, annak sokkal nagyobb a bizonyító ereje a bíró szemében, mint ha csak magát a gyanúsítottat viszik a szemtanú elé, és megkérdezik, hogy ő volt-e az, vagy sem. A módszer zsenialitása abban rejlik, hogy amikor az inspektorkok által gyanúsított személyt ténylegesen ártatlan, a legtöbb esetben a szemtanú egy indifferens személyt választ ki. Mivel ideális esetben a sorfal minden résztvevőjét egyenlő eséllyel választhatják ki, ezért az egyébként ártatlan – de az inspektorkok által ténylegesen gyanúsított – személyt csak kilenc esetből egyszer, vagyis az esetek tizenegy százalékában fogja kiválasztani a szemtanú, amikor pedig a gyanúsított egyúttal valóban az elkövető is, de a szemtanú statisztát választ, az inspektorkok tudni fogják, hogy a tanú tévedett és az emlékezete nem megbízható. Az új módszer nyilvánvaló előrelépés volt a korábbihoz képest, és a bírák is sokkal nyugodtabban küldték bitófára az embereket. A kérdés csupán annyi, hogy megelégszünk-e azzal hogy az ártatlan gyanúsítottak tizenegy százaléka kötélén végzi. A helyzet természetesen rosszabb ott, ahol engedik a kisebb létszámú sorfalat. Az Amerikai Egyesült Államok igazság-

ügyi minisztériumának egyik munkacsoportja által kiadott ajánlás legalább öt-fős sorfalat javasol élő szereplők esetén⁶. Ebben az esetben a tizenegy százalékos hűszra emelkedik. (A magyar Be. minimum három személyt ír elő.) Ez pedig még akkor is aggasztó, ha elfogadjuk azt a tényt, hogy az igazságszolgáltatás gépezetébe számtalan garanciát építettek, amelyek célja az ártatlan emberek elítélésének megakadályozása, különösen ha rájövünk, hogy maga a felismerésre bemutatás is egy ilyen garancia. A módszer állandó nehézsége tehát a sorfal mérete, amely elvben megnövelhető lenne, a gyakorlatban azonban ez nagy gondot okoz. (Próbáljuk csak meg összeszámolni nyolc olyan ismerősünket, akik nagymértékben hasonlítanak egymásra!) A mennyiség mellett hasonlóan lényeges a sorfal minősége is. Ennek mérésére az amerikai elmélet egzakt mértékegységet fejlesztett ki. Wells 1979-ben bevezette a funkcionális méret (*functional size*) fogalmát, ez azoknak a statisztáknak a számát jelenti a sorfalban, akik külső tulajdonságaik alapján a szemtanú számára valós alternatíváját jelentik a gyanúsítottnak. Ha tehát a szemtanú szerint az elkövető egy magas, fekete hajú férfi, és a sorfalban egyedül a gyanúsított magas és fekete hajú és férfi, akkor a sorfal funkcionális mérete 1,0, még akkor is, ha a gyanúsított mellett tíz indifferens személy áll. Ezt a számot meglehetősen egzakt módon, úgynevezett „próbaszemtanúk” (*mock witnesses*) alkalmazásával lehet megállapítani. Itt olyan személyekről van szó, akik nem látták a bűncselekményt, csak megadták nekik a gyanúsított leírását. Ők akár a rendőrség munkatársai is lehetnek. A funkcionális méret a próbaszemtanúk azon részét jelenti, akik sikeresen kiválasztották a gyanúsítottat. A képlet egyszerű: N/NS, ahol NS jelenti a próbaszemtanúk azon részét, akik kiválasztották a gyanúsítottat, N pedig a próbaszemtanúk teljes számát. Így tehát ha az összes próbaszemtanúnak sikerült kiválasztania a gyanúsítottat, akkor a sorfal funkcionális mérete 1,0; ha a felének sikerült, akkor 2,0; ha pedig húsz százalékos választotta ki, akkor 5,0 a funkcionális méret. Nyilvánvalóan minél jobban közelít a funkcionális méret a sorfal valódi méretéhez, egy esetleges sikeres azonosítás annál nagyobb meggyőző erőt képvisel a bíróság előtt.

Nem szabad elfelejteni, hogy bár a funkcionális méretnek közelítenie kell a sorfal valódi méretéhez, ám elérnie ideális esetben sosem szabad. Egymáshoz túlzottan hasonló szereplők válogatása ugyanis legalább olyan nagy eséllyel vezethet téves azonosításhoz, mintha egymástól durván különböző szereplőket mutatnánk be. Ilyenkor azt kockáztatjuk, hogy a szemtanú memóriáját túl

⁶ Department of Justice Technical Working Group for Eyewitness Evidence 1999, ch. V., 4. <https://www.ncjrs.gov/txtfiles1/nij/178240.txt>

⁷ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 122. § (1) bek.

nagy próba elé állítjuk. Azt is észre kell vennünk, hogy a sorfal összeállítása során, amikor a nyomozók statisztákat választanak, két egymással ellentétes irányba mutató célnak igyekeznek egyszerre megfelelni. Egyrészt meg kell felelniük az ártatlanság vélelmének, és el kell kerülniük, hogy az ártatlan gyanúsítottat felismerjenek, másrészt el kell kerülniük, hogy a valóban bűnös gyanúsítottak elrejtőzhessenek az egymáshoz hasonló arcok között. Még a legjóindulatúbb, legmagabiztosabb szemtanú is tévedhet. Az első – a matematika világából kölcsönzött kifejezéssel élve – inflexiós pont, vagyis az a pillanat, amikor egy szemtanú – akár csak tudatalatti szinten is – elbizonytalanodik, megkérdőjelezi, hogy valóban képes-e azonosítani az elkövetőt, a sorfal megpillantásakor jelentkezhet. Egy magabiztos szemtanú ugyanis arra számít, hogy amint meglátja a sorfalat, azonnal képes lesz rámutatni az elkövetőre. Majd aztán szembesül négy-öt, egymáshoz rendkívül hasonló emberrel, és egy pillanatra elbizonytalanodik. A második inflexiós pont akkor jelentkezhet, amikor az adminisztrátor felhívja a figyelmét arra, hogy az elkövetőt talán nincs is jelen a sorfalban. Ez utóbbi jelentősége – ha egyáltalán sor kerül rá – véleményem szerint kisebb, mert a szemtanúk jellemzően abból a feltételezésből indulnak ki, hogy a sorfalban jelen lesz az elkövető, és a rendőrség nem azért idézte be őket, hogy rabolja az ő és a saját maga idejét. Magának az instrukciónak az elhangzása különben rendkívül fontos, az, hogy inflexiós pontot idézhet elő, pusztán kellemetlen mellékhatás. Azért van rá szükség, hogy enyhítse a szemtanúra nehezedő nyomást. A szemtanúk ugyanis általában igyekeznek megfelelni a hatóság elvárásainak, nem akarják nehezíteni a munkájukat – és legfőképpen nem akarnak hülyének látszani. Ezért aztán gyakran előfordul, hogy az üres sorfalakból kiválasztják azt a statisztát, aki a legjobban hasonlít az elkövetőre, majd pedig annyira ragaszkodnak a döntésükhöz, hogy maguk is elhiszik, hogy valóban őt látták. Emlékezzünk csak Jerry Millerre, akit két szemtanú mellett maga a sértett is elkövetőként jelölt meg. Ezt a furcsa jelenséget azóta számtalan pszichológiai kísérlet is kimutatta. Az említett nyomás pedig nemcsak a szemtanúkra, hanem a nyomozati szervekre is nehezedik, különösen az olyan ügyek esetében, amelyeket nagy médiafigyelem övez. Nem szabad elfelejteni, hogy a rendőrség eredményorientált szervezet. Az ő feladatuk a közrend és az állampolgárok védelme, a bűnözők kézre kerítése. Ezt várjuk el tőlük, ezért kapják a fizetésüket. A feletteseik számára eredményeket kell felmutatniuk. Nagy nyilvánosságú ügyek esetében pedig a feljebbvalók irányából érkező nyomás kiegészül a közvélemény irányából érkezővel, és ilyenkor az előírások, protokollok könnyedén az eredményesség útjában álló „ajánlásokká” változhatnak az eljáró hatóságok szemében, amik-

kel szemben, úgy érezhetik, kötelességük „rugalmasságot” tanúsítani. De nem csak a nyomás alatt elkövetett hibákról van szó. Az amerikai igazságszolgáltatási rendszer élen jár a biológiai maradványok begyűjtésében és elemzésében. Ennek az az oka, hogy az erre vonatkozó módszereket, eljárásokat tudósok fejlesztették ki először, és csak később vette át és kezdte alkalmazni őket az igazságszolgáltatási rendszer. Ezért az erre vonatkozó eljárási szabályok és protokollok is tudományos igényűek, azok végrehajtását szigorúan veszik, és külön erre specializálódott szakemberek végzik⁸. A legtöbb bűncselekmény esetében azonban az elkövető nem hagy hátra biológiai maradványt. Egy cserbenhagyásos gázolás, egy bankrablás, egy távolról elkövetett emberölés és egy sor más bűncselekmény esetében nem maradnak hátra olyan maradványok, amelyekből DNS-hez lehetne jutni. (Nem véletlen, hogy az utólag felmentett elítéltek túlnyomó része nemi erőszak vádjával került börtönbe.) DNS-maradvány hiányában pedig jelentősen felértékelődik egy lehetséges szemtanú szerepe. Míg tehát a fizikai bizonyítékok esetében a rendszer nagymértékben támaszkodik a tudomány eredményeire, követi annak vívmányait, addig a szemtanúk általi azonosítás esetében hasonló trendek nem figyelhetők meg. Míg a fizikai bizonyítékok begyűjtését az arra specializálódott szakemberek végzik, addig a kihallgatásokat lebonyolító nyomozók, vagy a szemtanúk vallomásait felvevő rendőrtisztek képzésének nem része az emberi emlékezet működése és az azzal kapcsolatos tudományos eredmények. Itt azonban fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a szemtanúk vallomásának felvételéről, nem pedig a gyanúsított kihallgatásáról van szó. Az ugyanis, hogy valakit hazugságon kapjunk, vagy nyilvánvaló bűnösség esetén rávegyük a beismerő vallomásra, teljesen más képességeket igényel, mint segíteni valakinek emlékezni egy vélhetően traumatikus eseményre, és rögzíteni az emlékeit. Az előbbi természeténél fogva magában hordozza a befolyásolást, míg utóbbi esetben pont ezt kell elkerülni. (Természetesen tisztában vagyok vele, hogy bizonyos bűncselekmények szemtanúi alapvetően félnek tanúskodni, ilyenkor pedig a nyomozó érdekében áll őt befolyásolni, és megpróbálni rávenni a tanúvallomásra.) Azt is fontosnak tartom kiemelni, hogy az angolszász jogrendszerben esküdtszékek működnek, laikus emberekkel. A rendszernek pont az a lényege, hogy a szemben álló feleknek őket kell meggyőzniük. Így aztán ha valakik, ők biztosan nem tudják megállapítani egy tanúvallomás pontosságát, emiatt pedig hajlamosak túlzottan is támaszkodni rájuk. Ennek az oka, hogy az igaz-

---

⁸ Technical Working Group on Crime Scene Investigations guides.

<http://www.nij.gov/topics/law-enforcement/investigations/crime-scene/guides/twgs.htm>

ságszolgáltatás ebben a kérdésben nem követi a tudomány eredményeit, véleményem szerint az lehet, hogy a szemtanúk általi azonosítás már jóval az előtt az igazságszolgáltatási rendszer része volt, hogy arról bármilyen tudományos publikáció megjelent volna, miközben a fizikai bizonyítékok esetében ez fordítva történt. Egy másik, az szakirodalomban uralkodó nézet szerint a probléma része az is, hogy az igazságszolgáltatásban dolgozók teljesen indolensek az emberi emlékezettel kapcsolatban. Az alatt a benyomás alatt működnek, hogy a memóriánkban tárolt információk jórészt változatlanok, az egy-egy incidens után következő történések és különösen az eltelt idő nem befolyásolja őket, amikor pedig rosszul emlékezünk valamire, az pusztán az információk előhívásának a hibája miatt van. A valóságban viszont az emberi emlékezet, természeténél fogva rekonstruktív, ebből adódóan nagyon is befolyásolható, és a visszaemlékezés során számtalan módon léphetnek fel hibák. A legfőbb tanulságuk az ezt vizsgáló tanulmányoknak mindig az, hogy bizonyos feltételek mellett a hibás azonosítások sokkal nagyobb arányban fordulnak elő, ezek azonban elkerülhetők lennének kellően átgondolt és a tudomány eredményeire támaszkodó módszerek alkalmazásával. Lássuk tehát, hogy melyek azok a változók, amelyek hatással vannak egy felismerésre bemutatás kimenetelére!

A befolyásoló tényezők csoportosítása

Alapvetően megkülönböztetünk rendszeren belüli (*system variables*) és azon kívüli (*estimator variables*) változókat. Előbbiek azok, amelyek a nyomozó hatóságok irányítása alatt állnak vagy kellene állniuk (mint például a szemtanúnak adott instrukciók vagy a sorfal funkcionális mérete), míg utóbbiakra nincs és nem is lehet befolyásuk (mint például a fényviszonyok az elkövetéskor, vagy hogy az elkövető és a szemtanú azonos rasszhoz tartozik-e). A rendszeren belüli változók kontrollálása a téves azonosítások megelőzéséhez nyújthat segítséget, míg a rendszeren kívüli változók ismerete annak a felmérésében segíthet, hogy mekkora valószínűséggel számíthatunk hibás azonosításra. Ha például a bűncselekmény éjszaka, zuhógó esőben történt, valamint az elkövető és a szemtanú különböző etnikai csoporthoz tartozik, akkor egy sikeres azonosítás valószínűsége nyilvánvalóan csökken.

A rendszeren kívüli változók

Rendszeren kívüli változóknak nevezzük azokat a befolyásoló tényezőket, amelyek kívül esnek a nyomozó hatóságok ellenőrzésén. Ennek három általánosan elfogadott kategóriája a szemtanú, a bűncselekmény és a tanúvallomás karakterisztikája, valamint néhányan idesorolják még negyedikként a tanúvallomás értékelését végzők azon képességét, hogy mennyire tudják elhatárolni a pontos tanúvallomást a pontatlantól. A tanú jellemzői közül a legfontosabb az életkora. Az ezt vizsgáló kutatások⁹ kimutatták, hogy a kisgyermek és az idősek szignifikánsan rosszabbul teljesítenek a fiatal felnőtteknél üres sorfalak esetében, ha azonban a sorfal ténylegesen tartalmazza az elkövetőt, ők is közel azonos arányban képesek felismerni őt. A másik lényeges tényező, hogy a szemtanú és az elkövető azonos rasszhoz, illetve etnikai csoporthoz tartozik-e, vagy sem. Az erre vonatkozó kutatások és közel huszonöt év szakirodalma mára már minden kétséget kizáróan bebizonyította, hogy az ember sokkal nehezebben ismeri fel és különbözteti meg a más etnikumhoz, illetve rasszhoz tartozó arcot, mint a saját etnikumán, illetve rasszán belülieket¹⁰. (A Jerry Miller-ügyben például a sértett és a szemtanúk fehérek voltak, míg maga Jerry Miller – és vélhetően a valódi elkövető is – afroamerikai.) Ennek pedig a mai multikulturális világunkban, ahol gyakori a migráció, óriási jelentősége van.

A bűncselekmény karakterisztikái a legsokrétűbbek. Itt számtalan tényező befolyásolhatja a szemtanú memóriáját. Lényeges a megvilágítás erőssége az esemény közben, de erre vonatkozóan sajnos a mai napig nem készült átfogó tanulmány vagy kísérlet. Jó lenne tudni például, hogy a megvilágításnak melyik az a legalacsonyabb szintje, ahol az emberi arc még határozottan felismerhető. A megfigyelés időtartama úgyszintén releváns. Az ezt vizsgáló kutatások alapján általánosságban elmondható, hogy a későbbi azonosítás szempontjából nem annak jelentősége, hogy a szemtanú mennyi ideig látta vagy láthatta az elkövető arcát, hanem hogy mennyi ideig figyelte oda ténylegesen. Annak a felismerése, hogy épp egy folyamatban lévő bűncselekményt lát, alapvetően nem teszi az embert jobb szemtanúvá. *Steblay* 1992-ben végzett metaanalízise szerint egy fegyver jelenléte pedig egyértelműen elvonja a szemtanú figyelmét, és rontja a későbbi sikeres azonosítás esélyét (*weapon-focus effect*). Ezt olyan pszichológiai kísérletekkel is igazolták,

⁹ Joanna D. Pozzulo – Rod C. L. Lindsay: Identification Accuracy of Children vs. Adults: A meta-analysis. *Law and Human Behavior*, vol. 22, no. 5, 1998

¹⁰ Ezt nevezi az angol szakirodalom ORB-nek, vagyis *Own Race Biasnak*.

amikor is nyomon követték az alanyok szemmozgását, és lemérték, hogy az események alatt a szemtanú tekintete mennyi időt töltött a fegyveren, a környezeten és a fegyveres támadó arcán.

A rendszeren belüli változók

Rendszeren belüli változóknak nevezzük azokat a befolyásoló tényezőket, amelyek a nyomozó hatóságok irányítása alatt állnak vagy állhatnak. Ezek jellemzően a szemtanúnak adott instrukciók, a sorfal prezentálásának módja, funkcionális mérete, és a szemtanú viselkedésének befolyásolása. A szemtanúnak adott instrukciókkal lenne elméletben a legegyszerűbb dolga az adminisztrátornak. Alapvetően arra kell törekednie, hogy minél kevesebb kommunikáció történjen a bemutatás alatt, az instrukciói pedig rövidek, érthetők és pontosak legyenek. Meg kell győződnie, hogy egy esetleges azonosítás esetén – legyen az téves vagy helyes – a szemtanú mennyire biztos a választásában, de kerülnie kell a befolyásolást és az elbizonytalanítást. A kulcsmondat pedig, aminek mindenképpen el kell hangoznia, az az, hogy *az elkövető talán nincs is jelen a sorfalban*. Malpass és Devine voltak az elsők, akik egy 1981-ben végzett kísérletükkel¹¹ demonstrálták, hogy ennek a mondatnak az elhangzása vagy el nem hangzása jelentős hatással van a téves és pontos azonosítások egymáshoz viszonyított arányára. Steblay 1997-ben végzett metaanalízise pedig kimutatta, hogy a mondat elhangzása – az el nem hangzáshoz képest – 41,6 százalékkal csökkentette a téves azonosítások számát, miközben a pontos azonosítások száma mindössze 1,9 százalékkal csökkent azokban a sorfalakban, amelyekben az elkövető jelen volt. Ennek hatására tette be az igazságügyi minisztérium 1999-ben a már hivatkozott ajánlásába ezt az instrukciót. Jogász szemmel nézve pedig egy ilyen instrukció szükségessége, véleményem szerint, tökéletesen levezethető az ártatlanság vélelmének elvéből.

A szemtanú viselkedésének befolyásolása történhet szándékosan vagy véletlenül. A megoldás erre az úgynevezett „vak” adminisztrátorok alkalmazása. Itt olyan rendőrségi alkalmazottakról van szó, akik nem ismerik az adott ügyben a gyanúsított személyét. Magát a sorfalat természetesen a gyanúsított személyét ismerő nyomozók állítják össze, de a szerepük a továbbiakban átmenetileg felfüggesztődik, és a helyüket átveszi egy „vak” adminisztrátor,

---

¹¹ Roy S. Malpass – Patricia G. Devine: Eyewitness Identification: Lineup Instructions and the Absence of the Offender. *Journal of Applied Psychology*, vol. 66, no. 4, 1981

aki elvégzi a bemutatást, meggyőződik róla, hogy a szemtanú mennyire biztos a döntésében, dokumentálja az elhangzottakat, esetleg csatolja a megjegyzéseit, észrevételeit a jegyzőkönyvhöz, majd a szemtanú távozása után átadja mindezt az illetékes nyomozóknak. Fontos továbbá, hogy egy esetleges sikeres azonosítás után se adjunk a szemtanúnak semmilyen konfirmációt, hanem lehetőleg azonnal kísérjük ki az épületből. Természetesen tisztában vagyok vele, hogy egy rendőrállomás relatíve zárt, aránylag kis közösség, ahol nehéz elképzelni, hogy egy-egy ügyben ne legyen mindenki tisztában azzal, hogy hol tart a nyomozás, külsős adminisztrátorok bevonásával azonban ez a probléma is áthidalható. Az erre vonatkozó terepkísérletekben részt vevő nyomozók és rendőrök elmondása szerint az elmélet által javasolt újítások implementálása minimális költséggel járt, és sokkal kevesebb problémát okozott, mint ahogy azt előzőleg hitték. Szerencsére az utóbbi években az a tendencia figyelhető meg, hogy egyre több államban kezdik alkalmazni ezt a módszert, általánosítani azonban sajnos még mindig nem lehet. Itt azonban ki kell térni egy a vakmódszer természetéből eredő problémára is. A módszer bizonyítottan csökkenti a hibás találatok számát, statisztikailag – igaz, elhanyagolható mértékben, de – csökkenti a helyes találatok számát is. Ezt pedig fontos, hogy a helyén kezeljük, és ne értelmezzük félre, mert különben úgy tűnhet, hogy a módszer alkalmazásával néhány bűnözőt futni hagyunk. Ez központi helyet foglal el a változást ellenzők érvelésében és valahányszor a vakmódszer szóba kerül, nem győzik hangsúlyozni, hogy az csökkenti a találati arányt azokban a sorfalakban, amelyekben az elkövető jelen van, ezért rosszabb, mint a hagyományos módszer, emiatt pedig ostobaság lenne változtatni. De vegyük észre az érvelésükben ügyesen rejtőzködő hibát. A *vakmódszer csökkenti a találatok számát*. De mihez képest? A *hagyományos módszerhez képest!* Na de a hagyományos módszer szuggesztív természetű. Nem tartalmaz kielégítő garanciákat, amelyek kiiktatják a rendszerből a sugalmazást, a befolyásolást, a manipulációt. (Pont ezt hivatott korrigálni a reformerek által javasolt módszer.) Na mármost hogyan lehet találatnak tekinteni az olyan felismerést, amely befolyásolás alatt született? A válasz az, hogy nem lehet. Különbséget kell tenni legitim és illegitim találat között. A jogrendszer pedig azt várja el és írja elő, hogy a szemtanúkat ne befolyásolják, ezt tekintti „legitim” felismerésnek. Persze egy szuggesztív természetű rendszerben is születnek legitim találatok, amikor a szemtanút minimális ráhatás éri, ő kiválasztja a gyanúsítottat, akiről pedig bebizonyosodik, hogy valóban ő volt az elkövető. De szép számmal születnek illegitim találatok is (gondoljunk csak Jerry Millerre és a több mint háromszáz sorstársára). A status quo fenntartása

mellett érvelők pedig – ha egyáltalán látják a különbséget – hajlamosak össze-mosni a kettőt, és úgy kezelni a befolyásolás alatt született felismeréseket, mintha azok legitim felismerések lennének. Bizonyos mértékű csökkenés az elkövetők felismerésének számában azonban nem kell hogy meglepetésként érjen. A reformerek által javasolt módszer ugyanis kiiktatja azokat a befolyásoló tényezőket, amelyek máskülönben az elkövetők felismerésének elősegítésére hivatottak. Ilyen értelemben tehát az új módszerek által nyújtott előnyökért valóban „árat” fizetünk: az elkövetők egy részét, ha jelen van a sorfalban, nem ismerik fel. Ha azonban azt mondjuk, hogy az elfogulatlan módszer eltünteti az elkövetők felismerésének x százalékát, azzal egyúttal azt is mondjuk, hogy az az x százalék az elfogult módszer terméke. Ergo arra a kérdésre, hogy „hány találat vesz el az új módszer alkalmazása során a hagyományos módszerhez képest?”, véleményem szerint csak az lehet a válasz, hogy egy *legitim* találat sem. Ebből adódóan pedig az „ár” megjelölés sem szerencsés, mert az sugallja, azt feltételezi, hogy az elfogadott standard szugesztív természetű. A „vak” adminisztrátorok alkalmazása elfogadott gyakorlattá vált Denverben, Dallasban, Bostonban és még néhány nagyobb városban, Ohio, Észak-Karolina, valamint Connecticut államokban pedig elérte a jogalkotás szintjét.

Könnyen előfordulhat, hogy az egyik legnagyobb befolyásoló erővel bíró tényező, nevezetesen az üres és a hagyományos sorfalak egymáshoz viszonyított bázisrátája, egészen a kilencvenes évek első feléig rejtve volt az elméleti szakemberek szeme elől. A probléma kiindulópontja, hogy a legtöbb téves azonosítás az üres sorfalaknál fordul elő. (Ez érthető, hiszen egy olyan sorfal esetében, amely nem tartalmazza az elkövetőt, csak egyetlen helyes válasz létezik: a „nincs jelen”, minden más téves azonosítást jelent.) A kapcsolat az üres és hagyományos sorfalak bázisrátája, valamint a téves azonosítások száma között már régóta ismert. Ezt Wells, Steblay és *Turtle* a nyolcvanas években már matematikailag is modellezte. Az azonban, hogy ezt esetleg rendszeren belüli változóként is lehet értékelni, csak 1993-ban merült fel. A probléma ott folytatódik, hogy nincs jogszabály arra vonatkozóan, hogy a rendőrség mikor köteles egy gyanúsítottal felismerése bemutatást végezni. Ez tehát teljes mértékben az ő mérlegelésükre van bízva. Nézzünk erre egy példát! Tételizzük fel, hogy *A* rendőrkapitányság lazán kezeli a lehetséges gyanúsítottakkal szembeni kritériumokat, míg *B* rendőrkapitányság nyomozói szigorúan veszik azokat, és csak akkor tesznek be valakit a sorfalba, ha nyomós indokuk van rá. Megfelelően hosszú idő után a két rendőrkapitányság eltérő bázisrátákat produkál az üres és hagyományos sorfalak tekinteté-

ben. Tegyük fel hogy ezer sorfal után A rendőrkapitányság ötszáz üres és ötszáz olyan sorfalat állított fel, amelyben az elkövető is benne volt, míg B rendőrkapitányság esetében ugyan ez az arány $100 : 900$. Ebben az esetben – azonos számú szemtanúkat feltételezve –, Bayes tételéből¹² levezethetően, A rendőrkapitányság kilencszer nagyobb valószínűséggel produkál téves azonosításokat B rendőrkapitányságnál. Ez óriási befolyásoló erejű változó, amelyet a bázisra meghatározásával kontrollálhat a rendszer. Például felállíthat pontos – de legalábbis a gyakorlathoz képest szigorúbb – kritériumokat a tekintetben, hogy milyen feltételek mellett lehet valakivel felismerésre bemutatást végezni.

A szekvenciális módszer

Ahogy azt láhattuk, a klasszikus felismerésre bemutatáskor az adminisztrátor sorfalat állít, amelybe azután vagy beleteszi a gyanúsítottat, vagy nem. Akárhogy is, a gyanúsított és a statiszták bemutatása egyszerre, szimultán történik. A szemtanúnak lehetősége nyílik tehát valamennyiüket egyszerre megvizsgálni, egymáshoz hasonlítani, majd pedig választani egyet vagy visszautasítani az egész sorfalat. Pszichológusok kimutatták, hogy ennek során a szemtanúk úgynevezett relatív döntési mechanizmust (*relative judgement*) alkalmaznak. Ez azt jelenti, hogy a sorfal tagjait egymáshoz kezdik hasonlítani, majd pedig azt vizsgálják, hogy a lehetőségek közül melyik hasonlít jobban az elkövetőről a fejükben alkotott képhez, tehát úgy is mondhatnánk, hogy az egyenlet háromeleművé válik. Ez pedig azt az egyébként rendkívül valós veszélyt rejt magában, hogy üres sorfalak esetén a szemtanú azt az indifferens személyt fogja kiválasztani, aki a leginkább hasonlít az elkövetőre. Ezen próbál segíteni a *Roderick Lindsay és Gary Wells* által 1985-ben javasolt szekvenciális prezentálási módszer¹³.

A szekvenciális felismerésre bemutatás során egyszerre csak egy résztvevőt mutatnak a szemtanúnak, aki nem tudja, hogy hány szereplő következik még, és minden alkalommal döntenie kell, mielőtt a következő szereplőre sor kerül. Ilyenkor nincs lehetőség a szereplők egymáshoz hasonlítására, ezért

¹² A Bayes-tétel a valószínűség-számításban egy feltételes valószínűség és a fordítottja között állít fel kapcsolatot. A tétel Thomas Bayes brit matematikustól származik; nagy jelentősége van a valószínűség-számítás interpretációiban. <http://hu.wikipedia.org/wiki/Bayes-tétel>

¹³ Rod C. Lindsay – Gary L. Wells: Improving Eyewitness identifications from lineups: Simultaneous versus sequential lineup presentation. *Journal of Applied Psychology*, vol. 70, no. 3, 1985, p. 556.

az elmélet szerint a szemtanúk a szimultán módszerhez képest úgynevezett abszolút döntési mechanizmust alkalmaznak (*absolute judgement*), és az egyenlet kételeművé válik: csak a fejükben lévő kép és az előttük álló személy alkotja. Ebből az is következik, hogy a két prezentálási módszer egymás után is alkalmazható, de kizárólag úgy, hogy a szekvenciális módszert alkalmazzák először. Az is lehetséges, hogy az adminisztrátor újabb „kört” engedélyezzen a szemtanúnak, ha ő kifejezetten kéri, ilyenkor azonban már a második megtekintés de facto szimultán prezentálásnak tekinthető, még akkor is, ha ismételtlen egyszerre csak egy szereplőt mutatnak be. A szekvenciális módszerrel készült kísérletek alapján általánosságban elmondható, hogy lényegesen kevesebb fals pozitív eredményt produkált üres sorfalak esetében (a szemtanúk jellemzően visszautasították az egész sorfalat), miközben nagyjából ugyanolyan arányban azonosították az elkövetőt, amikor az jelen volt a sorfalban. A kulcsszó itt a „nagyjából”, a szekvenciális módszer ugyanis valóban valamivel kevesebb pozitív azonosítást produkált, amikor az elkövető ténylegesen jelen volt a bemutatottak között. Ez pedig felvet egy kissé filozofikus, vagy ha úgy tetszik, jogpolitikai jellegű kérdést: melyik a fontosabb, elkerülni, hogy néhány bűnözőt futni hagyjunk, vagy elkerülni, hogy ártatlan emberek kerüljenek börtönbe? Számomra ez nem is lehet kérdés, a jelenlegi statisztikák olyan rosszak, hogy néhány bűnöző futni hagyása olcsó árnak tűnik a börtönbe került ártatlan emberek számának csökkentése érdekében. (Még akkor is, ha azt nem lehet kizárólag a szimultán módszer számlájára írni, sokkal több köze van a befolyásoló tényezőkhöz, a védő jelenlétének hiányához, és általában az igazságszolgáltatásban részt vevők ignoranciájához.)

A módszert a kanadai Manitoba tartományban kötelezővé tették, igaz, csak fotografikus felismerésre bemutatások esetében, és az Egyesült Államokban is egyre elterjedtebb: New Jersey, Észak-Karolina és Minnesota államokban alkalmazzák.

Az ideális felismerésre bemutatás

Ahogy azt a tanulmány elején is említettem, ennek az eljárási mozzanatnak súlyos büntetőjogi relevanciája van. Éppen ezért a mindenkor alkalmazott módszert folyamatos kritikai vizsgálat tárgyává kell tenni. Mindazonáltal ideális felismerésre bemutatás valószínűleg nem létezik. A laboratóriumi kísérletek óhatatlan velejárója, hogy nélkülözik a valóság próbáit, míg a terepkísérletek örök problémája a gyanúsított bűnösségének bizonytalansága. Arra van

szükség, hogy a két terület szakemberei összeüljenek, tapasztalatokat cseréljenek, és használják egymás erőforrásait. Ugyanakkor meggyőződésem, hogy már most hatalmas előrelépést jelentene, ha (akár csak egy-két éves próbaidőre is) bevezetnék a gyakorlatba a következőket:

- A sorfalak tesztelése próbaszemanúkon.
- „Vak” adminisztrátorok alkalmazása.
- A gyanúsított védője jelenlétének kötelezővé tétele.
- Kritériumok felállítása arra vonatkozóan, hogy a gyanúsítottat mikor lehet sorfalba állítani.
- A szemtanú figyelmeztetése, hogy az adminisztrátor nem ismeri a gyanúsított személyét, és az talán nincs is jelen a sorfalban.
- A szimultán és szekvenciális módszer legalább fele-fele arányú alkalmazása.
- Videofelvétel készítése a felismerésre bemutatásról és az elhangzottak pontos dokumentálása a tárgyaláson való értékelés és későbbi statisztikai vizsgálat céljából.

Ultima ratio – Az oktatás

A legfontosabb célközönség a bírók és a jövő bírói. Ha ők elkezdnek jobb bizonyítékokat követelni, akkor az ügyészség és a rendőrség is kénytelen lesz beállni a sorba. Az elmélet szakembereinek minden alkalmat meg kell ragadniuk, hogy felhívják a figyelmüket az előbbi problémákra és azok megoldásaira. A legkifizetődőbb azonban az oktatás. Az egyetemek padjaiban már most is ott ülnek a jövő ügyészei és bírói. Azok számára, akik közülük ezt a pályát kívánják választani, elérhetővé vagy akár kötelezővé kell tenni olyan kurzusokat és szemináriumokat, amelyek ezeket a kérdéseket boncolgatják. Meg kell tanítani őket a helyes kérdések feltételére és arra, hogy ésszerű szkepticizmussal fogadják a szemtanúk elmondásait és a rendőrség által eléjük tárt bizonyítékokat.

IRODALOM

Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: Büntető eljárásjogi alapkérdések. AndAnn Kiadó, Pécs, 2011

Jaishankar, Karuppannan (ed.): International Perspectives on Crime and Justice. Cambridge Scholars Publ., 2009

Klobuchar, Amy – Steblay, Nancy K. Mehrkens – Caligiuri, Hilary Lindell: Improving Eyewitness Identifications: Hennepin County's Blind-Sequential Lineup Pilot Project. *Cardozo Public Law, Policy & Ethics Journal*, vol. 4, 2005

- Lindsay, Rod C. – Wells, Gary L.:** Improving Eyewitness identifications from lineups: Simultaneous versus sequential lineup presentation. *Journal of Applied Psychology*, vol. 70, no. 3, 1985
- Malpass, Roy S. – Devine, Patricia G.:** Eyewitness Identification: Lineup Instructions and the Absence of the Offender. *Journal of Applied Psychology*, vol. 66, no. 4, 1981
- Mecklenburg, Sheri H.:** Report to the Legislature of the State of Illinois. The Illinois Pilot Program on Sequential Double-Blind Identification Procedures. 2006
- Pozzulo, Joanna D. – Lindsay, Rod C. L.:** Identification Accuracy of Children vs. Adults: A meta-analysis. *Law and Human Behavior*, vol. 22, no. 5, 1998
- Schuster, Beth: Police Lineups:** Making Eyewitness Identification More Reliable. *NIJ Journal*, no. 258, 2007
- Wells, Gary L.:** The psychology of lineup identifications. *Journal of Applied Social Psychology*, vol. 14, iss. 2, 1984
- Wells, Gary L. – Bradfield, Amy L.:** „Good, you identified the suspect”: Feedback to eyewitnesses distorts their reports of the witnessing experience. *Journal of Applied Psychology*, vol. 83, no. 3, 1998

URI LÁSZLÓ

Béketeremtő magyar rendőrök

A második világháború után a „már nem szövetségesek, még nem ellenfelek” állapota véget ért. Az egyik oldalon a „sokat nyerő győztes”, az Egyesült Államok „feltartóztatás elve”, a másik oldalon a „sokat vesztes és nyerő győztes”, a Szovjetunió „két tábor” teóriájának meghirdetésére került sor.² Kezdetét vette a *pax Americana* és *pax Sovietica* párviadala, struktúrája bipoláris, kerete a „forró béke”, a „nem világháború” állapota, a hidegháború volt, amely az 1980-as évek végéig nukleáris rivalizálásra, katonai konfrontációra épült.³ 1949 októberében megalakult a Kínai Népköztársaság, amelyről a korai Mao Ce-tung ekképp vélekedett: „*Kínát sohasem fogják leigázni. Elkerülhetetlen, hogy a forradalom ne legyen véres, módszere kizárólag a fegyveres harc. [...] A kommunizmus a legtökéletesebb, a legforradalmibb rendszer. [...] Az egész világ egy gerilla térség. Szövetséget kell kötni a Szovjetunióval. [...] Sztálin elvtárs a világ, a kínai nép barátja.*”⁴ A győzelem szövetséget jelentett Sztálinnak, ezt barátsági szerződésben rögzítették, és ettől kezdve használták a szocialista világrendszer fogalmát. A modern kor leghosszabb és legvéresebb polgárháborújából Mao az úgynevezett hosszú meneteléssel úgy érkezett Moszkvába, hogy tisztelője igen, de el- és lekötöleztette nem volt Sztálinnak. A szovjet atompotenciál, a szovjet–kínai „tengely” olyan erőt hozott, ami kísértést jelentett a Koreai-félszigeten lévő demarkációs vonal kigigítására. A háború 1950 és 1953 között zajlott, közel ötvennégyezer amerikai, egymillió kínai és két és fél millió koreai vesztette életét. Koreában rájöttek: az Egyesült Államoknak és a Szovjetunióknak a konfliktust meg kell tartania regionális és a hagyományos fegyverek szintjén. Az „SZKP elvetette a korábbi tételt: *a háború elkerülhetetlen. Helyébe a békés egymás mellett élés, vagy a történelem legpusztítóbb háborúja*”⁵ került. Az utóbbinál: „*Aki elsőnek beveti, az másodikként hal meg.*”⁶

1 Fischer Ferenc: A kétpólusú világ. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005, 91., 15., 99. o.

2 Uo. 36, 91. o.

3 Uo. 14., 133., 13. o.

4 Mao Ce-tung: A kínai forradalom diadalmas útja. Szikra, Budapest, 1950, 15., 17–18., 35., 56–57., 85., 226., 255. o.

5 Fischer Ferenc: i. m. 120–122., 126. o.

6 Uo. 227. o.

1953-ban, Sztálin halálakor, a kínaiak azt sugallták, hogy „*a világ kommunistáinak új vezére Mao Ce-tung*”⁷. „*Kína mindig is globális pozícióra törekedett.*”⁸ A szovjetek úgy vélték, az ideológia az övék, a kínaiak pedig hogy ők építik fel hamarabb a kommunizmust, megalázva a szovjeteket. 1957-ben Nyikita Hruscsov ígéretet tett Maónak egy atombomba-prototípus átadására, majd később ezt megtagadta. Döntését Mao kijelentése indokolta: „*Nem kell félnünk az atombombától. Mi fogunk győzni, ha az imperialisták háborút szabadítanak ránk. Nem számít, ha 300 millió embert is veszíthetünk. És akkor? A háború, az háború.*”⁹ 1963 júniusában a kínaiak a világforradalom elárulásával vádolták a szovjeteket. Úgy vélték, bármi áron fel kell szabadulni a gyámkodás alól. Ez a maoizmus útjára lökte Kínát. Ennek első kísérlete az úgynevezett nagy ugrás volt, az élelmiszer-ellátás összeomlott, emiatt 16 millióan, de akár 27 millióan is életüket veszíthették. Kína 1964-ben robbantotta fel az első atombombáját. A szovjet-kínai vita annyira elmérgesedett, hogy Moszkva egy megelőző katonai csapás tervét fontolgatta kínai nukleáris létesítmények ellen. Mindeközben Kína másfél millió négyzetkilométer területet követelt vissza, megkezdődtek a határincidensek. A két „vörös óriás” az atomháború küszöbére érkezett.¹⁰ A Henry Kissinger-féle úgynevezett pingpong-politika következtében „*a világ katonailag bipoláris, politikailag, a Kínai Népköztársaság beletartozott a világ három vezető hatalmába*”¹¹, és „*a szatellit országoknak, mindig egyeztetniük kellett a világ vezető hatalmaival*”¹².

A gerilla-hadviselés

„*A gerilla hadviselés az indirekt hadviselés irreguláris formája*”¹³, elmélete kétszáz éves múltra tekint vissza.¹⁴ Hahlweg szerint a teóriákat egyebek kö-

---

7 Uo. 132. o.

8 Személyes beszélgetés Jelen János nyugalmazott nagykövettel, rektorral, Délkelet-Ázsia-szakértővel. 2013. március 8.

9 Fischer Ferenc: i. m. 187–188. o.

10 Uo. 237–238., 188–189. o.

11 Uo. 269–270. o.

12 Személyes beszélgetés Jelen Jánossal.

13 Kovács Jenő: Magyarország katonai stratégiája. In: Forgács Balázs: Napjaink hadikultúrája. PhD-értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem., Budapest, 2009, 91. o.

14 Uo. 116. o.

zött meghatározhatja: „a marxizmus–leninizmus; a maoizmus; és a gerilla”¹⁵. Alapja a népi támogatás, a mozgalmat irányító vezető, Kovács Jenő ehhez még hozzáteszi a külső (nagyhatalmi) támogatást, illetve a bázisok kiépítését. Vlagyimir Iljics Lenin, Karl Marx és Friedrich Engels elméletei szerint: „Ha elkezdjük, végig is kell vinni.”¹⁶ továbbá: „nem csupán harc, hanem a vezetőik elleni terror is”¹⁷. Marx, Engels és Lenin a hatalom fegyveres megszerzésének egyik eszközeként „a harc elkerülhetetlen formáját”¹⁸ a partizánháborúban látta, ami hatással volt a XX. század baloldali fegyveres mozgalmaira.¹⁹ Felvetődött a kérdés: a gerillaerők képesek-e kivívni a győzelmet a reguláris csapatokkal szemben. „Mao lépésről lépésre reguláris hadsereggé alakította át a gerillacsapatokat, miközben egyesítette a két hadviselési formát. Ez vitte sikerre a függetlenségi mozgalmakat a gyarmatosítók ellen.”²⁰ A gerillaháborúk egyik legnagyobb hatású katonai és politikai teoretikusa Mao Ce-tung volt. A második világháború után az irreguláris hadviselés virágkorát figyelhetjük meg.²¹

Francia-Indokína

A harmadik világban a második világháború után nem alakultak ki világos érdekszférák, lehetőséget adva az egyes országok térfélmódosítására. Az 1960-as évek elejétől a volt gyarmatokon megnövekedett a helyi, „helyettesítő háborúk” száma, 1945 és 1985 között 160 háborúból 151 a fejlődő országokban zajlott.²² A győzelem Kínában megerősítette az amerikai döntéshozókat: „Minden kommunista terjeszkedésnek gátat kell vetni.”²³ „Indokína kulcsfontosságú, közvetlen veszély fenyegeti.”²⁴ Ez volt az úgynevezett dominóelv el-

15 Werner Hahlweg: Theoretische Grundlagen der modernen Guerilla und des Terrorismus. In: Rolf Tophoven (Hrsg.): Guerilla und Terrorismus heute. Wher und Wissen Verlagsgesellschaft mbh. Koblenz/Bonn, 1976, S. 23. Idézi Forgács Balázs: i. m. 91–116. o.

16 Forgács Balázs: i. m. 91–92., 100. o.

17 Vlagyimir Iljics Lenin: A moszkvai felkelés tanulságai. Lenin összes művei, 13. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1981, 357. o. Idézi Forgács Balázs: i. m. 101. o.

18 Carl Schmitt: A partizán elmélete. Osiris–Pallas Stúdió–Attraktor, Budapest, 2002, 134. o. Idézi Forgács Balázs: i. m. 101. o.

19 Alekszej Ivanovics Babin: Engels katona-elméleti nézeteinek kialakulása és fejlődése. Zrinyi Katonai Könyvkiadó, Budapest, 1980, 304–314. o. Idézi Forgács Balázs: i. m. 101. o.

20 Forgács Balázs: i. m. 105–106. o.

21 Uo. 106., 109. o.

22 Fischer Ferenc: i. m. 234. o.

23 Henry Kissinger: Diplomácia. Panem–Grafo, Budapest, 1997, 620., 618. o.

24 National Security Council, 64. sz. dokumentum. In: Henry Kissinger: Uo. 619. o.

ső megnyilvánulási formája. A franciáknak Vietnam egészét át kellett adniuk a kommunistáknak.²⁵ „Amerika Vietnamban húzta meg a vonalat a kommunista terjeszkedés előtt.”²⁶ A New Frontier²⁷ számára „Indokína a döntő csatát jelentette, meg lehet-e állítani a gerillákat, meg lehet-e nyerni a hidegháborút”. Hruscsov „szent”-nek nevezte a nemzeti felszabadító háborúkat, támogatást nyújtott Észak-Vietnamnak. Az Egyesült Államok 1964-ben kezdte meg Észak-Vietnam bombázását.²⁸ Hanoi elfoglalta Laosz és Kambodzsa egy részét, ahol támaszpontokat hoztak létre, az észak-vietnamiak ezeken építették ki a Ho Si Minh-ösvényt.²⁹ Ezért az amerikaiak folyamatosan bombázták a térséget, hogy megnehezítsék a Kínából és a Szovjetunióból küldött szállítmányok Észak-Vietnamba érkezését, továbbjuttatását a Laoszon és Kambodzsában át vezető útvonalon, a Dél-Vietnamban harcoló Vietkong erőknél.³⁰

Az észak-vietnami miniszterelnök kijelentette: „Az USA veszíteni fog, mert több vietnami szánta el magát, hogy meghal.”³¹ Van Tien Dung vietnami tábornok úgy vélte: „Ha kell, minden állampolgár egy-egy harcos.”³² 1969 elején a Vietnamba átvezényelt 543 ezer amerikai katona harcolt a hét-százezer dél-vietnami hadsereg mellett, a 250 ezer katonát számláló észak-vietnami reguláris csapatok, valamint egy hasonló erejű gerillahadsereg ellen.³³ 1969-re nyilvánvalóvá vált, hogy a háborút Nixon katonailag nem tudja megnyerni, eredménytelen a gerilla-hadviseléssel szemben. 1970 tavaszán katonailag megszállta Laoszt és Kambodzsát, hogy megakadályozza az Észak-Vietnam felől jövő utánpótlást.³⁴ Nixon 1972-re egyoldalúan visszavont félmillió katonát az első sikertelen háborúból.³⁵ 1973 elején a párizsi békeszerződés értelmében, a felek a tűzszünetet ellenőrző Nemzetközi ellenőrző és felügyelő bizottság felállításában egyeztek meg, Magyarországot is felkérték tagnak. „A küldetésnek magyar szempontból azért volt jelentősége, mert ez volt az első nemzetközi békefenntartó misszió, amelyben Magyaror-

25 Henry Kissinger: Uo. 619., 629., 626. o.

26 Uo. 638–639. o.

27 A New Frontier a John F. Kennedy elnök gazdasági és társadalmi programjának összefoglaló neve.

28 Fischer Ferenc: i. m. 239. o.

29 Henry Kissinger: i. m. 642–643. o.

30 Fischer Ferenc: i. m. 240. o.

31 Harrison Salisbury: Behind the Line-Hanoi. Harper and Row, New York, 1967, pp. 194–97. Idézi Henry Kissinger: i. m. 657. o.

32 Györi Sándor: Szabálytalan haditudósítások. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980, 90. o.

33 Henry Kissinger: i. m. 655., 677. o.

34 Fischer Ferenc: i. m. 257–258. o.

35 Henry Kissinger: i. m. 671., 687. o.

szág nemzetközi felkérés alapján részt vett, melyet bátran és becsülettel teljesítettük.”³⁶ „Magyarország beválasztására nincs autentikus válasz.”³⁷ Észak-Vietnam nem mondott le arról, hogy egész Indokínát kommunista uralom alatt egyesítse³⁸, ezért 1975 tavaszán „lerohanta Dél-Vietnamot, majd egyesítést követően kikiáltotta a Vietnami Szocialista Köztársaságot”³⁹, amelynek „továbbra is regionális vezetői ambíciói voltak”⁴⁰, így „Indokína regionális katonai hatalma Vietnam lett”⁴¹.

Kambodzsa

1181-től a Nagy Khmer Birodalom, csúcspontján az Angkori Birodalommal, leigázta a mai Kambodzsa mellett Dél-Vietnam, Laosz és Burma egy részét, Thaiföldet, Csampát, Malajziát, így a területe elérte az egymillió négyzetkilométert. Angkor bukását Kambodzsa sosem heverte ki.⁴² „A khmer művészek legjobbjai, a vallásos előírások keretei között, isteneik köbe vésett arcmásai mögé egyéni emberi sorsokat rejtettek. Kimagaslóan tehetséges nép erőfeszítését fedezhetjük fel. Joggal kereshetjük sikereiknek zálogát, bukásuk legmélyebb okait, azonban a kitörési kísérlet a khmer társadalom szempontjából sikertelen volt.”⁴³ A mai Kambodzsát a kis országok közé sorolják, „Az uralkodók hatalma, Kinával vetekedett. Ezt az uralkodó osztályok sohasem felejtették el, igényt támasztottak szomszédjaik khmer lakta területeire.” A falu népe azonban a XX. század derekán is nagyjából úgy élt, mint egy kínai utazó nagykövet 1297-es látogatásakor: a nép energiáit két évezreden át az ázsiai termelési mód béklyózta le, ahol a király volt a leggazdagabb, és bámulatra méltó pompa és gazdagság gyűlt össze. A királyi pár lakosztályának aranyborításából egy második Phnompent lehetett volna felépíteni. 1941-ben a király *Norodom Sihanuk* lett, aki istennek nyilvánította magát és csak terveden csúszva lehetett megközelíteni.⁴⁴ Fenntartotta a kizsákmányolási rend-

36 Botz László: A Dél-vietnami Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottság. Budapest, 2013

37 Botz László e-mail válasza, 2013. március 27.

38 Henry Kissinger: i. m. 631. o.

39 Fischer Ferenc: i. m. 259. o.

40 Személyes beszélgetés Jelen Jánossal.

41 Fischer Ferenc: i. m. 295. o.

42 Máté György: Pol Pot. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1982, 20–21., 32–33. o.

43 Jelen János – Hegyi Gábor: Angkor és a khmerek. Hegyi és Tsa Kiadó Bt.–Gutenberg Kiadó és Nyomda Szövetkezeti Kft., Budapest, 1991, 139. o.

44 Máté György: i. m. 12–15., 32–34. o.

szert, elkerülték a súlyos háborúk, hintapolitikát folytatott, a kölcsönöket nem fizettette vissza. Gyökeret vert a kapitalizmus, a falu azonban szegény maradt.⁴⁵ „Nem szerette a vietnamiakat, és a saját kommunistáit sem.”⁴⁶ Irtó hadjáratot folytatott az 1951-ben megalakuló Kambodzsai Forradalmi Néppárt ellen. Mestere volt a nacionalista ideológiának, visszacsatoltatta Siem Reapot. Vietnammal és a Kínai Népköztársasággal sajátos politikát folytatott. Az amerikai légiőerő gyakran bombázott kambodzsai területeket. „Válaszképp megszakította diplomáciai kapcsolatait, továbbra is lehetővé tette a Ho Si Minh-ösvény használatát és vietnami bázisok kiépítését.”⁴⁷ 1970-ben amerikai támogatással megbuktatták. Ekkor a hadsereg harmincezeres létszámát *Lon Nol* 1974-re háromszázezerre emelte.⁴⁸

A leendő *Pol Pot*, alias *Szaloth Szár* Franciaországba kerül ösztöndíjas-ként, és inkább a forradalmi mozgalomba menekült. 1962 júliusában meggyilkolta vagy meggyilkoltatta a párt főtitkárát, majd átvette a pozícióját. 1965-ben a Kínai Népköztársaságban két évig tanulmányozta a nagy kormányos rendszerét, ennek nyomán „kiforrott maoista vezérré vált, vagyis megszületett *Pol Pot*⁴⁹ és vele együtt a *polpotizmus*”⁵⁰. A felvett forradalmi név mellett az „Egyes számú testvér” megnevezést is használta. „A *polpotizmus* gyökere sokágú. Azt mondanánk mai szóhasználattal, hogy a terrorizmus közeli megoldásokkal próbál megszabadulni egyrészt a gyarmatosítóktól, másrészt a saját uralkodó osztályától, de az amerikaiak, a szovjetek, a kínaiak, és a vietnami kommunisták külső befolyásától is, gyilkosokká silányulnak.”⁵¹ *Pol Pot*nak sajátos világnézete volt: „Levontuk a tanulságokat *Kambodzsai történelméből, a világforradalom tapasztalataiból. Tanulmányoztuk Mao elvtárs tanításait, megtaláltuk a szocializmushoz vezető utat.*”⁵² „*Angkor Vat után újabb aranykorszak köszönt ránk.*”⁵³ „*Tökéletes egyenlőség, boldog korszaka.*”⁵⁴ Külügyminiszterük szerint: „*Forradalmi kísérletünknek nincs*

---

45 Uo. 36–37. o.

46 Személyes beszélgetés Jelen Jánossal.

47 Győri Sándor: Szabálytalan haditudósítások. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980, 23. o.

48 Máté György: i. m. 43., 40–41. o.

49 *Pol Pot* jelentésének két variációja lehet. 1) a francia *Politique Potentielle* kifejezés első három betűje, nem egyértelműsíthető fordítással; vagy 2) a *Pol khmer* jelentése: királyi udvarban szolgáló őslakos rabszolga, míg a *Pot* egy kellemes csengésű egy szótágú szó. Fazekas Béla megjegyzése alapján.

50 Máté György: i. m. 56., 59–62. o.

51 Jelen János. In: Bézi Zsuzsa: A fordulópont. Magyar dokumentumfilm. 6:06 min.

52 *Pol Pot* 1977. szeptember 29-i, pekingi beszéde. Idézi Máté György: i. m. 69. o.

53 Győri Sándor: i. m. 42. o.

54 *Pol Pot*, *The Journey to the Killing Fields*. 2005. History TV, 31:37 min.

mintája, kísérlet közben tanulunk.”⁵⁵ Alkotmányuk egyebek között ezt tartalmazta: „Vezére Pol Pot elvtárs. Az érdemel életet, aki követi őt, és annak van létjogosultsága, aki paraszt. Akit ellenségé nyilvánítanak, meg kell semmisíteni, aki munkaképtelen, azt szintén. Aki a szovjet vagy a vietnami kommunizmussal közösködik, az meghal.”⁵⁶ Szervezeti-ideológiai szabályzatuk kiemelte: „Az egyén tévedhet, a párt soha.” Meg kellett tanulni, hogy Mao legjobb khmer tanítványa Pol Pot. Társadalmi kategóriák: „Osztályhű, átnevelés alatt és megsemmisítésre ítélt.”⁵⁷ Pol Pot elítélte az 1973-as párizsi szerződést: „Vietnam letette a fegyvert, Kambodzsa elfoglalására törekszik.” Ez ürügyül szolgált a vietnami kisebbség ellen folytatott irtó hadjáratához.⁵⁸

1975 áprilisában a vörös khmerek „A polgárháború káoszát egy mindenél borzalmasabb rendszerrel próbálja felszámolni, amelynek vége milliók pusztulása”⁵⁹. Indokina egykori gyöngyszeme, Phnompen, néhány hét alatt kihalt. Pol Pot hátat fordított az emberiségnek, népét kísérleti nyúllá változtatta. „Kezdetét vette a nagy kísérlet. A megszállók koncentrációs táborrá változtatták az országot. A Pol Pot-rezsim egy terrorista rendszer.”⁶⁰ „Sikerrel alkalmaztuk a gyakorlatban a Maoi gondolatokat. A legtisztább maoista napállam lettünk.”⁶¹ Ez „A tökéletes egyenlőség, boldog korszaka”⁶². A népirtást kézi erővel is elkövezték, előtte azonban vizsgáznni kellett: „kötéllel és szabad kézzel való fojtás, tarkóba szúrás, kalapácsos koponyabetörés is szerepelt a mestervizsgán”.⁶³ A végrehajtást élő embereken mutatták be. Voltak azonban, akiknek a halála később következett be, a hírhedt S–21-es börtönben: „A végén mindenki vallott, aki túlélte, kivégezték.”⁶⁴ Kambodzsa hadseregét Kína felszerelte, felét, százezer embert Dél-Vietnam határára állomásoztatta, Vietnam megtámadására hozták létre. 1977-től behatoltak vietnami területre: Mindent kifosztani, leölni, lerombolni volt a parancs. Rátértek a határháborúra.⁶⁵ „Temetetlen, szétroncsolt emberi testek, megcsonkított nők,

55 Was wir machen, gab es noch nie, SPIEGEL-Interview mit dem kambodschanischen Vizepremier und Außenminister Ieng Sary. Der Spiegel, Nr. 20, 1977. Idézi: Máté György: i. m. 86. o.

56 Máté György: i. m. 83–85., 88. o.

57 Uo. 94, 127–128. o.

58 Uo. 75–79. o.

59 Jelen János. In: Bézi Zsuzsa: i. m. 1:23 min.

60 Hoang Tung. Vietnami rádió, 1978. Idézi Györi Sándor: i. m. 124. o.

61 Györi Sándor: i. m. 32–35., 37., 42. o.

62 Pol Pot, The Journy... i. m. 31:37 min.

63 Máté György: i. m. 103. o.

64 Pol Pot, The Journy... i. m. 41:43 min.

65 Máté György: i. m. 251–252., 257., 261. o.

gyerekek feküdtek mindenhol.”⁶⁶ „1977-ben elkövetett vietnami népirtás Kambodzsában is folytatódott, több ezer, ha nem tízezer áldozattal járt. Később Vietnam tárgyal az Egyesült Államokkal és a Szovjetunióval egy intervencióról. Az előbbi ellenzi, az utóbbi támogatja.”⁶⁷ 1978 karácsonyán a vietnami csapatok lerohanták Kambodzsát⁶⁸, a vörös khmerek 1979 januárjában feladták Phnompen-t.

Az ország felszabadítókként köszöntötte a vietnamiakat, Magyarország volt a második, amely segélyszállítmányt küldött.⁶⁹ Az új rendszer 1979 elején barátsági szerződést kötött Hanoival. „Kambodzsában először 1979 februárjában jártam, mintha neutronbombát dobtak volna le. 1988-ban már nagykövetségként utaztam ki, ahol egy egész más várost láttam, tipikus ázsiai étellel. A kelet-európai változások hatására, a vietnamiak is tudták, hogy megoldást kell találni. A vörös khmerek már nem számolhattak kínai támogatásra. Többször összehoztam a hatalmon és a külföldön lévő ellenzéki rendszer képviselőit. Nagykövetségünknek jelentős tekintélye volt, például az NSZK külügyminisztere engem kért fel, a német érdekek képviselőjére Kambodzsában. Követségünkön járt az ENSZ főtitkár helyettese, a francia külügyminiszter is.”⁷⁰ Tamás Lajos volt az egyetlen nagykövet, aki az UNTAC-akció kezdetekor nem hagyta el a fővárost, hanem az állomáshelyén maradt.

A veszteséglista felállításánál fontos megközelítés, hogy „a végső számadat magába foglalja a polgárháborús veszteségeket, az amerikai bombázásokat és a vörös khmer által elkövetett bűntetteket is”⁷¹. François Ponchaud szerint „Phnompen kiürítésénél két és fél millió embert deportáltak, ami százazrek halálát jelentette”. Jean Lacouture szerint: „650-700 000-en halhattak meg”⁷². „Az új vezetők saját népük legalább 15 százalékát meggyilkolták.”⁷³ „Négymillió embert hurcoltak kényszermunkatáborokba, hárommillió embert öltek meg.”⁷⁴ Ieng Sary szavaival: „A hatmillió kambodzsából másfél millió is elég.” Ros Samay szerint „Pol Pot hárommillió embert gyilkoltatott meg”⁷⁵. A BBC véleménye: „Közel kétmillió áldozat, 150 000 az amerikai

66 Györi Sándor: i. m. 11., 13. o.

67 Személyes beszélgetés Jelen Jánossal.

68 Fischer Ferenc: i. m. 300. o.

69 Györi Sándor: i. m. 132., 153. o.

70 Tamás Lajos. In: Bézi Zsuzsa: i. m. 3:58, 09:40 min.

71 Személyes beszélgetés Jelen Jánossal.

72 Györi Sándor: i. m. 32–33. o.

73 Henry Kissinger: i. m. 695. o.

74 Máté György: i. m. 88. o.

75 Györi Sándor: i. m. 42., 135. o.

bombázások miatt.”⁷⁶ „1,7 millió az áldozatok száma.”⁷⁷ „Az 1970-es hétmillió-százszáz lakossághoz viszonyítva kevesebb mint négymillió ember vesztette életét háborúban, felkelésben, éhezetés következtében, népirtásban, tömeges gyilkosságokban. Ennek nagyobbik hányada azonban az 1970-es és 1980-as évek között, amikor is majdnem hárommillió-háromszázszáz haltak meg. Ezen belül is közel kétmillió-négyszázszázot ölt meg a vörös khmer.”⁷⁸ Az UNTAC „több mint 4,7 millió választót regisztrált”⁷⁹. 2009-ben az ország lakossága tizennégymillió⁸⁰, majd 2013 elején már nagyjából tizenötmillió-kétszázötezer⁸¹ volt.

Az UNTAC és a magyarok

A párizsi megállapodásban a felek megegyeztek a következőkben: 1992 májusától 1993 májusáig ENSZ-ellenőrzés és -közigazgatás alá helyezik az országot, és választásokat tartanak⁸². Ez volt az UNTAC⁸³, az ENSZ Átmeneti Hatósága Kambodzsában. „Nem megszállóként fogadták a világszervezetet, hanem gyakorlatilag testvérként.”⁸⁴ Hét komponenszt hoztak létre: polgári közigazgatási; polgári rendőri; katonai; választási; menekültügyi; emberi jogi és rehabilitációs⁸⁵, ezekben többek között, nagyjából tizenhatezer katona, kilencszáz katonai és háromezer-négyszáz rendőri megfigyelő látott el szolgálatot. „45 katona, 16 rendőr; 5 nemzetközi polgári személyzet és 16 helyi alkalmazott vesztette életét. A misszió kiadása elérte az 1,6 billió amerikai dollárt.”⁸⁶ „A phnompeni nagykövetség, az akció felmerülésétől kezdve, egyértelműen támogatta a magyar részvételt, sikerült hozzájárulni, hogy pozitív döntés szülessen.”⁸⁷ Hazánkat száz rendőri megfigyelő kiküldésére kérték

76 Pol Pot, The Journy... i. m. 43. sec., 16:37 min.

77 <http://www.yale.edu/cgp/>

78 Rudolph J. Rummel: Cambodian Democide: Estimates, Sources, and Calculations. <http://www.hawaii.edu/powerkills/SOD.CHAP4.HTM>

79 Porzoltó Ádám: Kambodzsa, mint álom. Fapadoskonyv.hu Kiadó, 2012, 280. o.

80 <http://data.un.org/CountryProfile.aspx?crName=Cambodia>

81 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cb.html>

82 Takács László: A magyar rendvédelmi erők szerepe a nemzetközi béke és stabilitás megteremtésében. IRM NOPVK, Budapest, 2010, 47. o.

83 United Nations Transitional Authority in Cambodia.

84 Huszár András. In: Bézi Zsuzsa: i. m. 44:45 min.

85 Takács László: i. m. 47. o.

86 <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/untac.htm>

87 Tamás Lajos e-mail válasza, 2013. április 1.

fel.⁸⁸ Minden egy nagy rendőrségi színházteremben kezdődött, több mint négyszáz fő részvételével. Később már csak kb. százötvenen voltak jelen, mert „*Az egy hónapos tényfeltáró úton kint lévő kolléga szinte nem szolgált semmilyen kézzelfogható információval. Magukat trópusi szakértőnek valló egyének, inkább elriasztották az állományt*”⁸⁹. Kitzútték az angol nyelvű felmérő aznapi időpontját. Az ismeretlen helyre telepített aknák milliós nagyságrendje, a vietnami háborúban bevetett „agent orange”⁹⁰ típusú permetezőszert esetleges káros utóhatásai, valamint az emberi veszteségek lehetősége is zavart keltett. Az összevonáson már csak „*120-an*”⁹¹, majd az alkalmassági vizsgálatok és a további elállások nyomán alig százan voltak. Sokan még így is ki akartak menni: „*Egy pillanatig sem merült fel bennem kétség.*”⁹² A száz fő jóváhagyása után már csak egyvalakit kellett megismerni, a parancsnokot. Bemutatták Boda Józsefet, „*Aki az indulás előtt tíz nappal került kinvezésre*”⁹³. „*Az a tudat, hogy egy mélységi felderítőre, tapasztalt kommandósrá bízta a kontingenst, pozitív hatást eredményezett. Fegyelmet, határozottságot, magabiztosságot és nyugalmat sugárzott.*”⁹⁴ Miután a „*kontingens minden anyaggal igen jól el volt látva*”⁹⁵, Pintér Sándor így búcsúzott: „*Uram, azt kérem, hogy szolgálatukat körültekintően lássák el, ne feledjék: Mindenkét hazavárunk!*”⁹⁶

Simonyi Ottó is kiképezte az állományt, de „*Az ENSZ biztonságosabbnak ítélte meg, ha fegyvertelen, két sapkát viselő nemzetközi rendőröket telepít*”⁹⁷, így az önvédelmi löfegyvert bevonták Kambodzsában. A kontingens tagjai tíz tartományban és a fővárosban, mintegy harminchárom különböző helyen dolgoztak. A feladat ellátása összetett volt: „*A helyi rendőrség ellenőrzése, tanácsadás; a lakosság és a rendőrség lefegyverzése; a fegyverek begyűjtése; menekült konvojok kísérése, menekülttáborok őrzése; emberi jogi panaszok bejelentések, bűncselekmények kivizsgálása; az ellenzéki pártok irodáinak közös őrzése a helyi rendőrséggel; a választási kampány rend-*

88 Takács László: i. m. 47., 49. o.

89 Boda József: A magyar ENSZ rendőri kontingens Kambodzsában. Tények és Adatok 1992-93. BM NOK, 2012, 5. o.

90 Az Egyesült Államok hadserege által a trópusi növényzet irtására bevetett permetezőszert.

91 Porzsolt Ádám: i. m. 30. o.

92 Nagy Lajos: Válaszbeszéd. XX. UNTAC-konferencia, 2012. október 26.

93 Boda József: i. m. 5. o.

94 Porzsolt Ádám: i. m. 32. o.

95 Boda József: i. m. 5. o.

96 Pintér Sándor: Búcsúztató. In: Porzsolt Ádám: i. m. 46. o.

97 Porzsolt Ádám: i. m. 111. o.

őri biztosítása; az összeírás és a szavazás rendőri biztosításának, híradásának megszervezése és végrehajtása.”⁹⁸ A vállalkozást bonyolította, hogy a helyi politikai erők ellenőrzésük alá vont területtel, közigazgatással, katonai és rendőri erővel bírtak.⁹⁹ A rendőrök nem katonai táborokban, hanem a helyi lakosságtól bérelt házakban laktak.¹⁰⁰ Főleg vidéken a nagyon egyszerű életforma volt a jellemző, továbbá általános volt a skorpiók, kígyók társasága; a rendkívül magas páratartalom; árnyékban 40-45 Celsius-fok; aszfaltozatlan utak; a közművek teljes hiánya; nagyszámú „illegális” fegyvertartás; ismeretlen helyekre telepített aknákat, ez „*ENSZ-becslések szerint 12 millió volt*”¹⁰¹. Ezért az országot egy összefüggő aknamezőnek kellett tekinteni, és csak akkor lehetett bárhová menni, ha ott már láthatóan jártak. Természetesen, ha a feladat megkívánta, nem lehetett mindig mérlegelni, menni kellett. Nem lehetett kivédeni az utólag, merénylet szándékával telepített aknákat, továbbá az ideiglenes védelmi célzatúakat sem, amit a helyiek éjszakára a falu környékén raktak le. Nagyon sok volt „*A megcsonkított gyerek*”¹⁰² és a „*féllábú ember*”¹⁰³. Voltak olyan települések is „*amelyek a dzsungel mélyebb részén voltak*”. Mindent összevetve „*meg kellett dolgozni azért, hogy a célunkhoz elérjünk, és visszatérhessünk. Sötétedés után az utakon való közlekedés kockázata hatványozottan megnövekedett.*”¹⁰⁴ A levegőben sem volt mindig biztonságos, mivel „*a helikopterekre, időnként rálóttek*”¹⁰⁵. De „*a járőrözések rutinná váltak a 3 műszakos munka során. Egyik feladat a falvak látogatása volt, ahol információkat kellett gyűjteni az aktuális és a várható eseményekről.*”¹⁰⁶ Ezért az ENSZ-rendőr lett „*Az a legkövetlenebb felület, amelyen keresztül bárki az ENSZ-szel érintkezett, normává vált, hogy bármilyen ENSZ-szerv első helyen a járási ENSZ-rendőri hivatalt kereste fel*”¹⁰⁷, mivel a „*nemzetközi rendőrség volt az a szerv, amely a legmélyebben épült be a helyi közigazgatásba, amelynek révén az ENSZ széles körben ismertté és elismertté vált*”¹⁰⁸.

98 Boda József: A rendvédelmi békefenntartás kialakulása, fejlődése, helye és szerepe a XXI. században. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE, Budapest, 2006, 24. o.

99 Takács László: i. m. 48–49. o.

100 Boda József (2006): i. m. 24. o.

101 <http://www.un.org/webcast/866.pdf>

102 Porzsolt Ádám: i. m. 159–160. o.

103 Horváth Pál. In: Bézi Zsuzsa: i. m. 25:50 min.

104 Porzsolt Ádám: i. m. 115., 156., 182. o.

105 Uo. 152–153. o.

106 Porzsolt Ádám: i. m. 118., 132., 177. o.

107 Boda József (2012): i. m. 4. o.

108 Boda József (2006): i. m. 24. o.

Megnövekedett az ENSZ és más szervezetek ellen végrehajtott merényletek, súlyos bűncselekmények száma. A megfélemlítés és az erőszak a kampány része lett, a vörös khmerek bojkottálták a választásokon való részvételt, mindenkit megfenyegettek. A biztonsági helyzet egyre inkább romlott.¹⁰⁹ A megfigyelőket, a lakosságot folyamatos nyomás alatt tartották, fenyegetésekkel, terrorakciókkal, a vietnami etnikum elleni pogromokkal igyekeztek az akciót megghiúsítani. „Megfigyelőink mintegy 40 %-a (kb. 40-52 fő) folyamatosan, biztonsági szempontból különösen veszélyes körülmények között folytatta munkáját és élt.”¹¹⁰ „A közvetlen veszélyeztetettség a zsigereinkbe hatolt. A veszélyeztetettség súlytalanná tesz, a tudat átfogja azt, mégsem befolyásolhatja. A kockázatokat időnként vállalni kell, hogy értékelni tudjuk helyünket a világban.”¹¹¹ Kritikus övezetek alakultak ki az országban, a sajtójára Huszár András így emlékezik vissza: „Közölte velünk Boda József, hogy északon veszélyesebb a helyzet, oda csak önkéntesek mehetnek. Hozzátette nagy élmény lesz, de túl kell élni.”¹¹² A tízfős „északiak” parancsnoka (a későbbi kontingensparancsnok-helyettes) Pallagi Imre volt. „Pallagi Imre, munkáját már fiatalon is a tökéletességre való törekvés jellemezte, melyet azóta is magas szakmai kultúrával végez.”¹¹³ Itt dolgozott egyetlen magyar ENSZ-alkalmazottként, Jelen János külügyér is. Ezekre a veszélyeztetett régiókra jellemző volt a civilek és az ENSZ-alkalmazottak ellen elkövetett bűncselekmények magasabb aránya; sűrűbb kiterjedésű aknamezők; merénylet szándékával, utólag telepített aknák; erősebb vöröskhmer-aktivitás; a helyiek és különböző csoportok közötti tűzharcok erősödése. További néhány sajtóösszegzés: homokzsákokból, saját erősen épített külső és belső fedezékek; aktív önvédelmi eszközök tartása; aknasérült civilek mentése a robbanás helyszínéről; súlyos incidensek kivizsgálása éjszaka is; ENSZ-katonákkal történő esti járőrözés; ENSZ-katonai táboron belül, magyar rendőrök járőr tevékenysége, védelemre alkalmas aktív eszközökkel; az ENSZ-katonai segítség hiánya; falvak, házak, személyek és gépkocsik támadása; helyi tolmácsok közötti khmer ügynökök jelenléte; támadások idején az egyes ENSZ-katonák vallásuk által előírt, tömeges imádságai. Az egyik támadást (amely magyarokat is érintett közvetlenül, Pallagi Imrével együtt) a következők jellemezték: majd két órán át tartó tűzharc, mintegy száz-százhusz résztvevő, tizenhét halott (a

109 Porzolt Ádám: i. m. 135., 280–281. o.

110 Takács László: i. m. 49–50. o.

111 Porzolt Ádám: i. m. 219., 250., 6. o.

112 Huszár András. In: Bézi Zsuzsa: i. m. 22:07 min.

113 Botz László e-mail válasza, 2013. április 29.

gerillák általában elviszik a halott társakat), harmincöt sebesült (egy magyar rendőr), tizenöt ház porig égett. A magyar ház külső részén kb. száz AK-47-es bemeneti nyílást számoltak össze. *Ruzicska Zsoltot* egy AK-47-es gépkarabélyból származó fejlövés érte, ennek mozgási energiáját egy zsalugáter lassította le, elkerülve a halálos lövést. A támadás után Boda József meglátogatta a magyarokat, éjszakánként a földön aludt a csapattal. Jelen János is elkísérte, bár Boda József többnyire egyedül járta gépkocsival az országot, ennek során felkereste a kontingens tagjait. 2003-ban az iraki háborúba induló rendőri elit kommandósok csapatépítő programját Boda József úgy zárta le, hogy az önkéntes résztvevőkkel ejtőernyővel kiugrott egy repülőből. „*Boda József egy nagyon ritka, különleges személyiség.*”¹¹⁴ *Huszár András* így mesél egy általa átélt másik támadásról: több mint háromórás tüzharc, ezerkét-száz-ezerháromszáz résztvevő, tizenkét számolt halott, ismeretlen számú elvitt vöröskhmergerilla-holttest, nagyjából tíz sebesült. Jelen János így emlékezik az egyik legszörnyűbb incidensre: „*Ez egy vietnami úszófalu ellen intézett vöröskhmer-támadás volt, ahol lemészároltak 35 gyereket, asszonyt és öregembert, akik videofilmet néztek. A választásokkal kiegyezni nem akaró polpotisták támadásokat intéztek az ENSZ-képviselők ellen, a lakosságot, különösen annak vietnami részét, borzalmas véres támadásokkal próbálták elriasztani. De legalább ennyire ott voltak a provokált, a vörös khmerekre ráhúzott, az ő mintájukra végrehajtott, más politikai érdekcsoportok által indított támadások is.*”¹¹⁵ Egy másik súlyos incidens is történt a magyarokkal. „*Miután korábban lerohanták a szomszédos települést és a magyarokat is, tudtuk, mi kerülünk sorra. Amikor ez éjszaka bekövetkezett, mindenki tette a dolgát. A támadókat halálos csapda várta. Fegyverrel vártam őket én is. Vagy ők, vagy mi. Tűz. Ennyi. Megúsztuk, ők nem.*”¹¹⁶ A magyar rendőrök, mint sokszor, túlteljesítették a munkaköri leírásban rögzítetteket. „*Az évek távlatából is visszatekintve, külön elismerés illeti meg őket szakmai és emberi helytállásukért.*”¹¹⁷

A fegyelmi helyzet igen jó volt. A fegyelmezetlenségek zöme abból adódott, hogy rendőreink jóval nagyobb önállóság mellett dolgoztak, mint itthon, ami az önkontroll elvesztéséhez vezetett. Sok volt a gépkocsibaleset, feltűnő volt a felelősségtudat, a monotoniatűrés és az egymás iránti türelem hiánya. „*A kalandvágú indított el. Nem tudtuk, hogy milyen körülmények közé kerü-*

114 Farkas István e-mail válasza, 2013. április 26.

115 Jelen János. In: Bézi Zsuzsa: i. m. 32:22, 28:08 min.

116 Nagy Lajos e-mail válasza, 2013. március 30.

117 Boda József (2012): i. m. 5. o.

*lünk. Hogy kint dolgozhattam, felemelő érzés, életem meghatározó élménye. Hálás köszönet érte.*¹¹⁸ Zsinka András (aki tizenöt éven keresztül irányította a külszolgálatosok vezényletét Varsányi Zsolttal együtt) igazolható döntést hozott, amikor négy orvost beválasztott. Például Huszár András koordinálta a felkészítés vonatkozó részét, nemcsak a magyarok egy részének egészségügyi ellátásáért felelt, hanem ellátott bárkit, továbbá tűzharok közepette, aknamezőkön áthaladva, éjjel-nappal is rendelkezésre állt. E mellett végezte az ENSZ által meghatározott megfigyelői feladatokat is. „A gondos egészségügyi kiválasztásnak, a védőoltásoknak és az orvosoknak köszönhetően, szinte csak minimális megbetegedésekkel kellett szembenéznünk. Természetesen malária, tífusz, hasmenés, amőbás megbetegedés, dangue láz, nemi betegségek, bőrfertőzések előfordultak.” Megjegyzendő, hogy itthon Félégyházi Csaba megközelítőleg tizenöt éven keresztül szűrte a külszolgálatos rendszeti állományt.

A misszióban részt vevők hat hónap után megkapták a Béke Szolgálatáért érdemérmét. Az UNTAC-ban nyújtott megbízható és jó magyar rendőri megfigyelői teljesítmény alapul szolgált a későbbi nemzetközi felkérésekhez. „Nem túlzás az UNTAC-ot a magyar rendvédelmi nemzetközi békefenntartás iskolájának tekintenünk. Állománya gerince lett a későbbi nemzetközi rendőri missziókban résztvevő kontingenseinknek. Az UNTAC jó iskolának bizonyult olyan szempontból is, hogy tapasztalatokat szerezhettek az integrált békefenntartás működéséről.”¹¹⁹ „Részvételünk komoly kihívást jelentett. Hasonló méretekben nem vettünk részt rendőri ENSZ-békefenntartásban.”¹²⁰ „Nagyon komoly feladat volt ez számukra.”¹²¹ „Kezdő diplomataként nagy várakozással tekinttem az akcióra, különös tekintettel a magyar rendőrség feladatvállalására. Kambodzsa történelmi esélyt kapott, míg a magyar rendőrség az egyik legnagyobb kihívása előtt állt. Büszke vagyok arra, hogy hazám rendőri kontingense odaadó emberi hozzáállásával és kimagaslóan hozzátértő munkájával sikeresen végezte el ezt.”¹²²

A részvételről elismerően szólt az UNTAC rendőri parancsnoka, az akkori ENSZ-főtiszt, valamint Kambodzsa uralkodója is.¹²³ „Egy nem hivatalos ENSZ-értékelés bennünket a harmadik-negyedik helyre helyezett. Ez több

118 Várhelyi Katalin e-mail válasza, 2013. április 2.

119 Boda József (2012): i. m. 4. o.

120 Takács László: i. m. 49. o.

121 Tamás Lajos. In: Bézi Zsuzsa: i. m. 15:03 min.

122 Noszkó-Horváth Péter e-mail válasza, 2013. április 28.

123 Boda József (2012): i. m. 4–5. o.

*mint 50 nemzet közül egy elismerésre méltó hely.*¹²⁴ „Az együttműködés a kontingens és a nagykövetség között mindvégig magas színvonalú volt. Folyamatosan küldtünk jelentéseket, ahol az értékelések egyértelműen a kontingens eredményes tevékenységét hangsúlyozták. Kiváló munkát végeztek, hozzájárulva Magyarországnak, a magyar rendőrség jó hírnevének erősítéséhez.”¹²⁵ Hazaérkezéskor a parancsnok a következőket jelentette Pintér Sándornak: „A kambodzsai misszióban szolgálatot teljesített kontingens a feladatát végrehajtotta, teljes fővel hazatért. Majd a parancsnok, a szokásosnál hosszabb ideig tartotta tekintetét a csapaton, felemelte a kezét és tisztelgett, ezzel megköszönte az elmúlt hónapok bizalmát és egyben el is köszönt tőlünk. Tekintete azt üzenté, fontos pillanat volt, neki is.”¹²⁶

A misszió utáni évek, a húszéves találkozó

„A kontingens tagjainak zöme hamarosan az újonnan induló rendőri missziókban és egyéb műveletekben hasznosította a megszerzett tapasztalatokat.”¹²⁷ De nem akart mindenki hivatásos állományban maradni. A rendszerváltás, a távol-keleti munka, a nyelvtudás és egyfajta új szemléletmód szélesebb távlatokat nyitott a munkaerőpiacon is. Ezért elindult egy nagyfokú elvándorlás. 1995 után jelentős változás állt be a magyar rendészeti békefenntartás történetében. Boda József irányításával megalakult a Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központ, egészen 2011-ig itt zajlott, igen magas színvonalon, a magyar és külföldi rendvédelmi állomány missziós felkészítése. Az intézmény egyik alapköve az UNTAC kék sapka lett. A vezetés gondoskodott arról, hogy a kambodzsai évfordulókon összegyűjjenek a résztvevők. „Másfajta barátság is létrejöhet, amely később születik, melyhez az egymásrautaltság és az együtt megélt események teremtenek közös alapot.”¹²⁸ Nem volt ez másképp, amikor Boda József vezetésével és többek között Tamás Lajos közreműködésével megkezdődött a húszéves emlékűnnep szervezése. Sikert mindenkit megtalálni, igaz, hat bajtársunk már örökre eltávozott.

2012. október 26-án a bajtársak újra találkozhattak. *Ban Ki Mun* ENSZ-főtitkár videóüzenetében név szerint köszöntötte Boda Józsefet, majd méltat-

¹²⁴ Boda József. In: Bézi Zsuzsa: i. m. 43:20 min.

¹²⁵ Tamás Lajos e-mail válasza, 2013. április 1.

¹²⁶ Porzolt Ádám: i. m. 304–305. o.

¹²⁷ Boda József (2012): i. m. 6. o.

¹²⁸ Porzolt Ádám: i. m. 72. o.

ta a magyar rendőrök példamutató munkáját. Boda József meleg hangon szólt a kontingens összes tagjáról, méltatta kiemelkedő helytállásukat. „Szeretném megköszönni, a nagykövetség munkáját, élén Tamás Lajos nagykövettel, akik fáradhatatlanul segítettek a kontingenst és nagyban hozzájárultak sikeres tevékenységünkhöz, és a nehéz helyzetekben is mindig számíthatunk rájuk.”¹²⁹ Ezután Tamás Lajos felolvasta a Kambodzsai Királyság helyettes miniszterelnökének, Szok Annak a találkozóra írt levelét: „Jókívánásaimat küldöm valamennyi résztvevőnek. A nagy vállalkozás sikerrel járt, fontos szerepet vállalt Magyarország, a magyar békefenntartó erők kiváló munkát végeztek. Szeretném köszönetemet kifejezni azoknak, akik részt vettek a kambodzsai magyar békefenntartásban, munkájukat irányították és elősegítették.”¹³⁰ Tamás Lajosról korábban Szok An így nyilatkozott: „A kambodzsai nép barátja.” „Tamás Lajos láthatóan jelenleg is nagy tekintélynek örvend a politikai vezetők körében, akinek elfogadottsága a régióban kiemelkedő.”¹³¹

Nagy Lajos kiemelte: „Köszönet jár a kontingens parancsnoki gárdájának, élükön Boda Józsefnek, hogy emberi veszteség nélkül, épségben hoztak haza bennünket. Megtiszteltetés volt számunkra, a parancsnokságod alatt szolgálni.”¹³² Majd sor került a 2012-ben alapított, A béke szolgálatáért emlékérem átadására. Ezután a Boda József és Pallagi Imre által alapított Kambodzsai veterán és örökös kontingenstag oklevelet kapott távollétében Pintér Sándor, Csige Sándor, valamint a jelen lévő Zsinka András, Tamás Lajos, Jelen János és Noszkó-Horváth Péter:

Utószó

„A mintegy 25 éven át dúló polgárháború óriási pusztítást vitt végbe, a lelkekben is.”¹³³ A khmerek egy „Lelkileg tönkretett nép, de felemelkedő szép nemzet”¹³⁴, amelynek tagjai „Szeretetet adnak, szeretetet várnak, vágnak arra, hogy megértse őket valaki”¹³⁵.

Ők az igazi hősök, a Pol Pot-diktatúra áldozatai.

Az emberiesség elleni bűntettek soha nem évülnek el!

¹²⁹ Boda József. XX. UNTAC-konferencia, 2012. október 26.

¹³⁰ Szok An levele. XX. UNTAC-konferencia, 2012. október 26.

¹³¹ Huszár András: Jelentés nemzetközi tárgyalásokról. Kambodzsza, 2002. június 27.

¹³² Nagy Lajos. XX. UNTAC-konferencia, 2012. október 26.

¹³³ Horváth Pál: A béke szolgálatában. PolgArt Könyvkiadó Kft., Budapest, 2005, 161. o.

¹³⁴ Horváth Pál. In: Bézi Zsuzsa: i. m. 44:03 min.

¹³⁵ Huszár András. In: Bézi Zsuzsa: i. m. 44:45 min.

IRODALOM

- Bézi Zsuzsa:** A fordulópont. Magyar dokumentumfilm
- Boda József:** A rendvédelmi békefenntartás kialakulása, fejlődése, helye és szerepe a XXI. században. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE, Budapest, 2006
- Boda József:** A magyar ENSZ rendőri kontingens Kambodzsában. Tények és Adatok 1992–1993. BM NOK, 2012. október 26.
- Botz László:** A Dél-Vietnami Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottság, Budapest, 2013. január 17.
- Ce-Tung, Mao:** A kínai forradalom diadalmas útja. Szikra, Budapest, 1950
- Fischer Ferenc:** A kétpólusú világ. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005
- Forgács Balázs:** Napjaink hadikultúrái. PhD-értekezés. ZMNE, Budapest, 2009
- Győri Sándor:** Szabálytalan haditudósítások. Kossuth Könyvkiadó. 1980
- Horváth Pál:** A béke szolgálatában. PolgArt Könyvkiadó Kft., Budapest, 2005
- Huszár András:** Jelentés, nemzetközi tárgyalásokról. Kambodzsa, 2002. június 27.
- Jelen János – Hegyi Gábor:** Angkor és a khmerek. Hegyi és Társa Kiadó Bt.–Gutenberg Kiadó és Nyomda Szövetkezeti Kft., Budapest, 1991
- Kissinger, Henry:** Diplomácia. Panem-Grafo, Budapest, 1997
- Máté György:** Pol Pot. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1982
- Porzolt Ádám:** Kambodzsa, mint álom. Fapadoskonyv.hu Kiadó, 2012
- Rummel, Rudolph J.:** Cambodian Democide: Estimates, Sources, and Calculations. <http://www.hawaii.edu/powerkills/SOD.CHAP4.HTM>
- Takács László:** A magyar rendvédelmi erők szerepe a nemzetközi béke és stabilitás megteremtésében. 4., átdolgozott kiadás. IRM NOPVK, Budapest, 2010

ANGYAL MIKLOS

A bűnügyi helyszín
kognitív kriminalisztikai szakértői elemzése
az iskolai lövöldözések
problémaorientált rendőrségi megközelítésének
elősegítésére

Tanulmányomban a problémaorientált rendőrség kulcselemeinek és modelljének ismertetése után egy három évvel ezelőtti iskolai lövöldözés ballisztikai elemzését végeztem el. Az iskolai lövöldözések sajátosságainak számbavételét követően, az adott konkrét eset kapcsán megpróbáltam megkeresni azokat a kriminalisztikai jellemzőket, amelyek kognitív gondolkodás révén, áttételesen elősegíthetik az iskolai lövöldözések megelőzését, illetve krízisintervencióját.

Megállapításaim szerint már a helyszíni szemlén, majd a kriminalisztikai vizsgálatokkor is keletkezhet egy sor olyan fontos ismeret, amely segítheti az iskolai lövöldözések kérdéskörének mélyreható, problémaorientált elemzését. A felszínre kerülő, logikai úton keletkező adatok nemcsak a bizonyítás egyéb eszközeinek megállapításait támaszthatják alá, hanem pozitív módon befolyásolhatják az oktatási intézmények biztonságtechnikai fejlesztésének irányát, valamint a kooperatív, megelőzőközpontú hatékony problémakezelésben az illetékes rendőrhatalóságok segítségére is lehetnek.

Bevezetés – problémafelvetés

A kriminológia – legalábbis bizonyos szemszögből – társadalomkritika. Az adott társadalom egy fontos problémájáról, a bűnözésről ad elemző körképet, leleplez(het)i a törvény előtti egyenlőtlenséget, a társadalom protektív intézkedéseinek elégtelenségét. A rendőrség, fegyveres bűnüldöző és rendfenntartó szervezetként kiemelt helyet foglal el az igazságszolgáltatásban. Érdekes, hogy – jelentősége ellenére – tudományos elemzések sokáig nemigen szóltak róla. A rendőrség – *Denis Szabo*¹ szavaival élve – „terra incognita” volt a kri-

---

¹ Denis Szabo: Kriminológia és kriminálpolitika. Gondolat Kiadó, Budapest, 1981, 322. o.

minológia számára. Annak ellenére, hogy a társadalmi ellenőrzés szerves és szervezett része, ritkán szerepelt társadalomtudományi, rendészeti tárgyú publikációkban.

A rendőrség hagyományos szerepköre az elmúlt évtizedekben jelentős változásokon ment át. A társadalmi feszültségek és konfliktusok megjelenése, a bűnözés változása olyan feladatok elé állította a rendőrséget, ami sok esetben újfajta megközelítéseket és másfajta szerepvállalást igényelt.

A hetvenes években intenzíven meginduló kriminológiai, rendészeti kutatások rámutattak a (véletlenszerű) járőrözés, a „csak” reagálás és a követéses bűnügyi nyomozási gyakorlat korlátaira, amelyek sok éven keresztül a rendőrségi munka sarkkövei voltak. E megállapítások lefektették a problémaorientált rendőrség² alapjait. A kutatások bemutatták, hogy a rendőrség a közösségi problémák széles skálájával kénytelen foglalkozni, ezek közül azonban jó néhány nem bűnügyi témájú. A büntetőeljárás hagyományos (rendőri) funkciói tehát nem minden esetben tudják eredményesen megoldani ezeket a problémákat.

A problémaorientált rendészet nagy jelentőséget tulajdonít az olyan új felfedezéseknek, amelyek természetüknél fogva a megelőzést segítik elő anélkül, hogy a büntető igazságszolgáltatást igénybe kellene venni. Fontos szerepet szán más közigazgatási szerveknek, a közösségnek és a magánszektorak, amennyiben részvételük, közbenjárásuk nyomán a probléma hatékonyan csökkenthető. Emellett magában foglal megoldási módozatokat is, amelyek megmutatják, hogyan lehet a kialakított, új stratégiát alkalmazni, illetve a hatékonyságát szigorú mércéknek megfelelően kiértékelni. Kiemelt eleme, hogy a hasznosítható eredményeket a résztvevők jelentsék más (rendőrségi) szerveknek. A modell megvalósításával végül egy olyan tudásanyag jöhet létre, amely elősegítheti a rendőrség jövőbeni professzionalizációját.

2009. november 26-án a Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Karának Biofizika Intézetében bekövetkezett, amiről addig csak külföldi híradásokból hallhattunk: egy „ámokfutó” egyetemista, „iskolai lövöldöző” pisztolyával megölte az egyik csoporttársát, egy másikat életveszélyesen megsebesített, tanárát és egy egyetemi dolgozót pedig meglőtt úgy, hogy utóbbinak maradandó egészségkárosodást okozott.

Az iskolai lövöldözés, a *school shooting* azonnal a hazai közérdeklődés középpontjába került. A média folyamatosan nyomon követte a nyomozás, a vádképviselet és a bírósági tárgyalások eseményeit. Az interneten megjelenő

---

² Problem-oriented Policing.

kommentek ezrei megmutatták, hogy a jelenség a társadalom széles rétegeinek biztonságérzetét rendítette meg, és speciális problémákra mutatott rá a közoktatási intézményeket, illetve azok tanulóit, hallgatóit érintően. Kriminológusok, pszichológusok, pedagógusok tucatjai nyilatkoztak a témában. A rendészettudomány képviselői is gyorsan reagáltak: tanulmány született a pécsi egyetemi lövöldözés nyomozati módszereiről³, az iskolai ámokfutások megelőzéséről.⁴

2012. június 5-én a Pécsi Ítéltábla jogerősen életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte az elkövetőt.

Az iskolai erőszak (*school bullying*) az utóbbi húsz évben áll a nemzetközi kutatások középpontjában. Skandináviából, Japánból és Angliából indultak a kutatások, mára azonban a legtöbb európai országban, továbbá a tengerentúlon is folyamatosan zajlik a jelenség tanulmányozása.⁵ Speciális formája az *iskolai lövöldözés*, amely relatíve új jelenség. Az első dokumentált eset 1974-ben, a New York állambeli Oleanben történt.⁶ Az 1999-ben, a Columbine középiskolában bekövetkezett mészárlás⁷ után az FBI részletes tanulmányt közzétett a fenyegetettség mértékéről.⁸

2010 májusában a Cepol Helsinkiben tartott tréninget rendőrségi szakemberek számára a tágabb (krízismenedzsment) és a szűkebb (iskolai lövöldözés) témában. A tucatnyi országból jelen lévő, számos rendőrségi területet képviselő résztvevők egyetérthettek abban, hogy *minden egyes szakterületen keletkezhet olyan információ, tudásanyag, amely segítséget jelenthet a kérészkör elemzésében, hasonló esetek megelőzésében.*

A tanulmány célja

Tanulmányom célja, hogy a pécsi egyetemi lövöldözés helyszíni kriminalisztikai (bűnügyi technikai, orvos szakértői, ballisztikai, logikai) elemzésével, a

---

3 Kátai Rafael: Egyetemi lövöldözés a bizottságvezető szemével. *Belügyi Szemle*, 2012/6., 126–140. o.

4 Kulcsár Gabriella: Megelőzhető-e az iskolai ámokfutások? *Belügyi Szemle*, 2011/6., 50–61. o.

5 Margitics Ferenc – Figula Erika – Pauwlik Zsuzsa – Szatmári Ágnes: A szülői bánásmód hatása az iskolai erőszakkal kapcsolatban előforduló magatartásmintákra. *Magyar Pedagógia*, 2010/3., 211–238. o.

6 Frank J. Robertz: School shootings. Über die Relevanz der Phantasie für die Begehung von Mehrfachtötungen durch Jugendliche. Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt a. M., 2004

7 Két tizenéves diák, Eric Harris és Dylan Klebold fegyveres ámokfutásakor meggyilkolt tizenkét diákot és egy tanárt, megsebesítettek 21 embert, majd öngyilkosok lettek.

8 Mary Ellen O'Toole: The school shooter: A Threat Assessment Perspective. FBI Academy, Quantico, 1999

történések szűkebb kronológiai, és tágabb (asszociatív) rekonstrukciójával és értelmezésével bemutassam azokat a módszereket, támpontokat és megfigyeléseket, amelyek lehetővé tehetik hasonló esetek megelőzését.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy az iskolai erőszak, az iskolai lövöldözés kérdéskörének megoldása túlmutat a rendőrség hagyományos szerepkörén, és formájában, preventív kooperációs igényeit figyelembe véve megfelel a problémaorientált rendőrségi modell alapelveinek.

Problémaorientált rendőrség

Michael Scott és Herman Goldstein 1988-ban fogalmazta meg a problémaorientált rendőrség kulcselemeit. Ezek a következők:

- A rendőri munka alapeleme maga a probléma, nem a bűncselekmény (azaz az eset, a segélykérő telefonhívás tárgya, az incidens).
- A probléma olyasvalami, ami aggasztja az embereket (is), nem csak a rendőröket.
- A problémákkal való rendőrségi szembenézés több mint gyors reagálás: érdemi, mélyreható foglalkozást jelent a körülményekkel is, amelyek előidézik a problémákat.
- A rendőröknek rutinszerűen és szisztematikusan kell elemezniük a problémákat, mielőtt megpróbálják őket megoldani; hasonlóan ahhoz, mint amikor egy mélyreható, hosszú nyomozás végén a bűncselekmény elkövetőjét letartóztatják.
- Az egyes rendőröknek és a szervezeti egységnek mint egésznek kell tökéletesítenie a problémák elemzésének gyakorlatát és módszereit. A problémák elemzésének szerteágazónak, de nem feltétlenül bonyolultnak kell lennie.
- A problémákat pontosan és helyesen kell leírni, és speciális szempontok szerint fel is kell osztani őket.
- A problémák gyakran nem azok, amelyek első látásra annak tűnnek.
- A problémákat, a kockán forgó különböző értékekre és érdekekre figyelemmel kell elemezni.
- Az egyének és az emberek csoportjai különböző módon érintettek az adott probléma kapcsán, és különböző ötleteik vannak arról, hogy mit kellene kezdeni vele.
- Fel kell térképezni a probléma eddigi kezelésének útját, ineffektivitásának okát.
- Ismerni kell a problémakezelés korlátait.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

- Az elemzések alapján következtetett megoldási terveket szigorúan és szisztematikusan kell végrehajtani.
- A klasszikus rendőrségi eszközöket (például őrizetbe vétel) ugyanakkor nem szabad korlátozni, sem elutasítani.
- Előnyben kell részesíteni a kezdeményezést a reakcióval, az utólagos reagálással szemben.
- A rendőrségnek növelnie kell a rendőri szabadságot azért, hogy a rendőrök részt vehessenek a kiemelt jelentőségű döntések meghozatalában. Egyidejűleg a rendőröknek felelősnek kell lenniük a döntéseikért.
- Az új válaszok hatásait úgy kell kiértékelni, hogy ezek az eredmények más rendőrökkel is megoszthatók legyenek, és úgy, hogy a rendőrség számára az ellenőrzés révén kiderüljön, hogy az elképzelésekből mi működik, és mi nem.⁹

A *SARA* betűszóval rövidítik azt a modellt, amelyet a legtöbb problémaorientált rendőrség használ. Az *S* betű takarja a *vizsgálat* kifejezést (scanning), az *A* betű az *elemzésre* utal (analysis), az *R* betű a *reagálási* fejezi ki (response), míg az utolsó *A* betű az *értékelést* (assessment) jelenti meg. Mind a négy kifejezés további tartalmakat hordoz magában, amelyek könnyen vázolhatók.

A *vizsgálat* során azonosíthatók az emberek és a rendőrség közötti visszatérő problémák. Meg kell próbálni felismerni a közösséget és a rendőrséget érintő gondok következményeit. Fontossági sorrendet kell felállítani ezekre a nehézségekre. Figyelemmel kell lenni arra, hogy a gondok létezését megerősíti, meghatározza, hogy mióta és milyen gyakran fordult elő maga a gond. Egy szűkebb, de mélyrehatóbb vizsgálat érdekében a problémákat részekre érdemes bontani.

Az *elemzés* során azok az események és körülmények azonosíthatók és értelmezhetők, amelyek megelőzik és kísérik a problémát. Meg kell határozni a lényeges, összegyűjtendő adatokat. A probléma típusával kapcsolatos ismeretekről alapos előzményi kutatást érdemes végezni, majd leltárt kell készíteni a nehézséggel való szembenézés mikéntjéről, és a jelenlegi reakció erősségeiről és korlátairól. Amennyire speciálisan csak lehet, szűkíthető a gond kiterjedése, valós vagy vélt határai. Azonosítandók azon erőforrások változatai, amelyek segítségül szolgálhatnak a problémák alaposabb megértéséhez. Végül egy hipotézis kidolgozása szükséges a kérdés megválaszolására.

A *reagálás* azt jelenti, hogy a módszer alkalmazásakor új beavatkozási lehetőségek után kutatnak, megvizsgálják, hogy más közösségekben hogyan

---

⁹ <http://www.popcenter.org/about/?p=elements>

oldották meg a kérdést, és ezek közül az alternatív beavatkozások közül választanak. Egy részletes reagálási tervet rajzolnak fel, és meghatározzák a felelős résztvevőket. A reagálási tervben különleges célokat határoznak meg, és a tervezett cselekményeket végrehajtják.

Az *értékelés* folyamán meg kell vizsgálni, hogy a terveket végrehajtották-e. Összegyűjtendők az elő- és utóértékelés mennyiségi és minőségi adatai. Az értékelők meghatározzák, hogy megvalósultak-e az átfogó és különleges célok. Fontos, hogy az állandó hatékonyság fenntartása érdekében visszatérően kell az értékelést elvégezni.¹⁰

Természetesen a nehézségek számos egyéb módon is leírhatók, de tökéletes, az adott problémára adható definitív modell nem létezik. Általánosságként elmondható azonban, hogy alapvetően négy elem az, amely a jelenlegi értelmezésben gondot okozhat. Ezek a következők:

Viselkedés: bizonyos magatartásformák közösek lehetnek egyes incidenseknél. Ilyen például a kábítószer/alkohol hatása alatti vezetés, a kábítószerkereskedelem, vagy az autólopások. Számtalan egyéb magatartás létezik, amelyik problémát okozhat.

Hely: bizonyos helyszínek közösek lehetnek. Az incidensek, amelyek egy vagy több problémás magatartásformát jelentenek, kialakulhatnak például egy utcasarkon, egy üzletnél (bank), egy – sötét, elhagyatott – parknál, egy adott lakókörnyezetnél, vagy egy iskolánál. Néhány incidens virtuális helyen fordul elő, mint például a kibertérben (internet), telefonon, de létrejöhet egyéb információs hálózaton keresztül is.

Emberek: megfigyelhető, hogy az emberek egy csoportja, azaz bizonyos személytípusok közösek a problémaként megjelölt ügyeknél. Ezek az emberek egyaránt lehetnek elkövetők vagy áldozatok. Az incidenseket tehát nemcsak egy vagy több meghatározott magatartásforma, egy vagy több jellegzetes hely, hanem embercsoportok (fiatalokból álló banda, egy magányos személy, prostituáltak, idült alkoholisták, egyedülálló idős emberek) is jellemzik.

Idő: bizonyos időszakok közösek ezeknél az ügyeknél. Így tehát az incidensek magukba foglalnak egy vagy több magatartást, egy vagy több helyszínt, egy vagy több embercsoportot, és megtörténhetnek például csúcsforgalomban, a bárak zárásakor, a nyári vásárlási szezonban, vagy az évenkénti fesztivál idején.¹¹

---

¹⁰ <http://www.popcenter.org/about/?p=sara>

¹¹ <http://www.popcenter.org/about/?p=triangle>

A probléma: iskolai lövöldözés

A kérdés tehát, hogy

- az előbbi modellekkel hogyan írható le az iskolai lövöldözés;
- a rendőrség mellett mely szervezetek lehetnek bevonhatók a megelőzésbe, és a krízisintervencióba;
- kinek milyen feladatok szabhatók; és
- hogyan történhet a problémamegoldás ellenőrzése.

Mindegyik kérdéskör *átfogó* elemzése túlmutat e tanulmány keretein, és – őszintén szólva – jelenlegi vonatkozó tudásom is elégtelen ahhoz, hogy megfelelő definitív válaszokat adjak. Egyelőre tehát csak a modell alapvető elemeinek vázolására vállalkozom, és a következő fejezetekben próbálom a kriminalisztikai lehetőségek bemutatásával felhívni a figyelmet arra, milyen szerepe lehet egy mélyreható kriminalisztikai esettanulmánynak abban, hogy jobban megértsük az iskolai lövöldözések mikéntjét és megtaláljuk az Achilles-sarkait.

Az előbbiekből kiderült, hogy úgy vélem, az iskolai lövöldözések megfelelnek azoknak a kritériumoknak, miszerint a problémaorientált rendőrség feladatai közé vétessenek fel, hiszen:

1. az incidensek meghatározott helyen (oktatási intézményekben) történnek;
2. a célpontok köre jól meghatározható (maga az intézmény: diákok, tanárok, adott esetben meghatározott diákok, tanárok);
3. az időpont általában napközbeni, azaz tanítási időben történik;
4. a lehetséges elkövetői magatartás (ezáltal a szóba jöhető elkövető) és a módszer viszonylag jól körülírható;
5. egy jelentősebb embercsoportnál gondot okozhatnak; valamint
6. megelőzésük, kezelésük pedig széles körű társadalmi összefogást igényelhet.

A helyszín

A klasszikus iskolai lövöldözések jelentős része hosszasan tervezett, jól előkészített cselekmény.¹² A helyszín nemcsak mint adekvátan a cselekménynek teret adó objektum fogalmazható meg, hanem a benne megjelenő erőszaknak szimbolikus tartalma, üzenete van. Az incidensek jellemzően közösségi térben történnek: ebédlőben, tantermekben, folyosókon. Ennek megfelelően

---

¹² Bryan Vossekuil et al.: The Final Report and Findings of the Safe Schools Initiative. United States Secret Service and United States Department of Education, Washington D. C., 2002

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

---

egyszerre több ember van jelen. Ezeken a helyeken ugyanakkor számítani lehet szemtanúkra (túlélőkre), biztonsági kamerákra, a biztonsági személyzet megjelenésére. Kétségtelen tény azonban, hogy lehetőséget adnak a többirányú menekülésre is.

A célpontok

Robertz tanulmánya szerint a hetvennégy kiértékelt, 1974 és 2002 között történt iskolai lövöldözésben kilencvenkilenc ember halt meg és kétszázharmincegy szenvedett súlyosabb sérüléseket.¹³ Fontos kiemelni, hogy az iskolai ámokfutók kisebb csoportja először a szüleivel végzett, majd ezután indult csak az iskolába. Szintén Robertz számolt be arról, hogy az áldozatok az esetek harmadában kizárólag a diákok közül, harmadában a diákok és a tanszemélyzet közül, és szintén harmadában csak a tanárok (iskolai személyzet) közül kerültek ki. *Vossekuil* amerikai adatai szerint¹⁴ a tanárok aránya a halálos áldozatok között ötvennégy százalék volt. Néhány esetben az elkövetőknél úgynevezett „halállistákat” találtak, azaz a cselekmény az elkövető szándéka szerint meghatározott személyek ellen irányult.

Az időpont

Mint korábban említettem, az elkövetők általában hosszabb előkészület után vállalkoznak tettükre. Jogi értelemben tehát előre kiterveltségről beszélhetünk. *Hoffmann* megfogalmazásában az *ámokfutás egy hosszú út vége*¹⁵, amikor a célirányos ölés az egyedüli problémamegoldásként fogalmazódik meg az elkövetőben. Maga a cselekmény szinte kizárólag tanítási időben történik, ha nincs aktuálisan valamiféle egyéb expandáló tényező, döntően a kora délutáni órákban.

Az elkövető és a módszer

A statisztikai adatok szerint az elkövetők kilencvenöt százaléka tizennégy és húsz év közötti férfi.¹⁶ A cselekményt általában egyedül követik el. Az ámok-

---

13 Frank J. Robertz: i. m.

14 Bryan Vossekuil et al.: i. m.

15 Jens Hoffmann: Vortrag in Rahmen der 2. Sitzung der Projektgruppe „Amoklagen” des UA FEK im HMDI, Wiesbaden, 17. Januar 2007.

16 Lothar Adler: Amok: Eine Studie. Belleville, München, 2000

futókkal kapcsolatban kialakult mítoszokkal ellentétben, az iskolai ámokfutók döntően

- nem mutatnak egy egységes demográfiai profilt;
- csak ritkán szenvednek pszichés megbetegedésben;
- ritkán származnak csonka, halmozottan hátrányos családból;
- gyakran szociálisan nem izoláltak; és
- cselekményüket nem az impulzivitás, hanem az előre megfontoltság jellemzi.¹⁷

Személyiségüket leginkább a narcisztikus vonások uralják, sokszor azonban kifejezetten magas intellektuális képességűek. (A cselekmény előtt azonban romló teljesítményeket lehet megfigyelni.) Az elkövetők jelentős része úgy érzi, hogy saját és mások elvárásai alatt teljesít (*underachiever*), visszatérő konfliktusai vannak társaival és/vagy a tanárokkal.¹⁸ Inkább befelé fordulók (introvertáltak), sebezhetőek, (auto)agresszív vonásokkal. A családi hátteret illetően a kutatók arról írnak, hogy jellemzően „kispolgári miliő, szőnyeg alá söpört problémákkal”. A szülők és gyerekek tehát inkább „egyémás mellett, mint együtt élnek”. Kiemelten jelentkezik az elkövetőknél a fegyverek, a militarizmus és bizonyos filmek, illetve filmmotívumok (erőszak, halál, hatalom, bosszú) iránti vonzalom.¹⁹ A militarista vonás sok esetben apai eredetű. A megfigyelhető realitásvesztés az esetek jelentős részében, közvetlenül a cselekmény után öngyilkossághoz vezet.²⁰

Fontos megfigyelés, hogy a lövöldözők döntő hányada erős kötődést mutat az internet meghatározott szegmenséhez (fegyverekkel, erőszakos cselekményekkel kapcsolatos weboldalak, blogok, kommentek), illetve hogy sokszor közvetlenül a cselekmény előtt üzenetet hagynak az interneten.

A helyszíni és halottszemle, valamint a kogníció

A *kognitív tudomány* meghatározást a pszichológia, a nyelvészet, az antropológia, a filozófia (esztétika) és a mesterséges intelligencia (utóbbi időben a mesterséges intuíció!) egygyé olvadt formájával szokták azonosítani. A *kog-*

---

¹⁷ Karl Weibach: Amok – Prävention statt Mythenbildung. Kriminalistik, Bd. 61, Nr. 2, 2007

¹⁸ Britta Bannenberg: Vortrag in Rahmen der 2. Sitzung der Projektgruppe „Amoklagen“ des UA FEK im HMdl, Wiesbaden, 17. Januar 2007

¹⁹ Sokszor mindez az agresszív számítógépes játékok iránti függőségben jelentkezik.

²⁰ Stephen R. Band – Joseph A. Harpold: School Violence. Lessons Learned. The FBI Law Enforcement Bulletin, vol. 68, no. 9, 1999, pp. 9–16.

nitív megközelítés vagy *szemlélet* kifejezéseket egy *fogalmi keretnek* szán-
tam, amellyel e terjedelmes szakirodalmat felvonultató tudományterület
eredményeit próbáltam a kriminalisztika (szűkebben a helyszíni és halott-
szemle) területéhez hozzágondolni.

Egy helyszíni és halottszemle során, azon túl, hogy statikusan megpróbál-
juk dokumentálni, érdemben az emberi élet utolsó, szempontrendszerünk
szerint lényegi momentumait is *modelláljuk*, amelyhez egy *véges* kriminál-
technikai eszközpark áll rendelkezésre. A helyszíni dokumentáció részben
írásos formában, részben képi (fotó, video) úton történik, de mindenképpen
áttételesen, a dokumentáló szubjektumán keresztül, objektív eszközei és
módszerei által. Bármennyire próbáljuk az eszközöket modernizálni, a meto-
dikát standardizálni, az írott forma és a kétdimenziós képek az élet utolsó pil-
lanataihoz úgy viszonyulnak, mint – filmszerű hasonlaltal élve – egy nagy-
szabású amerikai mozifilm befejező jelenetéhez, annak elkészülte után, *az
otthagytott díszletekről készített, feliratozott hobbiképek*.

A helyszínen észlelteket tehát nem a szemle során, azaz *itt* és *most*, hanem
a rekonstruálandó cselekmény, az *akkor* és *ott* szempontjából fontosak. Sé-
mákat kell hát képeznünk, hogy ne csak a tárgyakat lássuk, hanem a mögöt-
tes tartalmat is. És fontos, hogy ne csak lássuk, hanem meg is ismerjük. Az-
az ne csak az agyunkat, hanem az eszünket is használjuk, hagyjuk, hogy
ismereteinken átáramoljon mindaz, amit a helyszínen látunk vagy látni vé-
lünk. A kriminalista legyen kreatív és kritikus is egyben, azaz absztrakcióit
ellenőrizze több perspektívából és később, más adatokból szerzett informá-
ciók alapján egyaránt.

Ha klasszikus kriminalisztikai ismereteinkből indulunk ki, a szemle *sta-
tikus szakaszában* a látottak alapján a következő kérdésekre kaphat választ a
hatóság: Ismerhette-e a helyszínt a tettes? Ismerhette-e a tettest az áldozat?
Milyenek lehettek az elkövető testi adottságai, esetleg hányan lehettek? Mi-
lyen lehetett az elkövetés módszere? Melyek lehettek a cselekmény indító
okai? Ki változtathatta, vagy állíthatta be a helyszínt?²¹ Az összképrögzítés
annál értékesebb, minél inkább a helyszín egészét, annak összefüggő rend-
szerét mutatja be.²² A *tárgyvizsgáló* (dinamikus) szakaszban felkutatni, vizs-
gálni és rögzíteni kell a helyszínen talált valamennyi olyan dolgot, nyomot,
jelenséget és elváltozást, amely az ott lefolyt cselekmény szempontjából re-

---

21 Garamvölgyi Vítmos (szerk.): Kriminalisztika. BM Tanulmányi és Módszertani Osztály, Budapest, 1961, 352. o.

22 Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika. Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005, 306. o.

leváns, illetve amely támpontot nyújthat a bűncselekmény felderítéséhez, vagy tárgyi bizonyíték lehet.²³

Az előbbieik alapján a kognitív szemlélet támpontokat nyújthat az elkövető kilétének (tulajdonságainak, külső és *belső* jellemzőinek), az elkövetés okának, céljának, módjának, motívumának, eszközének a megállapításához, a verziók felállításához. Mindehhez talán nem kell a percepciók mechanizmusok, a mentális reprezentáció sajátosságainak (szemantikai tartalom, struktúra és feldolgozás, azaz algoritmusok, heurisztika alapján történő problémamegoldás és következtetés) ismerete. Lehet, hogy elégséges egy konstruktív, bő ismerettartalmú dekóder (a perceptuáló személy), és olyan eszközök, amelyek az anyagi világ (értsd: helyszín) megismerhető aspektusait több perspektívából képesek láttatni. Utóbbi esetben sem kell valami bonyolult berendezésre gondolni. Elég, ha csak a („falon átlátó”) hőkamerákra, a („talajba látó”) fémkeresőkre, és ezeknek a helyszínelési munkában betöltött – adott esetben – kiemelt szerepére gondolunk.

A következtetések levonása priméren természetesen a szemlebizottság vezetőjének a feladata. Indokolt megállapításai mögött azonban olyan *érvelésnek és adatoknak* kell lenniük, amelyek az igazságszolgáltatás többi szereplője számára is elfogadhatóvá teszik ugyanezeket a konklúziókat.

Jelen ügyet vizsgálva (és most nem részletezve), a helyszíni, kriminalisztikai, valamint szakértői adatok lehetőséget teremtettek egy tágabb értelmezésű, problémaorientált ballisztikai rekonstrukcióhoz.

A ballisztikai események gondolati rekonstrukciója

G. Ákos, az elkövető – a biztonsági kamerák felvételeinek tanúsága szerint – 2009. november 26-án 12.05 körül a nyugati tanteremrész ajtaján kiment a teremből, és bement a folyosói férfivécébe. A tanterem ajtaját becsukta maga mögött. Fontos részlet, hogy az ajtót kívülről gombbal lehetett nyitni, így ahhoz, hogy visszamehessen, kopognia kellett, és az ajtót valamelyik csoporttársának kellett kinyitnia. (A későbbi tanúvallomások szerint, ez így is történt.) A vécében csaknem egy percet töltött, majd visszament a terembe. Néhány perccel később, pontosan 12 óra 16 perc 31 másodperckor ismét kiment a teremből, ekkor az ajtót *nyitva hagyta maga mögött*. Nem egészen 17 másodpercet töltött a vécében, majd visszaindult a tanterem felé. Ekkor a ké-

---

²³ Garamvölgyi Vilmos (szerk.): i. m. 366. o.

sőbbi áldozat már a tanterem ajtajában állt, és éppen készült becsukni. (A későbbi tanúvallomások alapján az derült ki, hogy a bent lévő csoporttársak megjegyzést tettek G. Ákos ki-be mászkálására, és kérték a későbbi áldozatot, hogy csukja be az ajtót.)

Az *első lövés* a folyosón dörrent. G. Ákos a CZ 85 típusú, ekkor már kibiztosított lőfegyverét, benne ismeretlen számú (de legalább nyolc) kilenc milliméteres, teljes köpenyes, magyar gyártmányú Luger löszerral, bal kezében tartva csaknem válláig emelte, és az ajtónyílásban lévő csoporttársa felé egy célzott lövést adott le. A lövés ideje 12 óra 16 perc 50 másodperc. A lövés a fiatal áldozatot a bal kulcsosont alatti területen érte (a boncolás adatai szerint a lövedék a gerincen, annak súlyos sérülését okozva irányt változtatott), majd a jobb lapockatájékon kimeneti nyílást okozva távozott a testből. A gurulatot kapó lómag ezután az ajtóval szemben lévő ablak alatti falterületnek csapódott, majd onnan a földre esett, ahonnan a szemle során előkerült. A nyomkutatás során az enyhén deformálódott lómag benzidinpozitivitást mutatott, igazolva, hogy áthaladt a testen. A sértett a lövés elszenvedésének pillanatában hanyatt esett úgy, hogy lába az ajtó küszöbének tanterem felőli részén volt. Valószínűsíthetően már ez a lövés azonnali halált okozott. A löszerrühevelyét az épület folyosóján találtuk meg és rögzítettük.

Az elkövető ez után belépett a tanterembe az ominózus nyugat felőli ajtón, amelyet a sértettnek nem sikerült becsuknia. Kiemelt jelentőségű kérdés, hogy mi történt volna akkor, ha a sértett – látva a vécéből kilépő G. Ákos kezében a pisztolyt – be tudta volna csukni az ajtót. Ebben az esetben ugyanis G. Ákos nem tudott volna a terembe egyszerűen bejutni, hiszen az ajtón gomb volt. Ugyancsak fontos, hogy G. Ákos biztosan nem a tanteremből való második kimenetelekor tárazott be legalább nyolc löszert a fegyverébe, hiszen erre az idő rövidsége miatt nem volt lehetősége. Valószínű tehát, hogy a tárazás már vagy az első kimenetelkor, vagy akár az előtt megtörténhetett. Érdekes körülmény az is, hogy G. Ákos a hátizsákját – benne egyebek között a személyi azonosítóival – a vécében hagyta, és azt a cselekmény után sem vitte magával.

Második lövés: a tanterembe lépve (a kamerafelvételek szerint ez 12 óra 16 perc 52 másodperckor történt) G. Ákosnak át kellett lépnie a már fekvő áldozatán. Ekkor felülről, közelről, kissé ferde vonalban, a hanyatt fekvő sértett alhasi részére célzottan lőtt, a lövés a sértettet a köldök és a szeméremcsont közötti terület közepén érte, majd a lövedék a jobb vesetájéknál távozott, és a betonaljzatot borító linóleumba csapódott. A deformálódott, benzidinpozitív lómagot a holttest alatt, a löszerrühevelyét a holttest mellett találtuk meg.

Ezután az elkövető néhány lépést tett az ablak irányába, majd a tábla előtt balra, a csoport felé fordult. Vele szemben volt a két munkaasztalsort elválasztó kisebb, vékony átjáró rész, valamint a két tanteremrész elválasztó ajtónyílás. Az ajtónyíláson tehát átlátott a hátsó, keleti tanteremrészbe is, ahol a csoport másik fele tartózkodott a munkaasztaloknál. Ebből a pozícióból, gyorsan, egymás után négy lövést adott le. Ezt igazolja, hogy a tőle jobbra lévő munkaasztalon, illetve munkaasztal előtt, egymáshoz közel négy löszerehüvelyt találtunk. Tekintettel arra, hogy a nyugati tanteremrészben sem sérült, sem lövedékbecsapódás nyoma nem volt, így igazolható, hogy mind a négy lövés az ajtónyíláson keresztül a hátsó, keleti tanteremrész felé irányult. Az ajtónyílás szélessége és az elkövető ajtónyílástól való távolsága, valamint helyzete megszabta a lövések becsapódásának helyzetét. (A tanúvallomásokból tudjuk, hogy a tanteremben sérült másik két sértett, a tanár és a diáktárs is a tanterem hátsó részében volt a lövések pillanatában. A tanár az ajtó mögött, az elkövetőhöz viszonyítottan balra lévő első munkaasztalnál beszélgetett a diákokkal, míg a diáktárs az ellenkező, ablak felőli oldalon lévő utolsó, keleti falnál lévő munkaállomásnál volt. Az első lövés pillanatában még a tanterem közepéhez közelebb eső széken ült.) A biztonsági kamera felvételein az is látszik, hogy a tanár a lövés után, 12 óra 16 perc 56 másodperckor, a keleti rész ajtaján kilép a tanteremből, és a lépcsőházon át az alsóirányába menekül.

Mindezekből az következik, hogy a *harmadik lövés* a tanárt kellett hogy érje. Sérüléseiből következtethetően állva kellett hogy legyen, pontos helyzete úgy képzelhető el, hogy – vélhetően a megelőző dörrenések okát keresve – az ajtónyílásba lépett, és nyugat felé nézett. Ennek alapján csaknem bizonyos, hogy ezt a lövést *nem* neki szánta az elkövető. A lövés ugyanis lefelé irányult, és az elkövető nem számíthatott a tanár löirányban való megjelenésére. Nagyon valószínű, hogy G. Ákos már a harmadik lövést is a tanárnál hátrább lévő diáktársának szánta, annak lábára célozva. Ezt igazolhatja a tanár jobb combján elhelyezkedő érintőleges lövés elhelyezkedése és lefutása. A tanáron áthaladó lövedék a testben gurulatot kapott, és a hátsó tanteremrész ablak felőli oldalán lévő első munkaasztal középvonalhoz közelebb eső székének háttámlájára akasztott hátizsákba fűrődött. A lövmagot végül a pénztárcában lévő húszforintos fogta fel. Mivel a lövés pillanatában ezen a széken egy diáklány ült, az élete gyakorlatilag húsz forinton múlt... Azt, hogy az ebben a hátizsákban fellelt lövedék csak és kizárólag a tanáron áthaladó lövedék lehetett, az igazolja, hogy benzidinpozitivitást mutatott, valamint hogy az egyéb, a tanteremben leadott lövések lövedékeit mind megtaláltuk.

A *negyedik* és az *ötödik lövés* a keleti tanteremrészben hátul álló diáktárs jobb, illetve bal lábszárát találta el (későbbi tanúvallomásából tudjuk, hogy először a jobb lábán érzett egy ütést, így valószínű, hogy a negyedik lövés a jobb, az ötödik lövés pedig a bal lábszárát érte). A diáktársnak a lövések pillanatában álló helyzetben kellett lennie, mégpedig olyan pozícióban, hogy a másik tanterem végéből az elkövető számára látható legyen. Az a tény, hogy a lövészkлубba járó, taktikai lövészetben jártas elkövető először a sértett lábait „lőtte ki”, másodlagos, szimbolikus tartalmat hordozhat. A lövések gyors egymásutánban kellett hogy bekövetkezzenek, hiszen a sértett még a második lövést is gyakorlatilag álló helyzetben szenvedte el. A lövmagokat a tanteremrész hátsó falában, a falba fúródva, egymáshoz közel találtak meg, mindkét lövmag benzidinpozitivitást mutatott.

A diáktárs a lövések hatására a földre került. Térdei felhúzott állapotban kellett, hogy legyenek, kezeivel valószínűsíthetően hátul kitémasztott. Szemben „ült” az elkövetővel. (Későbbi tanúvallomásából tudjuk, hogy úgynevezett rákjárásban próbált volna menedéket keresni.)

A *hatodik lövés*, amelyet az elkövető még mindig ugyanabból a pozícióból adott le, a földön, szétterpesztett lábakkal ülő sértett felhúzott jobb combját érte, és a combon keresztül a jobb oldali csípőverőér mentén haladva folytatódott. A lövedékmagot a jobb combtövből műtétrel távolították el. (Érdekes megfigyelés, hogy ha ez a lövés a diáktart kissé balra éri, a lövedék a nemi szerveket találta volna el...)

Ezután az elkövető megindult a hátsó tanteremrész felé a munkaasztalok közötti folyosón, majd átlépett a tanteremrészek közötti átjárón is. Ekkor a nyugati tanteremrészben lévő néhány diáknak lehetősége adódott arra, hogy a nyitva lévő ajtón kimeneküljenek a tanteremből. (A folyosói kamerafelvételek szerint ez 12 óra 16 perc 02 és 04 másodperc között történik.)

Miközben G. Ákos a már három lövési sérüléstől vérző diáktársa felé közeledett, a sérült fiú megpróbált az ajtó felőli utolsó munkaasztal mögé kúszni, rejtőzni. (Tanúvallomásából ismert, hogy a terem hátulsó részben G. Ákos a tőle balra eső munkaasztalnál lévő egyik diáklány megállította. „Ne csináld, Ákos!” – mondta, mire az elkövető a lány felé fordult, egy pillanatra ránézett, de aztán határozottan továbbment a rejtőzködni próbáló sérült fiú felé. Mint ahogy senki másra, erre a lányra sem szegezte rá a fegyvert, nem fenyegette, nem mondott semmit...)

A *hetedik lövés* közléről, a terem sarkában, ülő helyzetben lévő, már vérző fiú alhasi részére irányult. A löszer hüvelyét az egyik munkaasztalon találtak meg. A fiú szerencséjére a lövedék a fém övcsatjának alsó részét találta

el, jelentősebb deformitást okozva. Ezután a szeméremcsont felett a kismencedébe hatolt, súlyosan roncsolva a húgyhólyagot. A lómagot végül az életmentő műtét idején, a keresztcsont előtti területről távolították el. A lövedék súlyosan deformálódott, igazolva, hogy azt megelőzően a fém övcsatot érhetete. Csaknem bizonyossággal állítható, hogy ha ez a lövés a fiút néhány centiméterrel arrább éri, halálos sérülést okozhatott volna.

G. Ákos ezt követően hátsó tanteremrész ajtaján kilépett a folyosóra. A pisztolya még a kezében volt. A folyosói biztonságkamera-felvételeken látszik, hogy gyakorlatilag ugyanebben a pillanatban nyílik egy irodaajtó az elkövetőtől jobbra, a folyosó szemben lévő oldalán. Az ajtónyílásban egy fehér munkaköpenyt viselő középkorú nő jelenik meg, és néz ki a folyosóra. G. Ákos – mint a későbbi felvételeken látható – balra fordulva, a folyosón át távozott az épületből. A nő valószínűsíthetően rákiálthatott, vagy szólhatott neki valamit, ugyanis G. Ákos jobbra fordulva, a fegyvert vállmagasságig emelve, egy célzott lövést adott le. A folyosón kettejük között egy duplaszármás, zárt üvegajtó helyezkedett el. A lövedék az üvegajtón a földtől 150 centiméter magasságban áthaladt, gurulatot kapott, a lövedék köpenyrésze az ólommagról levált. A köpenyrész a nyitott ajtóablába csapódott, a földtől ötven centiméterre. A köpenydarab benzidinnegativitást mutatott, igazolva, hogy a sértetten nem haladt át. Az ólom a nő jobb combjába hatolt, létrehozva a jobb combcsont térdízületbe hatoló darabos törését. (Az elkövető és a sértett pozícióját a kamerafelvételek alapján meghatározva, figyelemmel az üveglakon áthatoló sérülésre, igen nagy fokban valószínűsíthető volt, hogy ha a lövedék nem kap gurulatot az üvegen, a nő fejét találta volna el...) Ez az utolsó lövés 12 óra 17 perc 12 másodperckor dörrent el.

A teljes ballisztikai rekonstrukció 2009. december 1-jére elkészült, és bemutatthattam a nyomozóknak. Ez után eseti szakértőként kirendeltek egy grafikus szakembert. A szakértővel átbeszéltük a cselekmény részleteit, átadtam neki a helyszínről készített fényképfelvételeket. A helyszíni szemle adatai alapján az épületről metrikus adataim is voltak. További többszöri konzultáció után a szakértő elkészítette a cselekmény releváns *huszonkét másodperc*ének valós idejű animációs rekonstrukcióját, hangeffektusokkal.

Konklúziók a problémafelvetés tükrében

Az iskolai lövöldözésekkel való problémaorientált foglalkozás nem akkor kezdődik, amikor a rendőrség fogadja a bejelentő telefonhívását, hanem sokkal előbb. Ott kezdődik, hogy szülőként milyen gyermekeket nevelünk, fi-

gyelünk-e közösségi szerepvállalásukra, iskolai teljesítményükre, életkori sajátosságaikra, esetleges pszichés problémáikra. Aztán ott folytatódik, hogy a tanárok, nevelők észreveszik-e a gyermek magatartás-változását, a fegyverekhez való bizarr vonzódását, a társai iránt megjelenő agresszióját. Barátai, ismerősei észlelik-e internetes kommentjeiben, blogjaiban a haragot, a fenyegetést, a bosszúszomjat? Végül, hogy a társadalom lehetővé teszi-e, hogy egy ilyen fiatal felnőtt fegyverhez jusson.

A megoldás tehát a széles körű közösségi szerepvállalás, amelyben a szülői felvilágosításnak, a diák- és hallgatói szervezeteknek, az oktatási intézményeknek (ezen belül a biztonsági feladatokat ellátó szervezeteknek, cégeknek), maguknak a hallgatóknak, a fegyvertartási alkalmasságot vizsgáló szakértőknek, a jogalkotónak és természetesen a rendőrségnek is megvan a maga feladata.

Mindehhez rengeteg, a témára vonatkozó tudás szükséges. Az előbbieken ismertetett ballisztikai rekonstrukció elkészítése kapcsán úgy véltem, hogy olyan – másodlagos – ismeretanyag jött létre, amelynek bemutatásával segítségére lehetek a témával foglalkozó kriminológiai és rendszertudományi szakembereknek. A konklúziók a következőkben összesíthetők:

1. A helyszínbiztosítás nem felelt meg a bűncselekmény súlyosságából és annak veszélyes mivoltából következő feltételeknek. A rendőri állományt fel kell készíteni hasonló esetek biztonságközpontú kezelésére.
2. A sérültek helyszíni mentése már akkor megkezdődött, amikor még nem volt ismert a fegyveres elkövető tartózkodási helye, és a helyszín nem volt kellően biztosítva. Ezáltal a mentésben részt vevők is esetleges veszélynek voltak kitéve.
3. Még a szemle előtt igen nagy segítség volt, hogy az épület folyosóin biztonsági kamerák voltak. A kamerafelvételek segítették az elkövető azonosítását, és részben a cselekmény későbbi rekonstrukcióját is.
4. Ugyancsak pozitív elemként emelhető ki, hogy a tanteremajtók kívülről kulcs nélkül nem voltak nyithatók. Ez adott esetben megakadályozhatja az elkövető bejutását a diákok közé.
5. A helyszín – szemle előtti – alapos átvizsgálása elengedhetetlen, hiszen rémült, sokkos, de akár súlyosan sérült, elbűjt személyek is lehetnek a lezárt területen belül.
6. Kiemelt jelentőségű a mentésben részt vevő szervekkel, sérülteket ellátó orvosokkal történő kétoldalú, részletekbe menő kommunikáció, a sérülések fényképes dokumentálása.
7. Nagy hangsúlyt kell helyezni a másodlagos sértettek (tanúk, jelenlévők) pszichés gondozására.

8. A ballisztikai rekonstrukció adatai szerint nyolc lövés igazolódott, ezek közül mindegyik lövés eltalált valakit. Ennek alapján gyakorlott fegyverhasználóra lehetett gyanakodni. (A későbbiek során derült arra fény, hogy G. Ákos lövészklubtag volt, és taktikai lövészként versenyzett is.)
9. Az előbbieket fényében az egyes lövések irányából, célzottságából további következtetések levonására nyílt lehetőség. Az első sértett (áldozat) vonatkozásában az elkövető célja priméren az lehetett, hogy a terembe bejusson, azaz a diáktárs ne tudja az ajtót becsukni. Az ez után következő közeli lövés már konkrét, személyes jellegű sérelem miatti agresszióról árulkodik. A motivációt illetően kiemelendő a lövés alhasra célzottsága. (Később az elkövető és a megölt két fiú közötti konfliktust tanúvallomások is alátámasztották. Kiderült az is, hogy G. Ákost urológiai jellegű problémákkal kezelték, ezért is járt ki többször az órákról a véccére. Ezzel szemben a tanúk a két sértett fiút a „lányok kedvenceiként” aposztrofálták. Sikeresek, ennek megfelelően extrovertáltak voltak. Ugyancsak érdekes, akár szemiotikai tartalmat hordozó tény, hogy G. Ákos az interneten rendszeresen blogolt. Felhasználóneve M1A2 volt, utalva az amerikai hadseregben rendszeresített M1A2 Abrams tankra. Profilképeként is ez a tank volt látható, előre, felfelé meredő ágyúcsővel...))
10. Az internetes tartalmak megfelelő paraméterek szerinti figyelése, ellenőrzése segíthet az előkészületben lévő cselekmények észlelésében és idejében való felszámolásában.
11. Az alapos helyszíni szemle, illetve a ballisztikai megállapítások rámutattak arra, hogy a tanár valószínűsíthetően csak véletlenül sérült, az elkövető azt a lövést is diáktársának szánta.
12. Az életveszélyesen megsérült diákra leadott lövések arra utalnak, hogy az elkövető szándéka a megalázás lehetett. Ezt szolgálhatta a sértett lábainak „ellövése”, a nemi tájékra irányított harmadik lövés, majd a csúszó-mászó, menekülésre kényszerített sértett alhasába történő közeli, „megsemmisítő” lövés.
13. Az a tény, hogy a tanteremben az elkövető, a jelenlévő huszonkét személyből csak kettőre adott le lövéseket, előre megfontolt, célzottan e személyek ellen irányuló agresszióról árulkodik.
14. Az utolsó, folyosón leadott lövés az intézeti munkatársra az addigi pszichés állapot hirtelen megváltozására utalhat. Az elkövető számára váratlanul felbukkanó, ismeretlen személy, esetleg csak a nő hangja elég volt ahhoz, hogy célzott lövést adjon le rá. Ez rámutat arra, hogy hasonló szituációban milyen sértetti magatartás kerülendő. Jelzi egyúttal a cselekmény mögött megbúvó, eszkalációs veszélyeket is.

EURÓPAI UNIÓ

A hónap eseményei
az EU belügyi együttműködése terén
(szeptember)

SZEPTEMBER 17-ÉN AZ EURÓPAI BIZOTTSÁG EGY JAVASLATCSOMAGOT NYÚJTOTT BE AZ EURÓPAI TANÁCSNAK ÉS AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, ENNEK A CÉLJA AZ VOLNA, HOGY AZ EURÓPAI UNIÓ HATÉKONYABBAN LÉPHESSEN FEL AZ ÚJ PSZICHOAKTÍV ANYAGOK ELLEN. Az új pszichoaktív anyagok (legal high szerek) olyan természetes vagy szintetikus anyagok, amelyek a központi idegrendszerre hatnak és befolyásolják a mentális képességeket. Sok ilyen anyagot egyéb célokra is felhasználnak vagy felhasználhatnak, például gyógyszerek hatóanyagaként. Az új pszichoaktív anyagokra nem vonatkoznak az ENSZ kábítószerokról szóló egyezményeiben meghatározott ellenőrzési intézkedések. Az egységes és határozott európai fellépés szükségességét számos tagállam jelezte, hiszen az európai káros pszichoaktív szerek piacán egyre nagyobb szeletet fed le ez a különösen veszélyes szerkategória, amelynek számos jogszerű felhasználási módja van, így egyre szélesebb körben elérhetők a belső piacon, és egyre több fogyasztó él velük. A bizottság részéről volt fogadókészség ennek megalkotására, a lelkes fellépés eredményeképpen létrejött javaslatcsomag azonban nem szolgál mindenki meglegedésére, nem felel meg az előzetesen iránta támasztott követelményeknek.

A csomagnak két eleme van: egyrészt a pszichoaktív anyagok forgalmazásának korlátozására vonatkozó európai szabályrendszert létrehozó rendelettervezet, másrészt egy büntetőjogi szabályozást tartalmazó irányelvtervezet. A csomag mindkét elemével kapcsolatban merültek fel problémák. A rendelettervezet által alkalmazott, kizárólag az ipar érdekeire koncentráló, az ilyen anyagok szabad mozgását preferáló belső piaci korlátozásokat és akadályokat enyhítő megközelítését a tagállamok várhatóan szkeptikusan fogadják. Természetesen szem előtt tartva az arányosság követelményét, ezekre a szabályokra is szükség van, de a rendelettervezet egyoldalú megközelítése az annak szövegében önmaga iránt támasztott követelményeknek sem felel meg. Nem biztosítja az egészség védelmét és nem gyorsítja az eljárásokat sem, legalábbis az egyes létező nemzeti szabályokhoz képest. A belső piaci megközelítés szembemegy az egyéb struktúrákban gondolkodó tagállamok nemzeti szabályozásával, azok érvényesülési lehetőségét korlátozza vagy

kizárja. Mindezek fényében a rendelettervezet kapcsán elhúzódó vitára számíthatunk.

Ami az irányelvtervezetet illeti, az gyakorlatilag a tiltott kábítószer-kereskedelem területén a bűncselekmények tényállási elemeire és a büntetésekre vonatkozó minimumszabályok megállapításáról szóló, 2004. október 25-i 2004/757/IB tanácsi kerethatározatnak a kábítószer-fogalom meghatározása tekintetében való módosításáról szól. A kerethatározat a kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos bűncselekménytípusok és szankciók meghatározása tekintetében állapít meg közös minimumszabályokat. Ezek a rendelkezések alkalmazandók az ENSZ-egyezmények hatálya alá tartozó anyagokra és az 1997. június 16-i 97/396/IB tanácsi együttes fellépés szerint ellenőrzés alá vont szintetikum kábítószerekre, de az új pszichoaktív anyagokra nem. Az Európai Bizottság úgy véli, hogy a kábítószerekre alkalmazandó jogi keret észszerűsítése és tisztázása érdekében a legkárosabb pszichoaktív anyagokra ki kell terjeszteni ugyanazokat a büntetőjogi rendelkezéseket, amelyek az ENSZ egyezmények alapján ellenőrzött anyagokra vonatkoznak. A megoldást abban látja, hogy kiterjesztené a 2004/757/IB kerethatározat alkalmazási körét a 2005/387/IB tanácsi határozat szerint ellenőrző intézkedések hatálya alá helyezett új pszichoaktív anyagokra, valamint a rendelettervezet szerint állandó piaci korlátozó intézkedések hatálya alá tartozó anyagokra is.

HORVÁTORSZÁG NEM JÓL ÜLTETTE ÁT AZ EURÓPAI ELFOGATÓPARANCSRÓL SZÓLÓ KERETHATÁROZAT RENDELKEZÉSEIT. Horvátország az unióhoz csatlakozása előtt a tárgyalások során igazolta, hogy megfelelően átültette az európai elfogatóparancsra vonatkozó szabályozást. Néhány nappal a csatlakozása után azonban a horvát parlament elfogadott egy módosítást, amely így közösségjog-ellenessé tette a vonatkozó nemzeti jogi szabályozást. A módosítás lényege az volt, hogy nem alkalmazható az elfogatóparancsra vonatkozó eljárás olyan esetekben, amikor a bűncselekményt 2002. augusztus 7. előtt követték el. Horvátországnak ilyen fenntartás rögzítésére csak a csatlakozási szerződés keretei között lett volna módja, így az utólagos eljárás nem elfogadható. Az Európai Unió az európai elfogatóparancs alkalmazásának korlátozását nagyon szigorúan veszi, mivel ez a bel- és igazságügyi együttműködés egyik legnagyobb vívmányának minősülő instrumentum. A horvát parlament kénytelen lesz módosítani és a csatlakozási szerződés aláírásakor meglévő állapotot visszaállítani a nemzeti jogszabályában, és lemondani erről a korlátozásról, annál is inkább, mert ez a korlátozás horvát viszonylatban

EURÓPAI UNIÓ

---

kifejezetten releváns. Eddig huszonegy olyan megkeresés érkezett uniós államoktól, amelyet Horvátország ezen az alapon utasított vissza.

MÉG A NYÁR FOLYAMÁN ROBBANT KI A BOTRÁNY, AMELYNEK ALAPJA AZ A MÉDIAÉRTESÜLÉS VOLT, AMELY SZERINT AZ AMERIKAI NEMZETBIZTONSÁGI ÜGYNÖKSÉG (NATIONAL SECURITY AGENCY; NSA) TITKOS BÍRÓSÁGI HATÁROZAT ALAPJÁN HOZZÁFÉRHET JELENTŐS MENNYISÉGŰ TELEKOMMUNIKÁCIÓS ÉS INTERNETFORGALOM ADATHOZ, ezzel sértve az ilyen szolgáltatásokat igénybe vevők személyiségi jogait. Az amerikai nemzetbiztonsági szolgálatok által használt szóban forgó adatgyűjtési program segítségével, meghatározó internetes források: a Google, a Facebook, a Yahoo, az Apple, a Skype, a Microsoft, a PalTalk, a YouTube és az AOL adatforgalom-tartalmának megfigyelését teszi lehetővé. Az érintett ügynökség azzal védekezik az öt érő vádak ellen, hogy az elmúlt időszakban több mint ötven terrorista merényletet akadályoztak meg a megfigyelő programjaik segítségével. Keith Alexander tábornok, az NSA igazgatója ígéretet tett arra, hogy a kongresszus elé tárja a merényletek pontos listáját. Az Európai Bizottság és a tagállamok elsősorban azt szeretnék megtudni a botrány kapcsán, hogy az Egyesült Államok tiszteletben tartja-e az unió és Amerika között létrejött SWIFT- és PNR-megállapodásokat, illetve milyen egyéb, az EU-ban tárolt személyes adatokhoz fértek hozzá.

A MEDITERRÁN ORSZÁGOK, KÖZTÜK OLASZORSZÁG SZÁMÁRA A MIGRÁNSOK FOLYAMATOS ÁRAMLÁSA A FÖLDKÖZI-TENGER DÉLI PARTJAINÁL ÓRIÁSI OPERATÍV ÉS HUMANITÁRIUS FELADAT. Október 3-án, a kora reggeli órákban Lampedusa partjainál újabb jelentős tragédia történt, amikor is egy túlnyomó többségben eritreai és szomáliai származású migránsokkal – köztük sok nővel és gyerekkel – túlszűfolt halászhajó kigyulladt, majd később elsüllyedt. Ötszáz körülire becsülik a hajón tartózkodók számát. Amikor a pozíciójuk jelzése érdekében meggyújtottak egy takarót, a hajón kitörő pánik következtében a hajó felborult. Több mint százharminc halottat jelentettek, és százötvenöt embert mentettek ki és vittek ki a szárazföldre. A Nemzetközi Migrációs Szervezet szerint a Földközi-tenger térségében tavaly ezerhétszázan vesztették életüket. A megelőző napokban tizenhárom ember fulladt a tengerbe Dél-Szicília partjai közelében. Olaszország azt kérte a litván elnökségtől, hogy a soron következő bel- és igazságügyi tanács ülésén vitassák meg ezt a kérdést, nemcsak azért, hogy ismételten felhívják a tagállamok, az EU intézményei és ügynökségei figyelmét az erőfeszítések növelésének szükségességére és a tengerbe

vesző életek tragédiájának sokkal konkrétabb és hatékonyabb módon történő kezelésére, hanem azért is, hogy megegyezés szülessen egy különleges cselekvési folyamatról, amely konkrét döntésekhez vezethet.

A másik napi szintű téma a szíriai helyzet nyomán kialakuló humanitárius katasztrófa, amely Európa számára egyben biztonsági deficitet is hordoz. 2013 szeptemberéig a segítségre szorulóak száma több mint 6,8 millió, és további 2,1 millió ember menekült a környező országokba (Jordánia, Törökország, Irak, Libanon), jelentős ellátási terhet róva ezzel a nemzeti hatóságokra és a nemzetközi, illetve civil segítő szervezetekre. A biztonsági deficitet azonban nem ezek a menekültek jelentik Európa számára, hanem azok a személyek, akik Európából a válságövezetbe mennek harcolni, és esetleg radikális nézetekkel térnek onnan vissza. Mindkét kérdéskör folyamatosan napirenden van az Európai Unióban, és indokolt a tagállamok közös fellépése.

AZ EURÓPAI UNIÓ MŰKÖDÉSÉRŐL SZÓLÓ SZERZŐDÉSHEZ FÜZÖTT 36. JEGYZŐKÖNYV ÉRTELMEBEN AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGNAK DÖNTENIE KELLETT, HOGY A LISSZABONI SZERZŐDÉS ELŐTTI, VOLT HARMADIK PILLÉRES ESZKÖZÖK TEKINTETÉBEN ELFOGADJA-E A BIZOTTSÁG KIKÉNYSZERÍTŐ HATÁSKÖRÉT, az Európai Bíróság joghatóságát, avagy kivonja magát ezen eszközök hatálya alól. A döntés azonban nem történhet másként, csak egyben, minden eszközre kiterjedően, de a jegyzőkönyv a kilépés után lehetővé teszi, hogy később egyes eszközökhöz visszacsatlakozzon. Az Egyesült Királyság kormánya 2012. október 15-én arról tájékoztatta a parlamentet, hogy élni kíván a jegyzőkönyv nyújtotta lehetőséggel, majd visszacsatlakozik azokhoz az individuális eszközökhöz, amelyeket a nemzet érdekeinek szempontjából erre érdemesnek vél. A Lordok Házának Európai Unió Bizottsága (House of Lords European Union Committee) kiadta jelentését, amely elmarasztalja a kormányt amiatt, hogy tavaly októberi döntését kellő körültekintés, elegendő hatástanulmány és analízis nélkül hozta meg, ráadásul a parlament megfelelő bevonása nélkül. A jelentés áttekintést ad a jogi és történeti háttérről, elemzi a legfontosabb érintett uniós eszközöket, felsorakoztatja a döntés igazolására használt kormányzati érveket, majd sorra megcáfolja őket a szakma érveivel, következtetéseiben elítéli az opt outtal való kihátrálást. Az európai elfogatóparancsot a legfontosabb érintett eszköznek nevezi, erre egyszerűen nem lát elfogadható alternatívát. Ennek ellenére a kilépés bekövetkezik, a jelenlegi feladat a következmények pontos megítélése.

Összeállította: Szabó Adrienn

Ára: 530 Ft

